

Opracowanie dedykowane jest
Kongresowi Statystyki Polskiej
z okazji jubileuszu 100-lecia PTS

WARSZAWA FENIKSEM XX WIEKU. STATYSTYKA WARSZAWY W 1945 R.

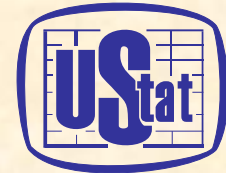

Fotografia ruin Warszawy zamieszczona na okładce niniejszego opracowania pochodzi ze zbiorów Archiwum Państwowego m.st. Warszawy i przedstawia dzielnicę ministerstw, okolice ul. Kruczej, Żurawiej, Marszałkowskiej, 1945 r.

Fotografie z życia powojennej Warszawy dostępne są na stronie internetowej <http://www.warszawa.ap.gov.pl/BOS.html>

Wszystkie informacje statystyczne, kopie i skanokopie dokumentów pochodzą ze zbiorów podręcznej biblioteki Centrum Informacji Statystycznej Mazowieckiego Ośrodka Badań Regionalnych Urzędu Statystycznego w Warszawie oraz ze źródeł podanych w bibliografii załącznikowej.

Czytelników interesujących się danymi statystycznymi o Warszawie zapraszamy do korzystania z publikacji i opracowań Urzędu Statystycznego w Warszawie,
ul. 1. Sierpnia 21, 02-134 Warszawa, pok. 18, parter, tel.: 22 464 20 85
e-mail: InformatoriumUSWAW@stat.gov.pl ;
<http://www.stat.gov.pl/warsz/>

WARSZAWA FENIKSEM XX WIEKU. STATYSTYKA WARSZAWY W 1945 R.

*„...Bryła ciemna, miasto pożarne,
jak lew stary, co kona długo,
posąg rozwiany w dymy czarne,
roztrzaskany czasów maczugą...”*

*Krzysztof Kamil Baczyński,
Warszawa, 10 lutego 1943 r.*

Urząd Statystyczny w Warszawie
Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Statystycznego
ul. 1. Sierpnia 21, 02–134 Warszawa,

Zespół autorski:

Władysław Wiesław Łagodziński – Wiceprezes Rady Głównej Polskiego Towarzystwa Statystycznego
Przewodniczący Rady Oddziału Warszawskiego PTS
Rzecznik Prasowy Głównego Urzędu Statystycznego oraz
Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w latach 1993–2004 oraz 2006–2011
Radca Generalny Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w latach 2009–2011

Barbara Czerwińska–Jędrusiak – Główny specjalista w Mazowieckim Ośrodku Badań Regionalnych Urzędu Statystycznego w Warszawie

Recenzenci:

dr Ewa Bogusława Bułska – Przewodnicząca Sekcji Historii Społeczno-Gospodarczej
Towarzystwa Miłośników Historii, Skarbnik TMH
Członek Prezydium Rady Głównej Polskiego Towarzystwa Statystycznego, Skarbnik RG PTS
Przewodnicząca Rady Oddziału Warszawskiego PTS w latach 1999–2004
Dyrektor Urzędu Statystycznego w m.st. Warszawie w latach 1992–1996

Jan Berger – Konsultant w Wydziale Archiwalnym
w Biurze Dyrektora Generalnego Głównego Urzędu Statystycznego

Kwerenda, redakcja techniczna i skład

Barbara Czerwińska–Jędrusiak

ISBN 978-83-63246-08-2

Publikacja dostępna jest na stronie internetowej Urzędu Statystycznego w Warszawie <http://www.stat.gov.pl/warsz/> i na stronie internetowej Polskiego Towarzystwa Statystycznego: <http://www.stat.gov.pl/pts/> w zakładce Oddziału – Warszawa oraz na płycie CD.

**Przedruk w całości lub części oraz wykorzystywanie danych statystycznych i innych informacji
w druku lub w formach elektronicznych dozwolone wyłącznie z podaniem źródła.**

PRZEDMOWA

M.st. Warszawa w 2012 r.

Opracowanie US w Warszawie

Urząd Statystyczny w Warszawie i Rada Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Statystycznego dla uczczenia Kongresu Statystyki Polskiej z okazji jubileuszu 100-lecia Polskiego Towarzystwa Statystycznego (Poznań, 18-20 kwietnia 2012 r.) przygotowali publikację w wersji elektronicznej pt. *Warszawa Feniksem XX wieku. Statystyka Warszawy w 1945 r.* zawierającą unikalne dokumenty i materiały dotyczące statystyki miasta i jego mieszkańców z 1945 r. oraz lat bezpośrednio przedwojennych i powojennych.

Publikacja stanowi kontynuację wielu prac naukowych i informacji poświęconych Warszawie, jej stołeczności i statystyce warszawskiej przygotowanych w Urzędzie Statystycznym w Warszawie, a także stanowi istotne uzupełnienie bogatej bieżącej oferty informacji statystycznych o mieście stołecznym Warszawie, jego życiu, gospodarce i warunkach życia mieszkańców.

Publikację adresujemy do wszystkich zainteresowanych Warszawą mieszkańców i władz miasta, działaczy samorządowych, środowisk naukowych, młodzieży szkolnej i akademickiej oraz do środowisk statystyków polskich, którym tę publikację dedykujemy.

Prace poświęcone „pamięci statystycznej” Warszawy i aglomeracji warszawskiej będą kontynuowane.

Wszystkie osoby zainteresowane tą problematyką prosimy o kontakt z Radą Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Statystycznego na adres poczty elektronicznej: w.lagodzinski@stat.gov.pl.

Polecamy także bogate zbiory Centrum Informacji Statystycznej Mazowieckiego Ośrodka Badań Regionalnych Urzędu Statystycznego w Warszawie w siedzibie urzędu przy ul. 1 Sierpnia 21, parter, pok. 18; tel. 22 846-78-32 lub 22 464-23-20 oraz na stronie internetowej: <http://www.stat.gov.pl/warsz>

**Przewodniczący Rady
Oddziału Warszawskiego PTS**

**Dyrektor Urzędu Statystycznego
w Warszawie**

Władysław Wiesław Łagodziński

Zofia Kozłowska

Warszawa, kwiecień 2012 r.

Przedmowa	5
Od autorów	7
Moim zdaniem...	9
I. Kalendarium wydarzeń warszawskich z 1945 r.	11
Ważniejsze wydarzenia z 1945 r. wybrane przez autorów	12
Prezydenci Warszawy	16
Prezydenci Warszawy w latach 1939–1945	17
II. Rys historyczny działalności warszawskich statystyków	19
Początki statystyki warszawskiej	20
Okres okupacji	21
Lata 1945–1949	22
Lata 1950–1999	26
Sylwetki wybranych warszawskich statystyków	27
III. Opracowania statystyczne o Warszawie	31
Miesięcznik Statystyczny	34
Statystyczne Zestawienia Roczne	38
Wyniki spisu zakładów przemysłowych na terenie Warszawy w lipcu 1945 r.	41
Zakłady przemysłowe, rzemieślnicze i handlowe w Warszawie	45
Warszawa w liczbach	47

IV. Obraz Warszawy	51
Rozwój terytorialny miasta	52
Plan zniszczenia Warszawy – Plan Pabsta jako założenie do największej zbrodni hitlerowców wobec miasta	60
Wojenne straty ludnościowe	61
Wojenne straty materialne	65
Paradoks historii czyli Plan Bieruta	68
Rozwój ludności	69
Nieruchomości	72
Służba zdrowia	73
Handel i usługi	74
Działalność gospodarcza w mieście	75
Wodociągi i kanalizacja	79
Transport i komunikacja miejska	80
Żegluga powietrzna	82
Poczta, telefon, telegraf	84
Edukacja	85
Biblioteki	88
Teatry i kina	90
Muzea	91
Przestępczość	92
Straż Ogniowa	93
Bibliografia	94

OD AUTORÓW

Niniejsza publikacja opracowana została na bazie prezentacji multimedialnej przedstawionej na dwóch spotkaniach: w wersji podstawowej w dniu 28 października 2011 r. na otwartym spotkaniu Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Statystycznego w siedzibie Urzędu Statystycznego w Warszawie, w wersji rozszerzonej w dniu 13 grudnia 2011 r. w siedzibie Towarzystwa Miłośników Historii. Jak większość tego rodzaju opracowań jest ono nieustannie poprawiane, uzupełniane i rewidowane. Przedstawiona wersja jest zatem kolejnym rozszerzeniem w stosunku do dwóch wcześniejszych prezentacji. Uzupełniono ją o nowe dokumenty, publikacje i komentarze.

Głównym zamierzeniem opracowania jest przedstawienie Warszawy odradzającej się z ruin i popiołów, z ogromu zniszczeń jakie pozostawili po sobie Niemcy wycofujący się z Warszawy. Obraz życia Warszawy z 1945 r. „narysowany” został rękami warszawskich statystyków. Mało kto wie dzisiaj, że już 19 stycznia 1945 r., jak wynika to ze wspomnień prof. Kazimierza Romaniuka, rozpoczęli oni prace nad stanem strat ludzkich i materialnych Warszawy. Dzięki ich pracy powstały unikatowe dokumenty świadczące o rekonstrukcji i odbudowie różnych dziedzin życia wśród gruzów miasta. Tylko oni jedyni na świecie potrafili w tym morzu ruin zorganizować urząd, zaprojektować formularze, zbierać materiały i 15 maja 1945 r., zaledwie w 6 dni po zakończeniu wojny, przeprowadzić spis ludności Warszawy. Niezwykle było też to, że umieli dotrzeć do ludzi, którzy organizowali poszczególne dziedziny życia, przekazać im instrukcje, wzory dokumentów ewidencyjnych i nakłonić do przekazywania tych informacji do statystyków. Najbardziej niezwykły był fakt, że ci ludzie źle ubrani, często głodni, bez wynagrodzenia, przyjęli to zadanie i je realizowali. W tym sensie statystyka była czynnikiem sprawczym tworzenia wiedzy i pamięci o mieście powstającym, jak Feniks z popiołów.

W celu przedstawienia efektów pracy warszawskich statystyków z tego okresu sięgnięto do zbiorów bibliotecznych Urzędu Statystycznego w Warszawie, jak również archiwalnych zbiorów Centralnej Biblioteki Statystycznej im. Stefana Szulca przy Głównym Urzędzie Statystycznym.

Na początku publikacji przypomniane zostały najważniejsze wydarzenia z życia Warszawy w 1945 r. Wiele z tych wydarzeń było systematycznie odnotowywanych przez pracowników statystyki w wydawanym wówczas *Miesięczniku Statystycznym*. Kolejny rozdział publikacji poświęcony został reaktywowanemu Wydziałowi Statystycznemu, jego organizacji i niektórym ówczesnym pracownikom tego wydziału. Dalsza część publikacji zawiera zeskanowane z oryginałów zestawienia tabelaryczne i graficzne, jak również opracowane na ich podstawie wykresy i schematy. Część z tych materiałów nigdy nie była rozpowszechniana (materiały te przeznaczone były do użytku służbowego), nie odnaleźliśmy nazwisk tych ludzi, trudno wyobrazić sobie dzisiaj, że w tym strasznym czasie można było zbierać materiały w takim zakresie i w takiej skali. Są to fragmenty informacji, z których można dzisiaj ułożyć ogólny obraz Warszawy tamtych czasów. Są ogromnie interesujące, godne najwyższego uznania i zapamiętania informacje o ludziach statystyki i ich pracy na rzecz stolicy.

Wszystkie przedstawione informacje pochodzą z ówczesnych materiałów do użytku służbowego oraz oficjalnych publikacji i informacji statystycznych, które znajdowały się w obiegu publicznym w latach 1939–1949. Były tworzone i rozpowszechniane we wszystkich możliwych w tamtych czasach formach edytorskich czy reprograficznych, takich jak: kserokopie, maszynopisy, maszynopisy powielane, prymitywne formy druku i wysoko-standardowy druk składowy.

OD AUTORÓW (dok.)

Wśród wielu materiałów, jakie wykorzystaliśmy, znajdują się także unikaty, takie jak publikacja o sytuacji mieszkaniowej ludności wydana w 1940 r.

Wymienione w opracowaniu publikacje są zarejestrowane w elektronicznym zbiorze zasobów bibliotecznych urzędów statystycznych na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego www.stat.gov.pl/biblioteka/.

W publikacji podaliśmy dane statystyczne przede wszystkim na podstawie oryginalnych materiałów Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie oraz innych materiałów źródłowych z późniejszego okresu. Nie mieliśmy natomiast możliwości, poza nielicznymi przypadkami, wyjaśnienia różnic między danymi z poszczególnych źródeł ze względu na brak materiałów podstawowych, takich jak: formularze sprawozdawcze, dokumenty z rejestrów, oryginalne dokumenty instytucji dostarczających dane. Upływ czasu, a także materialna nietrwałość papierowych nośników spowodowały, że większości z tych rozbieżności nigdy nie uda się wyjaśnić. Nie potrafimy także wyjaśnić i prawdę mówiąc nie możemy się odnieść do późniejszych korekt, poprawek i „usprawnień”, które wprowadzono do tych danych pod koniec lat 40. i 50.

Dane z 1945 r. były zbierane i gromadzone w bardzo trudnych warunkach wśród gruzów i ruin budzącej się do życia stolicy. Były to w wielu przypadkach okrucy informacji. Z analizy wynika jednak, że w miarę upływu czasu w latach 1945–1949 nie tylko porządkowano materiały, ale także „wygładzono” informacje, dostosowując je do późniejszych opinii, poglądów i ocen.

Dane za 1945 r. często nie obejmowały całego roku lecz tylko pewną liczbą miesięcy, dlatego aby porównać te dane z latami poprzednimi stosowano średnie z 12 miesięcy, a dla 1945 r. średnie z takiej liczby miesięcy, w których dane zjawisko, zdaniem ówczesnych statystyków, występowało.

Trzeba wyraźnie podkreślić, że punktem wyjścia do wszystkich prac rejestracyjnych, ewidencyjnych i dokumentacyjnych ówczesnych statystyków był podział terytorialny oraz klasyfikacje i definicje sprzed wojny, jakie się zachowały w dokumentach i pamięci statystyków, a w tym szczególnie w niezwykłym opracowaniu *Warszawa w liczbach 1938* i kolejnym poszerzonym *Warszawa w liczbach 1939*.

Informacje zbierane, gromadzone i publikowane w latach 1945–1946 prezentowane były w przekrojach miesięcznych i charakteryzowały się zjawiskiem narastania informacji. Każdy następny miesiąc prezentował większy zakres danych. Statystyki z okresu okupacji pozostają poza możliwością oceny ich na dzisiejszym etapie naszych badań.

Publikację adresujemy do mieszkańców Warszawy, władz miasta, działaczy samorządowych, środowisk naukowych, a przede wszystkim do młodzieży szkolnej i akademickiej z ogromną nadzieją, że stanie się dla nich cennym źródłem pamięci o naszym mieście i informacji o jego historii oraz przydatną pomocą dydaktyczną.

Chcemy przywracać pamięć tamtych czasów, ponieważ to statystyczna pamięć spowodowała, że Warszawa powstała, jak Feniks z popiołów, m.in. dzięki wysiłkowi statystyków.

Opis zdarzeń, dobór faktów i przede wszystkim ich interpretacja jest prezentacją naszych osobistych ocen i wyrazem szacunku dla mieszkańców i statystyków Warszawy.

Władysław Wiesław Łagodziński

Barbara Czerwińska-Jędrusiak

MOIM ZDANIEM...

Publikacja *Warszawa Feniksem XX Wieku. Statystyka Warszawy w 1945 r.* stanowi piękne podziękowanie warszawskim statystykom, którzy w trudnych warunkach II wojny światowej i niemieckiej okupacji stolicy wykonywali swoją pracę najlepiej jak umieli, z wielkim poświęceniem, aby ocalić od zapomnienia historię bohaterskiego miasta.

Autorzy niniejszego opracowania opisując zdarzenia z tego okresu robią to w wielu przypadkach bardzo emocjonalnie. Fakt ten nie dziwi, ponieważ nie można bez emocji pisać na przykład o niemieckich planach zniszczenia Warszawy jako symbolu polskości.

Przypomnę, że według tych planów Warszawa miała przestać funkcjonować jako stolica Polski. Niemiecki architekt Hubert Gross na początku 1940 r. opracował urbanistyczny plan degradacji miasta, przewidujący wyburzenie dzielnic północnych, zachodnich i południowych. Na ich miejscu miała powstać zabudowa willowa. W tych założeniach Warszawa miała liczyć 200 tys. mieszkańców. Trudności finansowe spowodowały opracowanie kolejnego wariantu opisanego przez autorów publikacji tak zwanego planu Pabsta, który zakładał pozostawienie 1/20 obszaru miasta – od Ujazdowa do Starego Miasta. Miały być zlikwidowane wszystkie zabytki, z wyłączeniem jedynie Belwederu przewidywanego na gościnną rezydencję Hitlera oraz Starego Miasta, które przypominało architekturę niemiecką.

Miasto miało być tylko dla Niemców, położone na wysokiej skarpcie lewobrzeżnej, dla około 130 tys. mieszkańców. Część miejska Wisły wraz z pobocznymi stanowić miała element oddzielający ten fragment miasta od prawobrzeżnej dzielnicy, zamieszkałej przez ludność polską przesiedloną na wschód od ul. Targowej.

Liczba tej ludności miała wynosić ponad 500 tys., z przeznaczeniem jej do niewolniczej pracy fizycznej. Tereny położone na wschód od tej dzielnicy miały być wykorzystane do czasowego przesiedlenia ludności żydowskiej.

W okresie od września 1940 r. do czerwca 1941 r. administracja hitlerowska wykonywała tzw. plan Otto, zakładający rozbudowę fabryk wojskowych i warszawskiego węzła kolejowego oraz przygotowanie kwater dla nowych jednostek Wehrmachtu.¹

Dokonywane korekty nie zmieniały generalnych założeń wobec miasta. Na wiosnę 1942 r. zaczęto usuwać Polaków z przyszłej dzielnicy niemieckiej, a od 16 lutego 1943 r. rozpoczęto wyburzanie terenów getta, nie nadających się dla Niemców.

Sukcesy Armii Czerwonej na froncie wschodnim powodowały zmianę planów. Na początku 1944 r. Hitler w rozmowie z Frankiem ponownie podkreślił, że jeśli zaistnieje taka możliwość, to z niemieckiego punktu widzenia trzeba będzie znacznie zmniejszyć Warszawę.

Po wybuchu Powstania Warszawskiego Hitler i Himmler wydali rozkaz zrównania Warszawy z ziemią. „Za 5–6 tygodni - czytamy w rozkazie - opuścimy te obszary. Wtedy jednak zniszczona będzie Warszawa, stolica i serce tego 16–17 milionowego narodu, który od siedmiuset lat blokuje wschód a od bitwy pod Grunwaldem stale zagradza nam drogę w tym kierunku. Warszawa zniszczona zostanie wraz z jej inteligencją. W konsekwencji problem polski przestanie być problemem dla naszych dzieci, dla dalszych potomków, a nawet już dla nas.”² Ten rozkaz nie wynikał z konieczności wojskowych, ale był aktem zemsty, co słusznie podkreślono w opracowaniu.

¹ Marian Marek Drozdowski, Andrzej Zahorski, *Historia Warszawy*, Warszawa 2004, s. 322.

² Tamże, s. 368.

MOIM ZDANIEM... (dok.)

Publikacja stanowi szerokie kompendium wiedzy o wojennej i powojennej Warszawie. Przybliża i pokazuje zapomniane, albo mało znane informacje o ludziach, zdarzeniach i faktach tego okresu.

Składa się z czterech części podzielonych na zwięzłe, ciekawie dobrane pod względem dydaktycznym bloki tematyczne. Do części tych należą:

I. **Kalendarium wydarzeń warszawskich z 1945 r.**

II. **Rys historyczny warszawskich statystyków.**

III. **Opracowania statystyczne o Warszawie.**

IV. **Obraz Warszawy.**

W końcowej części opracowania zamieszczono bogatą bibliografię oraz informację o Urzędzie Statystycznym w Warszawie: jego zadaniach, zasięgu działania, strukturze organizacyjnej oraz zaprezentowano jego bogatą ofertę informacyjno-publikacyjną i usługową.

Dodatkowym walorem publikacji jest jej przystępna i piękna w swoim wystroju szata graficzna. Zawiera mapy, plany, wykresy, tablice statystyczne, zdjęcia, okładki wydawnictw w ich pierwotnej formie z 1945 r., co podnosi jej funkcję poznawczą. Dostępna jest na stronie internetowej oraz na płycie CD.

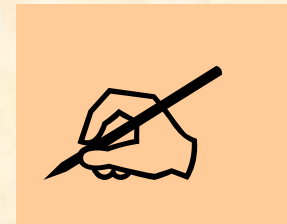
Ponad 20 letnia współpraca obu towarzystw, tj. Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Statystycznego (OW PTS) i Towarzystwa Miłośników Historii (TMH) stanowi istotny wkład w rozwój badań i prac naukowych oraz zaowocowała przygotowaniem wielu publikacji, informacji, wystaw, wykładów i prelekcji multimedialnych poświęconych Warszawie. Prezentacja niniejszej publikacji na spotkaniu zorganizowanym przez Sekcję

Historii Społeczno-Gospodarczej TMH i OW PTS, o czym wspominają autorzy opracowania, okazała się pasjonującym wydarzeniem, które zgromadziło szeroką rzeszę historyków, statystyków i sympatyków obu towarzystw oraz wywołało ożywioną dyskusję.³

Moim zdaniem jest to przesłanka, że opracowanie niniejsze spełni nadzieję i oczekiwanie autorów i stanie się cennym źródłem pamięci o naszym mieście oraz przydatną pomocą dydaktyczną dla osób i instytucji, do których jest adresowane.

Cieszy również zapowiedź autorów, że prace poświęcone „pamięci statystycznej” Warszawy będą kontynuowane.

dr Ewa Bogusława Bulska

³ Spotkania odbywają się w Instytucie Historii PAN, Rynek Starego Miasta 29/31, 00-272 Warszawa, tel./fax 22 831 63 14.

Komunikaty TMH o spotkaniach zamieszczane są na stronie internetowej: www.tmh.org.pl

I. KALENDARIUM WYDARZEŃ WARSZAWSKICH Z 1945 R.

KALENDARIUM WYDARZEŃ WARSZAWSKICH Z 1945 R.

Ważniejsze wydarzenia z 1945 r. wybrane przez autorów

Atmosferę tamtych trudnych czasów prezentują ważniejsze wydarzenia 1945 r., jakie zostały odnotowane zarówno przez statystykę, jak i mieszkańców Warszawy. Informacje te pochodzą w głównej mierze z publikacji wydanych w latach 1946–1975. Jednakże wiele z tych wydarzeń odnajdujemy również w zapiskach warszawskich statystyków śledzących wszystkie zjawiska występujące w budzącej się do życia Warszawie. Świadectwem tego są informacje zamieszczane na zakończenie każdego *Miesięcznika Statystycznego* wydawanego już od pierwszych miesięcy 1945 r. Oprócz tablic statystycznych odnajdujemy teksty mówiące o unikalnych zdarzeniach, takich jak: otwarcie w lipcu 1945 r. dwóch ośrodków zdrowia (przy ul. Litewskiej 16 i Czerniakowskiej 137) lub o tym, że 1 lipca 1945 r., po północy, wyruszył pierwszy pociąg z nowego dworca Warszawa Główna przy ul. Towarowej.

Do najważniejszych wydarzeń tego okresu należały:

3 I	Na VI Sesji Krajowej Rady Narodowej jednogłośnie podjęto uchwałę o odbudowie Warszawy jako Stolicy Państwa
17 I	Godz. 10.00 Warszawa wyzwolona! Na ruinach Dworca Głównego zatknięto biało-czerwony sztandar
1 II	Referat ekshumacyjny Zarządu Miejskiego szacuje ilość zwłok w prowizorycznych mogiłach, pod gruzami i w kanałach na około 200 tys.
1 II	Rząd Tymczasowy podjął uchwałę o odbudowie Warszawy i powołaniu Biura Odbudowy Stolicy (BOS)
9 V	Zakończenie II wojny światowej
15 V	W wyniku zarządzenia Prezydenta m.st. Warszawy przeprowadzono powszechny spis ludności miasta
20-30 VII	Przeprowadzono spis zakładów przemysłowych i rzemieślniczych, który objął ok. 1,2 tys. zakładów
31 VIII	Przyznanie miastu Warszawie przez Krajową Radę Narodową Krzyża Grunwaldu I klasy za bohaterską, niezłomną postawę w walce z przemocą niemieckiego najeźdźcy w latach 1939-1945

W każdym kolejnym miesiącu 1945 r. realizowane były nowe przedsięwzięcia. Zdarzenia tamtych dni, podejmowane działania i wydawane przepisy znaczące dla rozwoju miasta podajemy bardziej szczegółowo w poniższym zestawieniu. Prezentujemy je według dni danego miesiąca.

Styczeń 1945 r.

2 I – Ogłoszono na Pradze uruchomienie pierwszych wydziałów Uniwersytetu Warszawskiego: kursów medycznych, farmacji i weterynarii.

3 I – Na VI Sesji Krajowej Rady Narodowej jednogłośnie podjęto uchwałę o odbudowie Warszawy jako Stolicy Państwa.

13 I – Armia Radziecka rozpoczyna ofensywę w rejonie na zachód od Sandomierza. Równocześnie rozpoczyna się bój o Warszawę.

17 I – Godz. 10.00 Warszawa wyzwolona! Na ruinach Dworca Głównego zatknięto biało-czerwony sztandar.

18 I – Przerzucono przez Wisłę pierwszy prowizoryczny most powyżej mostu Poniatowskiego.

20 I – W Warszawie lewobrzeżnej uruchomiono pierwszą piekarnię przy ul. Grójeckiej 3.

24 I – Odbyła się pierwsza narada aktywu warszawskiego Polskiej Partii Robotniczej w lokalu przy ul. Stalowej 71.

25 I – Wznowiono komunikację na linii wąskotorowej Warszawa-Piaseczno, Grójec, Nowe Miasto.

31 I – Uruchomiono pierwszy urząd pocztowy w Warszawie lewobrzeżnej.

I – Funkcjonowała już od listopada 1944 r. Marecka Kolej Dojazdowa na odcinku ze Strugi do Marek i uruchamiane były kolejne odcinki, aby wiosną 1945 r. pociągi mogły kursować na trasie Warszawa Targówek – Drewnica – Marki – Struga – Radzymin. Rodowód tej kolei sięga 1896 r. W 1974 r. linia została zlikwidowana.

KALENDARIUM WYDARZEŃ WARSZAWSKICH Z 1945 R.

Ważniejsze wydarzenia z 1945 r. wybrane przez autorów (cd.)

Luty 1945 r.

1 II – Referat ekshumacyjny Zarządu Miejskiego na podstawie lustracji szacuje ilość zwłok w prowizorycznych mogiłach, pod gruzami i w kanałach na około 200 tys.

1 II – Rząd Tymczasowy podjął uchwałę o odbudowie Warszawy i powołaniu Biura Odbudowy Stolicy (BOS). Kierownikiem BOS został inż. arch. Roman Piotrowski.

3 II – Uruchomiono Dworzec Warszawa-Zachodnia.

4 II – Otwarto most wysokowodny na Wiśle, u wylotu ul. Karowej.

14 II – Uruchomiono elektryczną kolejkę dojazdową na trasie Warszawa – Milanówek – Grodzisk.

15 II – Przystąpiono do żmudnej konserwacji i rekonstrukcji spalonego w grudniu 1944 r. Pałacu na Wodzie w parku Łazienkowskim.

23 II – W lewobrzeżnej Warszawie uruchomiono pierwszą powszechną szkołę podstawową przy ul. Czerniakowskiej 124.

26 II – Powołano Dyрекcję Hoteli Miejskich, która zarządzała 6 hotelami miejskimi z 520 pokojami. Największym z nich był hotel „Polonia” z 212 pokojami.

Marzec 1945 r.

1 III – Rozpoczęto remonty budynków na Mokotowie i Żoliborzu.

1 III – Ze Związku Radzieckiego przysłano do Warszawy 30 trolejbusów.

13 III – Rozpoczęto planowe oczyszczanie z gruzów ul. Marszałkowskiej i Nowego Światu.

16 III – Uruchomiono pierwszą tymczasową radiostację warszawską „Pszczółka” na Fortach Mokotowskich.

20 III – Wznowiono wykłady w Szkole Głównej Handlowej (późniejsza Szkoła Główna Planowania i Statystyki, obecnie SGH).

III – Uruchomiono małą prowizoryczną międzymiastową centralę telefoniczną o 2 stanowiskach.

Kwiecień 1945 r.

1 IV – Polskie Linie Lotnicze „LOT” uruchomiły regularną komunikację lotniczą na 4 liniach krajowych.

2 IV – Otwarto kino „Polonia” przy ul. Marszałkowskiej 56.

5 IV – Rozpoczął działalność Teatr Ludowy przy ul. Targowej 73 przedstawieniem „Powrót z jarmarku”.

6 IV – Rozpoczęła pracę pierwsza odremontowana maszyna rotacyjna w Domu Prasy przy ul. Marszałkowskiej 3/5.

7 IV – Uruchomiono pierwszą na lewym brzegu Wisły studnię artezyjską.

11 IV – Ruszyła pierwsza linia regularnej komunikacji miejskiej – samochody ciężarowe (z drabinkami, ławkami lub schodkami do wsiadania) kursują pomiędzy pl. Narutowicza i ul. Targową.

26 IV – Wznowiła działalność Elektrownia Warszawska na Powiślu przy ul. Wybrzeże Kościuszkowskie 45. Uruchomiono pierwszy turbogenerator.

Maj 1945 r.

1 V – Ukazał się pierwszy numer „Życia Warszawy” wykonany po raz pierwszy w drukarni przy ul. Marszałkowskiej 3/5 uruchomionej przez polskich drukarzy przy pomocy radzieckich monterów.

3 V – Rozpoczęło działalność Muzeum Narodowe otwarciem pierwszej w wyzwolonej stolicy wystawy pod nazwą „Warszawa oskarża” poświęconej stratom jakie poniosło miasto w czasie II wojny światowej.

9 V – Zakończenie II wojny światowej.

15 V – W wyniku zarządzenia Prezydenta m.st. Warszawy przeprowadzono powszechny spis ludności miasta.

15 V – Otwarto popularny dom towarowy „Bracia Jabłkowscy” przy ul. Brackiej 25 (późniejszy Dom Dziecka, następnie Dom Obuwia, obecnie Dom Towarowy Bracia Jabłkowscy S.A.).

16 V – Wznowiła wykłady Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego.

25 V – Uruchomiono małą pompownię Stacji Filtrów.

29 V – Uruchomiono stację pomp rzecznych – miasto otrzymało pierwsze 14 tys. m³ wody na dobę.

KALENDARIUM WYDARZEŃ WARSZAWSKICH Z 1945 R.

Ważniejsze wydarzenia z 1945 r. wybrane przez autorów (cd.)

Czerwiec 1945 r.

2 VI – Uruchomiono Stację Filtrów.

20 VI – Uruchomiono pierwszą linię tramwajową nr 1 na Pradze, łączącą ul. Kawęczyńską z ul. Wiatraczną.

25 VI – Odbudowana Gazownia Warszawska wznowiła produkcję i dostawę gazu dla odbiorców.

26 VI – Rozpoczęła pracę Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy przy ul. Koszykowej 26 dysponując zbiorem ok. 100 tys. tomów oraz 5 punktami bibliotecznymi na terenie miasta.

Lipiec 1945 r.

1 VII – Uchwałą Miejskiej Rady Narodowej powołany został Miejski Zakład Pogrzebowy przy ul. Bagatela 10. Zajmował się grzebaniem osób, które zmarły na ulicach, w szpitalach, przytułkach oraz ekshumacją osób pochowanych prowizorycznie w okresie powstania.

1 VII – Po północy wyruszył pierwszy pociąg z nowego Dworca Głównego przy ul. Towarowej.

2 VII – Oddano do użytku Dworzec Główny przy ul. Towarowej.

3 VII – Przeniesiono most pontonowy z wylotu ul. Ratuszowej na wysokość Saskiej Kępy.

4 VII – Elektrownia Warszawska uruchomiła trzeci turbogenerator, największy z czynnych, o mocy od 25000 kW do 35000 kW.

9 VII – Ukazał się pierwszy numer dziennika pod nazwą *Kurier Codzienny*, organu Stronnictwa Demokratycznego.

10 VII – Wystartował do Sztokholmu samolot, który zapoczątkował zagraniczne rejsy Polskich Linii Lotniczych „LOT”.

15–31 (20–30) VII – Przeprowadzono spis zakładów przemysłowych i rzemieślniczych, który objął ok. 1,2 tys. zakładów.

20 VII – Uruchomiono międzymiastową centralę telefoniczną o 12 stanowiskach.

Lipiec 1945 r. (dok.)

21 VII – Polskie Radio rozpoczęło wydawanie czasopisma – tygodnika *Radio i Świat*.

22 VII – Odsłonięto pomnik Kopernika.

28 VII – Odbyła się w Uniwersytecie Warszawskim pierwsza po wojnie promocja doktorska.

VII – Zakończono akcję szczepień przeciw durowi brzuszemu i przystąpiono do akcji szczepień przeciw czerwonce.

VII – Na podstawie zarządzenia Ministra Administracji Publicznej z dnia 4 czerwca 1945 r. w sprawie przeprowadzenia spisu użytków rolnych i spisu zwierząt gospodarskich, Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie, na polecenie GUS, przeprowadził w lipcu 1945 r. spis na terenie Warszawy. Spis objął 19 gospodarstw powyżej 5 ha oraz ogródki działkowe, łącznie 1536,26 ha, w tym ziemi ornej 884,22 ha.

VII – Uruchomiono w Wilanowie fabrykę marmelady. Dzienna przeróbka rabarbaru, porzeczek i malin wynosiła w lipcu 4000 kg.

Sierpień 1945 r.

1 VIII – Została przerwana na Polskich Liniach Lotniczych „Lot” stała komunikacja lotnicza dla ruchu pasażerskiego, towarowego i pocztowego, z powodu braku materiałów pędnych.

7 VIII – Wojsko Polskie przekazało Muzeum Narodowemu w Warszawie 3 obrazy Jana Matejki: „Batory pod Pskowem”, „Unia Lubelska” i „Rejtan”.

11 VIII – Na Powązkach, przy cmentarzu wojskowym powstał nowy cmentarz chrześcijański pn. „I-szy Cmentarz Miejski”. W ciągu półtora miesiąca (11 VIII – 30 IX) pochowano na tym cmentarzu ok. 500 osób.

19 VIII – Uruchomiono radiostację w Raszynie, która umożliwiła emisję programu Warszawa I i Warszawa II.

31 VIII – Przyznanie miastu Warszawie przez Krajową Radę Narodową Krzyża Grunwaldu I klasy za bohaterską, niezłomną postawę w walce z przemocą niemieckiego najeźdźcy w latach 1939–1945.

KALENDARIUM WYDARZEŃ WARSZAWSKICH Z 1945 R.

Ważniejsze wydarzenia z 1945 r. wybrane przez autorów (dok.)

Wrzesień 1945 r.

1 IX – Na zasadzie dekretu z dnia 2 VIII 1945 r. (Dz.U. Nr 30 z dnia 30 VIII 1945 r., poz. 182) rozpoczął swoją działalność Urząd Zatrudnienia w Warszawie przy ul. Targowej nr 15.

15 IX – Ruszył pierwszy w Warszawie lewobrzeżnej tramwaj Nr 7 na trasie pl. Starynkiewicza – Okęcie.

20 IX – Przy ul. Chmielnej 33 otwarto nowe kino „Atlantyk”, natomiast zamknięto kino „Dom Kultury”.

26 IX – Odbyło się I Walne Zebranie powołanego we wrześniu Warszawskiego Tymczasowego Komitetu Pomocy Dzieciom i Młodzieży, który natychmiast przystąpił do pracy, rozpoczynając od zbierania danych o potrzebach dzieci i młodzieży, za pośrednictwem Komisji Dzielnicowych.

IX – Po 6-cio letniej przerwie GUS wznowił publikację „Wiadomości Statystyczne”.

Październik 1945 r.

1 X – Wznowiono wykłady na Politechnice Warszawskiej.

26 X – Wydano dekret o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze m.st. Warszawy, ustalający przepisanie wszystkich gruntów na własność gminy m.st. Warszawy.

X – W celu polepszenia stanu sanitarnego Warszawy i stanu zdrowotnego jej mieszkańców jeszcze w lipcu 1945 r. Wydział Sanitarny powołał do życia instytucję honorowych higienistów domowych. W październiku zorganizowano sieć takich higienistów, złożoną z 400 osób, na terenie I Ośrodka Zdrowia na Mokotowie.

Listopad 1945 r.

25 XI – Uruchomiono telefoniczną centralę automatyczną przy ul. Piusa XI Nr 19 na 5500 numerów. Dotychczasowa centrala ręczna na 800 numerów została przeniesiona z ul. Piusa na Pragę. Liczba numerów na Pradze powiększyła się z 400 do 1200.

29 XI – Otwarty został nowy cmentarz przy ul. Wolskiej 167 (obok cmentarza katolickiego na Woli). Cmentarz ten jest drugim z kolei cmentarzem miejskim, przy czym mają na nim spoczywać ekshumowane zwłoki powstańców warszawskich, bez względu na wyznanie.

Listopad 1945 r. (dok.)

XI – W związku z obwieszczeniem o zakazie prowadzenia handlu na ulicach od 5 listopada Wydział Kontroli Handlu Prywatnego przeprowadził na większą skalę akcję likwidacyjną tego handlu na terenie Starostwa Śródmiejsko-Warszawskiego. Zlikwidowany został całkowicie handel na ul. Emilii Plater. Handlujący przeniesieni zostali na targowiska w różnych rejonach Warszawy.

XI – Wydano 1. i 2. numer dwutygodnika „Pracownik Stolicy” poświęcony sprawom społeczno-samorządowym stolicy i dokształcaniu kadr pracowniczych.

Grudzień 1945 r.

2 XII – otwarto nowe targowisko pod nazwą „Bazar Dworcowy” przy ul. Grójeckiej 2, które obsługiwało teren Starostwa Warszawa Zachodnia i posiadało 290 nowych budek.

4 XII – Podjęła działalność Opera Warszawska w sali teatralnej przy ul. Marszałkowskiej 8.

17 XII – W warsztatach samochodowych MZK na Burakowie odremontowano przedwojenny autobus marki „Chevrolet” Nr 112 i oddano go do ruchu w komunikacji autobusowej na trasie Młynarska – Żoliborz na początku jako wóz służbowy.

31 XII – Po ukończeniu budowy sieci trolejbusowej na trasie: Łazienkowska – Pl. Trzech Krzyży – Trębacka, dokonano pierwszych jazd próbnych trolejbusów.

31 XII – Czynnych było już 12 szpitali miejskich z 2872 łózkami oraz 239 łózkami rezerwowymi na wypadek epidemii.

XII – Otwarto teatrzyk „Różowy Balonik” – kabaret literacki mieszczący się w Sali Wedla przy ul. Zamoyskiego.

XII – Powróciło do Warszawy 10 wagonów zbiorów muzealnych, odnalezionych na Śląsku. Dyrektorem Muzeum Narodowego był Stanisław Lorentz, który prowadził skuteczną akcję rewindykacyjną.

Prezydenci Warszawy

Ze względu na znaczenie, jakie odegrali w rozwoju Warszawy prezydenci tego miasta, poniżej podajemy nazwiska kolejnych prezydentów. Wykaz prezydentów Warszawy od czasu utworzenia tego urzędu, aż do 1994 r. znajdujemy w publikacji pt. *400 lat stołeczności Warszawy – w świetle statystyki 1596–1996* pod redakcją dr Ewy Bulskiej. Nazwiska prezydentów i okres ich kadencji z pozostałych lat pochodzą ze stron internetowych.

Prezydenci Warszawy

Prezydenci	Okres urzędowania
Ignacy Zakrzewski Wyszogota	16 IV 1792 - 25 VIII 1792
Józef Łukasiewicz	30 VIII 1792 - 20 III 1793
Andrzej Rafałowicz	21 III 1793 - 17 IV 1794
Ignacy Zakrzewski Wyszogota	17 IV 1794 - 3 XI 1794
Józef Łukasiewicz i Andrzej Rafałowicz	20 XI 1794 - 25 VII 1796
Franz Schimmelpfennig von der Oye	25 VII 1796 - 23 IV 1799
Friedrich Georg Tilly	23 IV 1799 - 27 XI 1806
Joachim Moszyński	I 1807 - 21 II 1807
Paweł Bieliński	17 IV 1807 - 4 VII 1807
Stanisław Węgrzecki	4 VII 1807 - XII 1815
Karol Woyda	6 I 1816 - 30 XI 1830
Stanisław Węgrzecki	30 XI 1830 - 26 VI 1831
Jakub Józef Łaszczyński	27 VI 1831 - 1837
Aleksander Graybner	1837 - 9 XI 1847
Teodor Andrault de Langeron	10 XI 1847 - II 1862
Kazimierz Woyda	II 1862 - 15 VIII 1862
Zygmunt Wielopolski	16 VIII 1862 - 18 IX 1863
Kalikst Witkowski	16 IX 1863 - 1 X 1875
Sokrates Starynkiewicz	18 XI 1875 - 6X 1892
Nikołaj Bibikow	6 X 1892 - 29 VI 1906
Wiktor Litwiński	VII 1906 - 26 IV 1909
Aleksander Miller	4 IX 1909 - 4 VIII 1915
Zdzisław Lubomirski	5 VIII 1915 - 6 X 1917
Piotr Drzewiecki	7 X 1917 - 28 XI 1921
Stanisław Nowodworski	28 XI 1921 - 7 XII 1922
Władysław Jabłoński	7 XII 1922 - 22 VI 1927
Zygmunt Słomiński	7 VII 1927 - II 1934
Marian Kościakowski Zyndram	2 III 1934 - 28 VI 1934
Stanisław Starzyński	2 VIII 1934 - 27 X 1939
Julian Kulski ^a	28 X 1939 - 1 VIII 1944

^a Komisaryczny burmistrz

Prezydenci	Okres urzędowania
Marceli Porowski	5 VIII 1944 - 2 X 1944 (w powstańczej W-wie)
Marian Spychalski	18 IX 1944 - III 1945
Stanisław Tołwiński	5 III 1945 - 23 V 1950
(jednocześnie Przewodniczący Rady Narodowej m.st. W-wy)	
Jerzy Albrecht ^a	23 V 1950 - 14 V 1956
Janusz Zarzycki ^a	14 V 1956 - 17 XII 1956
Zygmunt Dworakowski ^a	17 XII 1956 - 5 V 1960
Janusz Zarzycki ^a	5 V 1960 - 29 XII 1967
Jerzy Majewski ^a	29 XII 1967 - 9 XII 1973
Jerzy Majewski	13 XII 1973 - 18 II 1982
Mieczysław Dębicki	18 II 1982 - 5 XII 1986
Jerzy Bolesławski	5 XII 1986 - 30 I 1990
Stanisław Wyganowski	30 I 1990 - 5 X 1994
Mieczysław Bareja	6 X 1994 - 3 XI 1994
Marcin Świącicki	od 3 XI 1994

^a Przewodn. Prezydium Rady Nar. m.st.W-wy.

Marcin Świącicki	3 XI 1994 – 30 III 1999
Paweł Piskorski	30 III 1999 – 14 I 2002
Wojciech Kozak	14 I 2002 – 18 XI 2002
Lech Kaczyński	18 XI 2002 – 22 XII 2005
Miroslaw Kochalski ^b	9 II 2006 – 20 VII 2006
Kazimierz Marcinkiewicz ^b	20 VII 2006 – 2 XII 2006
Hanna Gronkiewicz-Waltz	od 2 XII 2006 r. sprawuje urząd

^b P.o. prezydenta Warszawy.

Prezydenci Warszawy w latach 1939–1945

Urząd prezydenta miasta ustanowiony został w XVIII w. i wywodzi się od stanowiska burmistrza. W 1934 r. uprawnienia prezydenta miasta zostały rozszerzone o funkcję przewodniczącego Rady Miejskiej. W dniu 1 VIII 1934 r. komisarycznym prezydentem miasta został Stefan Starzyński. Podczas okupacji, po aresztowaniu przez Niemców w dniu 27 X 1939 r. Stefana Starzyńskiego, prezydentem z tytułem komisarycznego burmistrza był Julian Kulski. W latach 1939–1945 prezydentami Warszawy byli: **Julian Kulski od 28 X 1939 r. do 5 VIII 1944 r.**; **Marceli Porowski od 5 VIII 1944 r. do 2 X 1944 r.**; **Marian Sychalski od 18 IX 1944 r. do 1 III 1945 r.**; **Stanisław Tołwiński od 5 III 1945 r. do 23 V 1950 r.**

Julian Kulski (ur. 5 XII 1892 – zm. 18 VIII 1976). Był politykiem i działaczem społecznym. W dniu 14 II 1935 r. został mianowany wiceprezydentem m.st. Warszawy. We wrześniu 1939 r. został komendantem cywilnym obrony przeciwlotniczej i członkiem Komitetu Obywatelskiego przy dowództwie Armii Warszawa. Od 28 X 1939 r. był tzw. komisarycznym burmistrzem/prezydentem Warszawy i pełnił tę funkcję do 5 VIII 1944 r. za zgodą władz Państwa Podziemnego i rządu na uchodźstwie. W czasach PRL należał do nieformalnej opozycji wobec władz. Był autorem prac: Zarząd Miejski Warszawy 1939–1944 (1944); Stefan Starzyński w mojej pamięci (1968); Z minionych lat życia 1892–1945 (1982).

Marceli Porowski (ur. 4 II 1894 – zm. 21 X 1963). Był ekonomistą i działaczem samorządowym. W latach 1929–1939 zajmował stanowisko Dyrektora Biura Związku Miast Polskich. W czasie okupacji pracował w Miejskim Biurze Dzielnicy Warszawa-Śródmieście, jako wicedyrektor Wydziału Administracyjnego i Miejskiego Biura Kontroli. Od 1941 r. był Delegatem Rządu RP na uchodźstwie na m.st. Warszawę. W czasie powstania warszawskiego pełnił funkcje prezydenta Powstańczej Warszawy i Komisarza Rządu na m.st. Warszawę w okresie od 5 VIII 1944 r. do 2 X 1944 r. Po powstaniu pracował w Ministerstwie Administracji Publicznej, a od 1950 r. w Ministerstwie Gospodarki Komunalnej. W 1951 r. został aresztowany, a w 1953 r. skazany na karę śmierci zmienioną na dożywocie. W 1957 r. został zrehabilitowany.

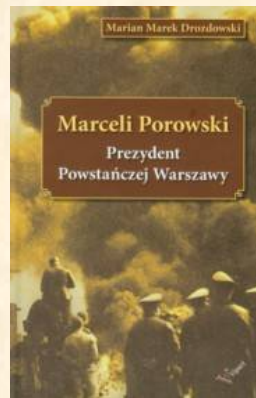
Marian Sychalski (ur. 6 XII 1906 – zm. 7 VI 1980). Był architektem, działaczem partyjnym i państwowym. Był ostatnią osobą, której nadano stopień Marszałka Polski. Brał udział w opracowywaniu planu prezydenta Stefana Starzyńskiego „Warszawa Przyszłości”. Po wyzwoleniu Pragi we wrześniu 1944 r. został prezydentem m.st. Warszawy i pełnił tę funkcję od 18 IX 1944 r. do 1 III 1945 r. Był współtwórcą Biura Odbudowy Stolicy. W latach 1945–1948 był wiceministrem obrony narodowej i jednocześnie zastępcą naczelnego dowódcy Wojska Polskiego ds. polityczno-wychowawczych. Więziony w latach 1950–1956, po zwolnieniu w marcu 1956 r. został zrehabilitowany.

Stanisław Tołwiński (ur. 11 X 1895 – zm. 25 II 1969). Był działaczem socjalistyczny, następnie komunistyczny oraz ruchu spółdzielczego. Działał w Związku Robotniczym Spółdzielni Spożywców. Podczas okupacji pełnił funkcję dyrektora Zarządu Społecznego Przedsiębiorstwa Budowlanego w Warszawie. W latach 1945–1947 był posłem do KRN, a następnie w latach 1947–1957 posłem na Sejm I kadencji. Funkcję prezydenta m.st. Warszawy pełnił od 5 III 1945 r. – 23 V 1950 r. Był pierwszym przewodniczącym Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy. Od 1946 r. był członkiem PPR, a następnie PZPR.

Prezydenci Warszawy w latach 1939–1945 (dok.)

Ogromne znaczenie dla organizacji statystyki miasta, opracowań i publikacji mieli prezydenci Warszawy, bowiem statystyka Warszawy była częścią zarządu miasta. Po tragicznych przejściach prezydenta Stefana Starzyńskiego urząd ten objął Julian Kulski, który nie tylko zadbał o wznowienie działalności wydziału statystyki miejskiej, ale także troszczył się o to, by Polskie Państwo Podziemne miało przez cały okres okupacji bieżące, rzetelne i prawdziwe informacje. To właśnie on wydał zarządzenie w sprawie przeprowadzenia w dniu 24 lutego 1940 r. spisu nieruchomości, ze specjalnym uwzględnieniem zniszczeń. Za jego kadencji wydano też publikację, która umiejętnie pokazała stan zniszczeń substancji mieszkaniowej i ich przestrzenne rozmieszczenie, a także dramatyczną sytuację mieszkańców i zagęszczenie mieszkań. Nie ma jednak w niej informacji o ludności bytującej w obiektach niemieszkalnych i ludności bezdomnej. Po nim zarząd miasta objął na okres powstania Marcelego Porowskiego. Z okresu 1940–1944 nie zachowały się niestety żadne materiały statystyczne.

Z życiem, działalnością i poglądami Marcelego Porowskiego Czytelnik może się zapoznać dzięki książce pt. *Prezydent Powstańczej Warszawy*, której autorem jest prof. dr hab. Marian Marek Drozdowski. Zdaniem autora: „Wspomnienia i dokumenty wytworzone przez bohatera biografii najlepiej oddają jego działalność społeczną i jego poglądy, głęboko związane z chrześcijańskim etosem życia publicznego. Są one dorobkiem wielkiego samorządowca, godnego naśladowania.”

Biografię Marcelego Porowskiego napisał prof. Marian Marek Drozdowski, na podstawie wspomnień oraz dokumentów bohatera biografii i opublikował w 2010 r. Pośród dokumentów są m.in. takie, jak: wyrok śmierci sądu PRL, korespondencja więzienna, artykuły na temat konieczności odbudowy w Polsce samorządu terytorialnego.

Na kadencję Marcelego Porowskiego nałożyła się kadencja Mariana Spychalskiego, któremu powierzono tę funkcję faktycznie w dniu wyzwolenia prawobrzeżnej Warszawy. Można przypuszczać, że mogła to być pewna forma rywalizacji o władzę nad miastem z Armią Czerwoną (na przełomie 1944 i 1945 roku Warszawa była miastem frontowym). Faktycznie jednak sądząc po działalności prezydenta na wyzwolonej Pradze była to bardzo aktywna forma organizowania władzy PPR i organizacji lewicowych nad stolicą. Działalność prezydenta polegała przede wszystkim na organizowaniu i uruchamianiu prac służb miejskich, a jednocześnie nawiązaniu kontaktów i współpracy z partiami i stronnictwami politycznymi, Komitetami Obywatelskimi, Związkami Zawodowymi, jak również z urzędami i przedstawicielami milicji, resortu przemysłu, kolei, poczty, przede wszystkim o orientacji lewicowej.

Na podstawie decyzji Mariana Spychalskiego z dnia 13 lutego 1945 r. reaktywowany został oficjalnie Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego m.st. Warszawy. Różnie dziś można oceniać tę postać, ale niewątpliwie jego prezydentura przynajmniej częściowo ustrzegła Warszawę od przyfrontowego zarządu armii wyzwoleniczej. Pierwsze 6 tygodni 1945 r. pracy Mariana Spychalskiego zakończyło się już na początku marca, gdyż 5 marca funkcję prezydenta objął Stanisław Tołwiński jeden z najbardziej pracowitych prezydentów w historii zarządzających miastem.

II. RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Początki statystyki warszawskiej

**Witold Załęski
(1836–1908)**

W 1876 r. prezydent Sokrates Starynkiewicz powołał prof. Witolda Załęskiego na kierownika Sekcji Statystycznej przy Magistracie miasta Warszawy. Pod jego kierunkiem opracowano i wydano szereg publikacji o Warszawie. Profesor był wówczas jedynym w zaborze rosyjskim uczonym polskim gruntownie znającym teorię i praktykę statystyki. Ze względu na ograniczone siły i środki Sekcja Statystyczna zajmowała się wyłącznie zbieraniem i opracowywaniem danych dotyczących stanu i ruchu ludności m. Warszawy.

W 1916 r. Sekcja została przekształcona w Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie, który jesienią 1916 r. przeprowadził spis ludności, nieruchomości i lokali na nowo przyłączonych do miasta terenach. W okresie międzywojennym rozpoczął wydawanie *Rocznika Statystycznego Warszawy*. Pierwszy wydany został w 1917 r. W 1921 r. Rada Miejska zatwierdziła projekt nowej organizacji i zakresu prac Wydziału. Zakres prac obejmował nie tylko statystykę społeczną, ale również inne dziedziny życia i gospodarki miejskiej. W tym też roku powołana została do życia Miejska Rada Statystyczna, jako organ doradczy w dziedzinie statystyki.

W 1864 r. w Magistracie miasta Warszawy utworzono po raz pierwszy stanowisko ławnika do czynności statystycznych. Od tego czasu przeprowadzana była corocznie kontrola statystyczna ludności Warszawy zatrudnionej w handlu, przemyśle i rzemiośle, ponieważ ta ludność była obciążona podatkami i tylko ona była wówczas rejestrowana.

Monograficzne prace Wydziału Statystycznego, będące wynikiem sporadycznych dochodzeń statystycznych, spisów, ankiet itp. znalazły swój wyraz w publikacjach zatytułowanych ogólnym mianem *Prace Wydziału Statystycznego*.

Z tego cyklu **przed wojną ukazało się 6 wydawnictw:**

- ☑ *Rezultaty spisu nieruchomości i mieszkań Wielkiej Warszawy 1919 r.* Tom. I. Statystyka nieruchomości;
- ☑ *Rezultaty spisu nieruchomości i mieszkań Wielkiej Warszawy 1919 r.* Tom. II. Statystyka mieszkań;
- ☑ *Wyniki Spisu Powszechnego 1921 r.*
- ☑ *Wyniki spisu zakładów rzemieślniczych i przemysłowych 1926 r.*
- ☑ *Budżety rodzin robotniczych w Warszawie w latach 1927–1929*
- ☑ *Statystyka pracowników umysłowych Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie według stanu z października 1934 r.*

Wydział zainicjował wydawanie również takich publikacji, jak: *Warszawa w liczbach* (w 1938 r.), *Miesięcznik Statystyczny*.

W 1994 r. Mennica Państwowa wybiła pamiątkowy medal z podobizną prof. Witolda Załęskiego z okazji obchodów 130 lat statystyki Warszawy, zorganizowanych przez Wojewódzki Urząd Statystyczny w m.st. Warszawie.

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Okres okupacji

Od 1 do 26 września 1939 r. na skutek działań wojennych uległa oficjalnie **zawieszeniu** działalność Wydziału Statystycznego; pracownicy zostali przesunięci do innych prac.

W okresie od 26 września 1939 r. do 1 sierpnia 1944 r. działalność Wydziału polegała przede wszystkim na ustalaniu strat zarówno w ludziach, jak i w nieruchomościach, spowodowanych działaniami wojennymi. Założona została imienna kartoteka na podstawie protokółów ekshumacyjnych, protokółów Straży Obywatelskiej i kart zgonów osób zmarłych na skutek działań wojennych. Dyrektorem Wydziału był wówczas Edward Strzelecki.

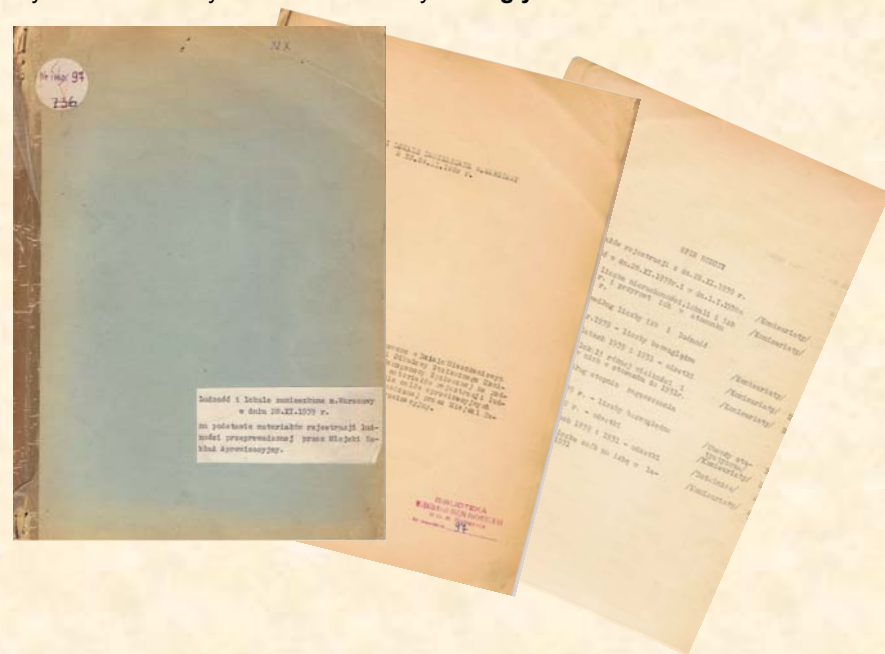
W okresie okupacji warszawscy statystycy faktycznie **nie zaprzestali swojej działalności** i opracowywali tablice statystyczne, przechowując je w rękopisach. Zgodnie z **zarządzeniem Prezydenta Miasta Juliana Kulskiego w dniu 24 lutego 1940 r.** przeprowadzony został **spis nieruchomości**, ze specjalnym uwzględnieniem zniszczeń. Spis ten, opracowany liczbowo i analitycznie, przechowywany był w formie maszynopisów, które w czasie działań wojennych uległy zniszczeniu.

Sekcja Terenowa Wydziału przeprowadziła również spis zakładów przemysłowych według stanu w dniu 15 października 1941 r. oraz podział terenu miasta według charakteru jego użytkowania. Na podstawie informacji uzyskanych ze spisu założona została kartoteka zakładów przemysłowych. Kontynuowano prowadzenie kartoteki nieruchomości zabudowanych oraz kartotekę robót budowlanych i budynków rozebranych.

Z ważniejszych prac zrealizowanych w czasie wojny należy wymienić:

- ☑ *Spis nieruchomości na terenie Warszawy 24 II 1940 r*
- ☑ *Spis przedsiębiorstw przemysłowych – 15 X 1941 r.;*
- ☑ *Dochodzenie w sprawie użytkowania terenów miejskich (dokonane przy okazji spisu użytków rolnych w 1943 r.)*

Na zlecenie władz okupacyjnych Wydział Statystyczny przeprowadził kilkanaście spisów. Dwa razy w roku odbywały się spisy rolnie, zwierząt i drzew owocowych. W okresie okupacji nie wydawano żadnych publikacji ze względu na zakaz władz niemieckich. Dla bieżących potrzeb prowadzono metryki statystyczne, tzw. „ciągutki”, obejmujące najważniejsze zjawiska z życia stolicy. Prowadzono również albumy wykresów. Niestety w 1944 r. materiały te uległy zniszczeniu.

Unikatowym, jednym z niewielu zachowanych materiałów z tego okresu, jest materiał pt. *Ludność i lokale zamieszkałe m. Warszawy w dniu 28 XI 1939 r.* opracowany w 1940 r. w Dziale Mieszkaniowym Sekcji Odbudowy Stołecznego Komitetu Samopomocy Społecznej na podstawie materiałów rejestracji ludności dla celów aprowizacyjnych przeprowadzonej przez Miejski Zakład Apropowizacyjny.

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Lata 1945–1949

Natychmiast **po zakończeniu działań wojennych (praktycznie już 19 stycznia 1945 r.)** wznowiono badania statystyczne i ich opracowywanie.

Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego m.st. Warszawy został **reaktywowany** na podstawie **decyzji Prezydenta Miasta Mariana Spychalskiego z dnia 13 lutego 1945 r.** Siedziba Wydziału znajdowała się przy ul. Marszałkowskiej 8. Wydział swoją działalność rozpoczął od ustalania strat spowodowanych zniszczeniami wojennymi i wznowił wydawanie publikacji o Warszawie (m.in. *Miesięcznik Statystyczny; Warszawa w liczbach*).

Zorganizowaniem od nowa statystyki miejskiej zajęł się wieloletni dyrektor Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego - **prof. Edward Strzelecki**. Stanowisko wicedyrektora objął prof. Kazimierz Romaniuk. Działalność Wydziału opierała się na Regulaminie z dnia 31 marca 1938 r. oraz na specjalnych zarządzeniach władz i urzędów. Do nich należały m.in. Główny Urząd Statystyczny i Biuro Odbudowy Stolicy.

Jednocześnie z pracami organizacyjnymi prowadzono bieżące prace statystyczne. Zbierano materiały przewidziane do umieszczenia w publikacjach, jak również odtwarzano w miarę możliwości dane statystyczne z okresu wojennego na podstawie rękopisów różnych instytucji np. Izby Przemysłowo-Handlowej. Przed wojną Wydział korzystał z gotowych opracowań wydziałów Zarządu Miejskiego oraz z niektórych materiałów Głównego Urzędu Statystycznego. Po wojnie musiał samodzielnie docierać do jednostek sprawozdawczych. Ze względu na brak łączności telefonicznej i komunikacji miejskiej było to bardzo trudne. Pracownicy Wydziału bardzo często docierali do odległych dzielnic Warszawy własnymi środkami lokomocji np. na rowerze.

W celu pozyskania jak najszerszego zakresu informacji, już w początkowych miesiącach swojej działalności Wydział zaapelował do instytucji państwowych, społecznych, prywatnych i miejskich o nadsyłanie danych statystycznych. Swój apel uzasadnił tym, że w tych bardzo trudnych powojennych warunkach szybkie informowanie Zarządu Miejskiego o przejawach życia stolicy jest podstawą do jej planowej odbudowy. Gromadzenie danych i ich opracowywanie wymagało dużego wysiłku i zabierało wiele czasu, ale wszystkie instytucje rzetelnie i systematycznie przekazywały opracowywane dane. Duże uznanie należy się pracownikom tych instytucji, którzy z wielkim zaangażowaniem realizowali postawione przed nimi zadania.

W lutym 1945 r. prof. Edward Strzelecki powołany został na stanowisko szefa planowania w Zarządzie Miejskim, a jego miejsce zajął **prof. Kazimierz Romaniuk** i pełnił tę funkcję do końca czerwca 1945 r. W dniu 1 lipca 1945 r. prof. Kazimierz Romaniuk został mianowany wiceprezesem GUS.

Kierownictwo Wydziału Statystycznego z dniem 1 lipca 1945 r. powierzone zostało **Franciszkowi Królowi** – wieloletniemu kierownikowi Sekcji Ogólnej Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego. W tym to okresie **Zastępcą** Naczelnika Wydziału Statystycznego był **dr Egon Vielrose**, który m.in. przeprowadził analizę wyników spisu zakładów przemysłowych z lipca 1945 r.

Personel Wydziału w pierwszych miesiącach 1945 r. liczył **18 osób**, w następnych w wyniku utworzenia Sekcji Terenowej został zwiększony o **11 osób** personelu dziennego płatnego. **Wydział Statystyczny składał się z czterech sekcji, biblioteki i referatu.** W Wydziale zatrudnionych było łącznie **29 pracowników**. W Sekcji Ogólnej pracowało 7 osób, Sekcji Demograficznej – 6 osób, Sekcji Statystyki Gospodarczej i Społecznej – 4, Sekcji Terenowej – 10, a po jednej osobie w Bibliotece i Referacie Wydawnictw.

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Lata 1945–1949 (cd.)

Sekcja I Ogólna prowadziła sprawy personalne, organizacyjne, aprowizacyjne, rachunkowe, budżetowe i gospodarcze.

Sekcja II Demograficzna zajmowała się statystyką demograficzną, statystyką zdrowotności i szpitalnictwa.

Sekcja III Statystyki Gospodarczej i Społecznej zajmowała się aprowizacją, cenami, kosztami utrzymania, kursami walut, komunikacją, przedsiębiorstwami przemysłowymi i handlowymi, pracą zakładów użyteczności publicznej, oświaty, kultury, opieki społecznej, stowarzyszeń, związków itp.

Sekcja IV Terenowa przygotowywała, przeprowadzała i opracowywała spisy i kartoteki nieruchomości, prowadziła statystykę robót budowlanych, użytkowania terenów (zabudowa placów, ulic, parków, terenów sportowych, statystykę nieruchomości itp.)

Tak zorganizowany **Wydział** przeprowadził kilka **ważnych badań statystycznych**, takich jak:

- ☑ spis ludności i szkolny według stanu w dniu 15 maja 1945 r.;
- ☑ spis zakładów przemysłowych w lipcu 1945 r. (przeprowadzony na podstawie zarządzenia Ministra Administracji Publicznej z dnia 28 czerwca 1945 r.);
- ☑ opracowanie zakładów przemysłowych, rzemieślniczych i handlowych na podstawie kart rejestracyjnych w październiku 1945 r.;
- ☑ spis użytków rolnych i spis zwierząt gospodarskich przeprowadzony na terenie Warszawy w lipcu 1945 r. na polecenie GUS na podstawie zarządzenia Ministra Administracji Publicznej z dnia 4 czerwca 1945 r.

Wydział Statystyczny w porozumieniu z **Biurem Odszkodowań Wojennych** rozpoczął **zbieranie danych dotyczących strat w ludziach** w Warszawie w czasie II wojny światowej, na podstawie materiałów cmentarnych, urzędów stanu cywilnego oraz danych ekshumacyjnych. Wznowiono prowadzenie „metryk statystycznych” ważniejszych zagadnień, które do pewnego stopnia spełniały rolę statystyki operatywnej. „Metryki...” (zwięzłe informacje statystyczne) sporządzane były w trzech egzemplarzach i dostarczane co miesiąc resortowemu wiceprezydentowi .

Na potrzeby realizacji spisu zakładów przemysłowych na terenie Warszawy było czynnych **6 biur spisowych**:

Biuro I – obejmujące obszar Starostwa Grodzkiego Warszawa – Śródmieście;

Biuro II – obejmujące obszar Starostwa Grodzkiego Warszawa – Północ;

☞ Liczba pracowników

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Lata 1945–1949 (cd.)

Biuro III – obejmujące obszar Starostwa Grodzkiego Warszawa – Zachód;

Biuro IV – obejmujące obszar Starostwa Grodzkiego Warszawa – Południe;

Biuro V – obejmujące obszar K.M.O. XV i XVII, ze Starostwa Grodzkiego Warszawa – Praga;

Biuro VI – obejmujące pozostałą część obszaru Starostwa Grodzkiego Warszawa – Praga, a więc K.M.O. XIV, XVIII, XXIV, XXV.

Ponieważ do biur zgłosiło się stosunkowo niewiele osób, pozostałe **zakłady zostały spisane w terenie przez 50 komisarzy** w czasie od 25 do 30 lipca 1945 r. Spisowi z lipca 1945 r. nie podlegało drobne rzemiosło i handel, dlatego Wydział Statystyczny, chcąc wypełnić tę lukę, podjął dochodzenie oparte na deklaracjach w sprawie nabycia kart rejestracyjnych według stanu z dnia 1 października 1945 r. **Analizę wyników** tego dochodzenia **przeprowadził Zastępca Kierownika Sekcji Terenowej Jerzy Zaremski**.

Na podstawie Dekretu Rady Ministrów z dnia 31 lipca 1946 r. o organizacji statystyki państwowej i o Głównym Urzędzie Statystycznym (Dz.U. Nr 41, poz. 239) **zakres działania Wydziału został rozszerzony**. Władze, urzędy, instytucje państwowe i instytucje prawa publicznego zostały zobligowane do dostarczania danych z zakresu swojej działalności.

Na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 stycznia 1946 r. w sprawie przeprowadzenia powszechnego sumarycznego spisu ludności cywilnej (Dz.U. Nr 4, poz. 36) przeprowadzony został na terenie całego kraju spis ludności według stanu z dnia 13 na 14 lutego 1946 r.

W Warszawie spis objął dodatkowo nieruchomości zabudowane, lokale użytkowe (zamieszkałe i niezamieszkałe) oraz imienny spis ludności cywilnej obecnej i nieobecnej w Warszawie w dniu spisu.

W celu usprawnienia prac spisowych stolicę podzielono na 18 dzielnic, 68 obwodów i 668 okręgów spisowych. Brało w nim udział 1220 osób spośród nauczycieli, studentów, uczniów i urzędników. W dniu 10 lutego 1947 r. przeprowadzono spis w nieruchomościach nie zamieszkałych jako uzupełnienie arkuszy uzyskanych przy ankiecie.

Do ważniejszych prac Wydziału Statystycznego w 1948 r. należały:

- współdziałanie w pracach Resortu Techniczno-Budowlanego przy organizacji i przeprowadzaniu rejestracji stanu zabudowy nieruchomości w Warszawie;
- opracowanie materiałów o lokalach i ludności zamieszkałej w nieruchomościach zagrożonych według stanu w lipcu 1948 r.;
- przeprowadzenie i opracowywanie wyników rejestracji zwierząt gospodarskich oraz wyników spisu użytków rolnych i zasiewów o powierzchni powyżej ½ ha, na podstawie Rozporządzenia Ministra Administracji Publicznej w porozumieniu z ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 20 marca 1948 r.;
- zakończenie opracowywania wyników ankiety meldunkowej z dnia 10 lutego 1947 r.

W 1949 r. na czele Wydziału stał Naczelnik i Zastępca Naczelnika. W Wydziale zatrudnionych było 31 pracowników umysłowych personelu stałego, 12 osób personelu czasowego oraz 2 pracowników fizycznych.

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Lata 1945–1949 (dok.)

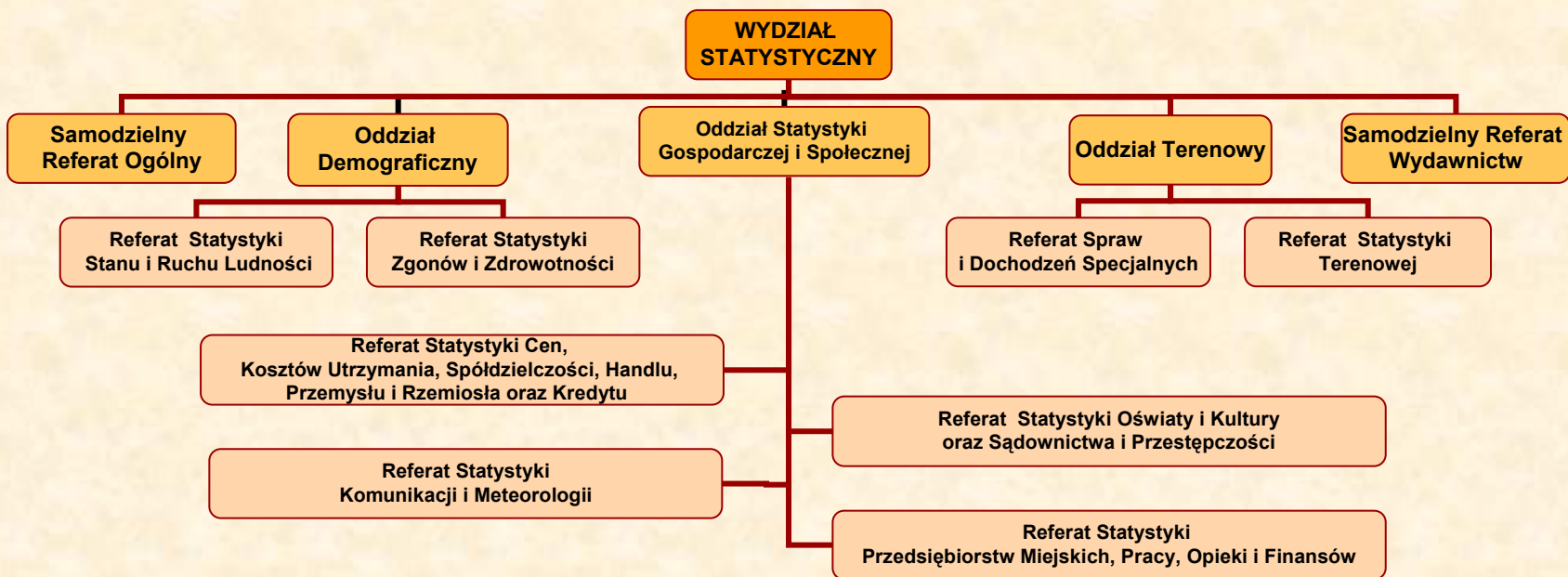
Wydział działał według struktury organizacyjnej, w skład której wchodziły:

- Samodzielny Referat Ogólny;
- Oddział Demograficzny;
- Oddział Statystyki Gospodarczej i Społecznej;
- Oddział Terenowy;
- Samodzielny Referat Wydawnictw.

W drugiej połowie 1949 r. Wydział rozpoczął przygotowania organizacyjne do powszechnego spisu ludności na terenie m.st. Warszawy.

Efektom pracy Wydziału była realizacja m.in. takich opracowań, jak:

- Miesięcznik Statystyczny*;
- Statystyczne zestawienie roczne m.st. Warszawy*;
- Wyniki spisu zakładów przemysłowych na terenie Warszawy w lipcu 1945 r.* ,
- Zakłady przemysłowe, rzemieślnicze i handlowe w Warszawie na podstawie kart rejestracyjnych według stanu na 1 października 1945 r.*
- Warszawa w liczbach.*

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Lata 1950–1999

W 1950 r. na podstawie Uchwały Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy Nr 153 z dnia 28 lipca 1950 r. **Wydział włączono do Miejskiej Komisji Planowania Gospodarczego przy Prezydium Rady Narodowej w m.st. Warszawie** i wtedy działalność wydawnicza została przerwana na dłuższy czas.

W czasie kolejnej reorganizacji w 1953 r. wyodrębniono **Wydział Statystyki Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy** i Wydział Statystyki Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie. Na podstawie Decyzji Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy Nr 63/693 z dnia 9 listopada 1954 r.

Wydział Statystyki przystąpił do opracowania *Rocznika Statystycznego Warszawy za lata 1945–1954*. Publikacja ta jako poufna została wydana w 1955 r. i przeznaczona była do użytku służbowego. W 1957 r. Wydział Statystyki rozpoczął oficjalne wydawanie *Rocznika Statystycznego Warszawy*.

Nowy etap rozwoju statystyki zapoczątkowany został w 1962 r. Na mocy ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o organizacji statystyki państwowej (Dz.U. Nr 10, poz. 47) utworzone zostały wojewódzkie i miejskie urzędy statystyczne oraz powiatowe i miejskie inspektoraty statystyczne, podporządkowane Głównemu Urzędowi Statystycznemu. Wydział Statystyki Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy wyodrębniony został z Rady Narodowej i podporządkowany Głównemu Urzędowi Statystycznemu, **przyjmując nazwę Miejski Urząd Statystyczny m.st. Warszawy**.

W 1975 r. po wprowadzeniu podziału administracyjnego kraju na 49 województw Miejski Urząd Statystyczny przekształcono w **Wojewódzki Urząd Statystyczny** obejmujący zasięgiem działania województwo stołeczne warszawskie.

W 1996 r. zmienił on nazwę na **Urząd Statystyczny w Warszawie**, a zgodnie z trójstopniowym podziałem terytorialnym kraju, wprowadzonym z dniem 1 stycznia 1999 r., objął swym zasięgiem nowo powstałe wówczas województwo mazowieckie.

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Sylwetki niektórych warszawskich statystyków

W styczniu 1945 r. ludność Warszawy osiągnęła liczbę 162 tys., ale już 15 maja 1945 r. (według wyników spisu ludności) w Warszawie było ponad 377,9 tys. ludności. **To był nie tylko powrót ludzi, ale także powrót kompetencji, rzetelności i umiejętności prawidłowego przeprowadzania badań statystycznych.** Według spisu sumarycznego z 14 lutego 1946 r. Warszawa liczyła już 477,5 tys. ludności, a w maju 1946 r. przekroczyła pół miliona, tj. liczba ludności była o 33% wyższa w stosunku do poprzedniego roku.

Cała wiedza metodologiczna, z którą statystycy w 1945 r. rozpoczynali swoją działalność, **pochodziła z lat 30-tych**, a większość tych ludzi, którzy ją wtedy stworzyli również działała w 1945 r. Ludzie ci kontynuowali pracę, którą formalnie przerwali 1 września 1939 r. Nie przerwali jednak swej faktycznej pracy przez całą okupację.

Fenomenem, któremu poświęcone zostało opracowanie *Warszawa Feniksem XX wieku* byli **warszawiacy, którzy zbierali dane statystyczne na potrzeby miasta, odpowiadali na pytania statystyków, gromadzili niezbędne informacje i dokumenty, a w tym przede wszystkim warszawscy statystycy.** Byli to ludzie wielcy miłością do swego miasta, ale także ludzie wielcy swoją kompetencją zawodową i poszanowaniem zasad metodologii i etyki zawodu statystyka. Można powiedzieć, że to warszawskim statystykom i statystyce Warszawy zawdzięczamy zrekonstruowanie w latach 1945–1949 polskiej statystyki. Wśród ludzi, którzy zrekonstruowali Główny Urząd Statystyczny już w marcu 1945 r. byli głównie warszawscy statystycy. Stworzyli oni znakomitą statystykę miejską już w latach 30-tych, kontynuując nieformalnie badania także w okresie okupacji. Gromadzili informacje o ruchu naturalnym ludności, o liczbie ludzi wywiezionych na roboty i do obozów koncentracyjnych, podziemnej edukacji, stanie infrastruktury miejskiej i działalności gospodarczej w mieście. **Prowadzili oni statystykę strat wojennych, a także zachowywali zebrane materiały dla przyszłego państwa polskiego**

Wśród zdarzeń niezwykłych trzeba odnotować prace całej grupy statystyków warszawskich, którym dzisiaj Polska zawdzięcza **zachowanie niemal w nienaruszonym stanie Biblioteki Głównego Urzędu Statystycznego.** W październiku 1939 r. niemieckie władze okupacyjne przewiozły cały księgozbiór Biblioteki GUS do Krakowa, gdzie ulokowano go w Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego. W sierpniu 1944 r. niemiecki urząd statystyczny został ewakuowany, a gmach zajęły wojska Wehrmachtu. Pracownicy Biblioteki podjęły prace w kuchni Wehrmachtu. Stefania Zdrodowska, formalnie nie pracując w Bibliotece, sprawowała pieczę nad księgozbiorem, mając klucze do gmachu Collegium Novum. Za chronienie przed grabieżą i rozproszeniem zbiorów Biblioteki GUS **odznaczono Stefanię Zdrodowską Złotym Krzyżem Zasługi** w 1948 r. Pod koniec lutego 1945 r. zbiorami Biblioteki i czuwającym nad nim personelem zaopiekował się czasowo krakowski Urząd Wojewódzki. W marcu 1945 r., po reaktywowaniu Głównego Urzędu Statystycznego, rozpoczęto reewakuację księgozbioru. Na czele GUS stał wówczas **prof. Stefan Szulc**, wybitny demograf i statystyk, który **osobiście czuwał nad kilkumiesięczną operacją przewiezienia m.in. księgozbioru Biblioteki do stolicy.**

To nie zrzędzeniem losu, ani filantropią okupanta bądź jego zaniechaniem było zachowanie wielu artefaktów kultury.

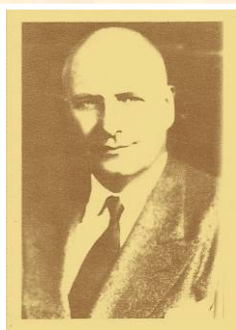
Krok po kroku, okrucz po okruczu wybierano do niniejszego opracowania - ze wszystkich dostępnych źródeł - informacje o Warszawie z 1945 r., o statystykach warszawskich i o wynikach ich pracy. **Kto dziś wie, że pierwszy biuletyn statystyczny objął okres od stycznia do kwietnia 1945 r. i został wydany w sierpniu 1945 r.?** Zawierał dane, które w pierwszym okresie zbierano ręcznie, z autopsji poprzez lustrację ulic, obiektów, domów, ruin, ale zawsze zgodnie z zasadami sztuki.

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Sylwetki niektórych warszawskich statystyków (cd.)

Wśród zadziwiających przypadków zapomnienia o różnych zdarzeniach z lat 1939–1945 przypadek zapomnienia statystyków warszawskich tamtego okresu jest najbardziej przykry i niezrozumiały. Tym ludziom zawdzięczamy, że już na początku lutego 1945 r. wiedzieliśmy ile jest grobów oraz zwłok w ruinach Warszawy i już nikt potem nie umiał tych wielkości skorygować. **Wtedy też powstała mapa zniszczeń wojennych Warszawy, szacunek wielkości strat wojennych, ale także historia wielkiego powrotu miasta i jego mieszkańców do nowego życia.**

Jak już wcześniej zaznaczono, organizacją reaktywowanego w 1945 r. Wydziału Statystycznego zajął się **prof. Edward Strzelecki**, pełniąc funkcję dyrektora. Wicedyrektorem był wtedy **prof. Kazimierz Romaniuk**.

Edward Strzelecki (1894–1967)

Urodził się w Radomiu, w 1919 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie ukończył studia prawnicze. W latach 1919–1939 pracował w biurze spisu nieruchomości i mieszkań, a następnie w Wydziale Statystycznym. Od 1927 r. współpracował z Instytutem Gospodarstwa Społecznego, a od 1933 r. związany był z Instytutem Spraw Społecznych.

Od 1937 r. działał w Polskim Towarzystwie Statystycznym, będąc członkiem zarządu. W czasie wojny pracował w Zarządzie Miejskim oraz w konspiracyjnie działającym Instytucie Gospodarstwa Społecznego, reprezentując Instytut na zewnątrz. Po wyzwoleniu Warszawy został dyrektorem Wydziału Statystycznego. W latach 1945–1952 piastował funkcję wiceprezydenta m.st. Warszawy. W 1957 r. wrócił do pracy naukowej. Był współtwórcą polskiej szkoły badań społecznych. Ostatnią swoją pracę poświęcił rozwojowi ludności Warszawy w latach międzywojennych.

Kazimierz Romaniuk (1908–1996)

Po ukończeniu w 1930 r. studiów w Szkole Głównej Handlowej na kierunku samorządowym, jesienią tegoż roku rozpoczął pracę w Wydziale Statystyki Samorządowej w Głównym Urzędzie Statystycznym. W latach 1935–1939 pracował w pracowni analiz Związku Rewizyjnego Samorządu Terytorialnego.

W 1940 r. objął funkcję głównego księgowego w Wydziale Opieki i Zdrowia m.st. Warszawy, natomiast w 1943 r. powołany został na stanowisko wicedyrektora Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie. W lutym 1945 r., gdy prof. Edward Strzelecki powołany został na szefa planowania w zarządzie miejskim, objął funkcję dyrektora Wydziału. W dniu 1 lipca 1945 r. prof. Kazimierz Romaniuk został mianowany wiceprezesem GUS. Przez kilka lat łączył kierowniczą pracę w GUS z pracą dydaktyczną i naukową na Uczelni. W latach 1951–1959 pełnił funkcję prorektora, a w latach 1959–1965 rektora Szkoły Głównej Planowania i Statystyki (obecnie Szkoła Główna Handlowa w Warszawie). Kiedy przeszedł na emeryturę, kierował Katedrą Statystyki, a później Statystyki i Demografii.

Na kartach materiałów opracowanych przez Wydział w 1945 r. widnieją także nazwiska niektórych ówczesnych pracowników statystyki. Do nich należeli m.in.:

- ☑ **Franciszek Król** – Naczelnik Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie;
- ☑ **dr Egon Vielrose** – Zastępca Naczelnika Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie;
- ☑ **Jerzy Zaremski** – Zastępca Kierownika Sekcji Terenowej w Wydziale Statystycznym.

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Sylwetki niektórych warszawskich statystyków (cd.)

Franciszek Król

W dniu 1 lipca 1945 r. , po mianowaniu prof. Kazimierza Romaniuka na stanowisko wiceprezesa Głównego Urzędu Statystycznego, naczelnikiem Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie został Franciszek Król - wieloletni kierownikowi Sekcji Ogólnej Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego. Kierował Wydziałem prawie przez osiem lat, tj. do 4 marca 1953 r.

Egon Vielrose (1907–1984)

Urodził się w Dąbrowie Górniczej. Studiował na Wydziale Matematycznym Uniwersytetu Warszawskiego, a następnie w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Tytuł magistra nauk ekonomiczno-handlowych otrzymał w 1939 r. Pracę zawodową rozpoczął już w 1934 r. w Towarzystwie Ubezpieczeniowym „Vita”.

W latach 1938–1942 pracował w charakterze kierownika referatu statystyki cen w Wydziale Statystycznym Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie, a w latach 1942–1944 w charakterze księgowego w fabryce „Wanda” Braci Pakulskich w Warszawie. Po wybuchu powstania przerwał pracę, czasowo przebywał w Pławnie, koło Radomska, gdzie utrzymywał się z korepetycji. W latach 1945–1946 pracował jako zastępca naczelnika Wydziału Statystycznego w Warszawie. W latach 1946–1951 pracował w charakterze starszego radcy ds. statystyki w Ministerstwie Finansów. W 1940 r. uzyskał stopień doktora nauk ekonomicznych na podstawie rozprawy pt. „Prognoza szeregów rozwojowych”. W latach 1945–1949 był wykładowcą statystyki w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. W roku akademickim 1945/46 był wykładowcą statystyki na Uniwersytecie Łódzkim i w Oddziale Łódzkim Szkoły Głównej Handlowej. W 1960 r. został habilitowany na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie rozprawy pt. „Zarys demografii potencjalnej”. Jego dorobek naukowy zawiera ponad 200 prac.

Na stronie redakcyjnej **wznowionego w 1947 r.** wydawnictwa **Warszawa w liczbach** umieszczone zostały nazwiska następujących osób:

Przewodniczący Komitetu Redakcyjnego

☑ **Edward Strzelecki** – Wiceprezydent m.st. Warszawy

Członkowie:

☑ **Franciszek Król** – Naczelnik Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie;

☑ **Wanda Litterer** – Wicedyrektor Biura Ekonomiki i Planowania;

☑ **Adam Słomczyński** – Zastępca Naczelnika Archiwum Miejskiego;

☑ **Stanisława Bakalowa** – Zastępca Naczelnika Wydziału Statystycznego;

☑ **dr Eugeniusz Szwankowski** – Kierownik Działu Akt Dawnych w Archiwum Miejskim;

☑ **Jadwiga Michalikowa** – p.o. Kierownika Redakcji Wydawnictw w Wydziale Statystycznym.

W wydawnictwach **Głównego Urzędu Statystycznego z 1947 r.** na stronach redakcyjnych można znaleźć natomiast następujące nazwiska:

Przewodniczący Komitetu Redakcyjnego

☑ **Stefan Szulc** – Prezes Głównego Urzędu Statystycznego,

Członkowie:

☑ **Kazimierz Romaniuk** – Redaktor Główny;

☑ **Wiktor Morawski**

☑ **Stanisław Róg**

☑ **Józef Wojtyniak**

RYS HISTORYCZNY DZIAŁALNOŚCI WARSZAWSKICH STATYSTYKÓW

Sylwetki niektórych warszawskich statystyków (dok.)

Adam Słomczyński (1903-1980)

Adam Słomczyński był historykiem i archiwistą. W latach 1928–1934 pracował w Muzeum Narodowym w Warszawie. Był uczestnikiem powstania warszawskiego. Ratował od zagłady archiwalia miejskie w Arsenale. Podczas walk o Arsenał został ciężko ranny. Po 1945 r. odbudował wspólnie z A. Bachulskim Archiwum Miejskie, gdzie rekonstruował całkowicie spalony zasób archiwalny. Brał udział w organizowaniu Muzeum Historii m.st. Warszawy. W latach 1934–1949 był wicedyrektorem Archiwum Miejskiego, natomiast w latach 1949–1950 pełnił funkcję dyrektora Muzeum Historii m.st. Warszawy. Po 1957 r. gromadził i opracowywał archiwalia warszawskie. Jest autorem m.in. takich publikacji, jak: *W warszawskim Arsenale*; *Dom ks. Baudouina 1939–1945*; *Warszawskie to i owo*; *Wspomnienia archiwisty miejskiego 1939-1951*.

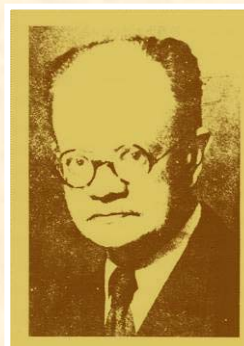

Eugeniusz Szwankowski (1906-1973)

Eugeniusz Szwankowski był znanym varsavianistą, historykiem oraz teatrologiem. W Warszawie ukończył Gimnazjum im. Stefana Batorego, a następnie rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie Warszawskim. W 1931 r. podjął pracę w Archiwum Miejskim m.st. Warszawy, gdzie w przeciągu dwudziestu lat (z przerwą

w okresie okupacji hitlerowskiej) awansował z szeregowego pracownika, poprzez stanowisko kierownika działu akt dawnych (tuż po wojnie), kustosa do funkcji dyrektora. W 1952 r. został samodzielnym pracownikiem naukowym Instytutu Sztuki PAN. W latach 1965–1970 był współredaktorem serii *Materiały do dziejów teatru w Polsce* i członkiem komitetu redakcyjnego *Słownika biograficznego teatru polskiego*. W 1957 r. rozpoczął organizację pierwszego w Polsce Muzeum Teatralnego, w którym przez siedem lat pełnił obowiązki kierownika.

Jego publikacje naukowe dotyczyły głównie teatru oraz Warszawy (*Warszawa; Praga w latach 1814–1880; Ulice i place Warszawy*). Często łączył ze sobą obie te tematyki (*Teatry Warszawy w latach 1765–1918; Repertuar teatrów warszawskich 1814–1831*). Był autorem wielu haseł do *Polskiego Słownika Biograficznego i Encyklopedii Warszawy*. Współpracował m.in. z czasopismami *Stolica*; *Biuletyn Historii Sztuki* czy *Teatr*.

Stefan Szulc (1881–1956)

Urodził się w miasteczku Prażuchy. W roku 1900 uzyskał maturę i rozpoczął studia w zakresie teologii i filozofii, które przerwał w 1906 r. i przeniósł się do Warszawy, gdzie podjął studia w zakresie historii, ekonomii i socjologii w Towarzystwie Kursów Naukowych w Warszawie. W roku akademickim 1910/1911 studiował ekonomię i statystykę na Uniwersytecie im. Humboldta w Berlinie.

W okresie międzywojennym zajmował stanowisko naczelnika Wydziału Wydawnictw i Pomocy Naukowych, Wydziału Statystyki Ruchu Ludności oraz był głównym redaktorem wydawnictw Głównego Urzędu Statystycznego. Pod jego kierownictwem ukazywały się: *Statystyka Polski*; *Kwartalnik Statystyczny*; miesięcznik *Wiadomości Statystyczne* oraz dwa roczniki statystyczne. Mimo pełnienia niewątpliwie absorbujących obowiązków dyrektora GUS prowadził działalność dydaktyczną w Wolnej Wszechnicy Polskiej i na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. W okresie wojny przebywał początkowo we Lwowie, pracując w Instytucie Handlu Radzieckiego, a od listopada 1941 r. powrócił do Warszawy i został zatrudniony w Wydziale Statystycznym Zarządu Miejskiego. Nauczał statystyki i demografii na tajnych kursach Uniwersytetu Warszawskiego, Wolnej Wszechnicy Polskiej i SGH. W marcu 1945 r. został mianowany prezesem GUS i piastował to stanowisko do czasu przejścia na emeryturę w sierpniu 1949 r.

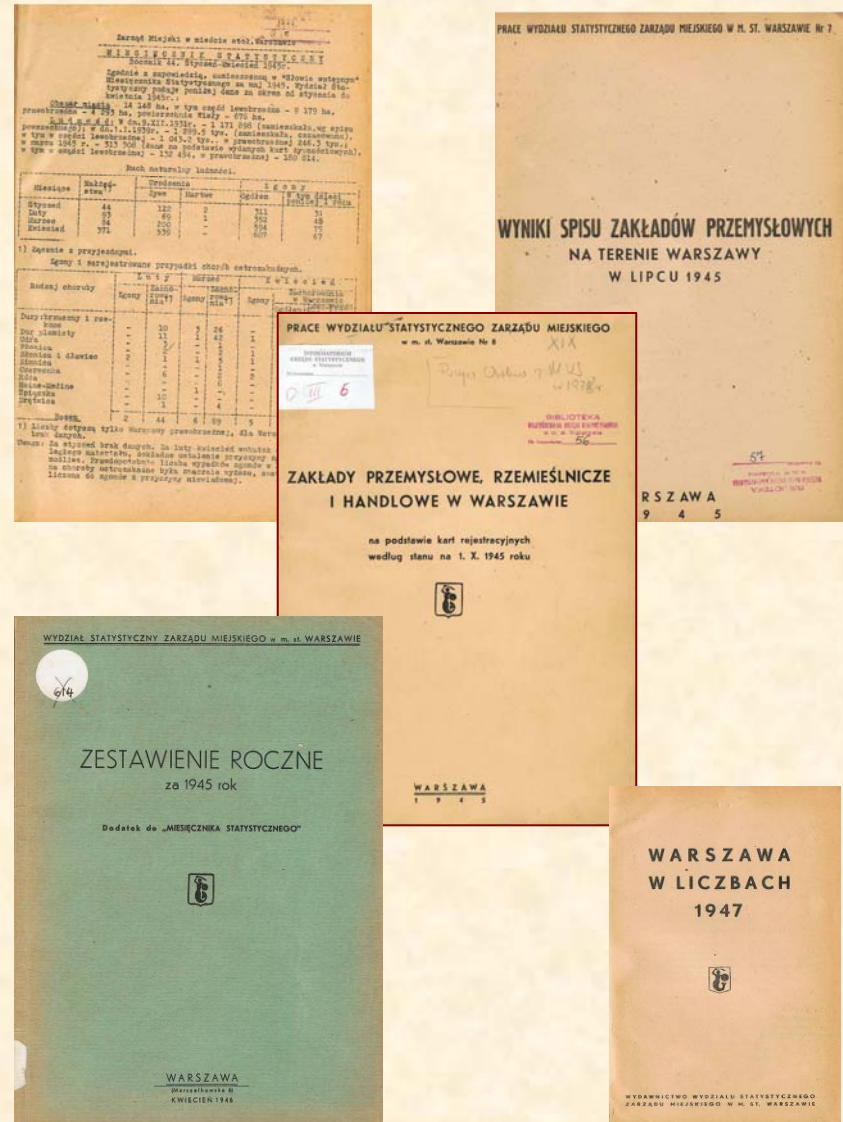
III. OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

W okresie okupacji warszawscy statystycy nie zaprzestali swojej działalności i opracowywali tablice statystyczne, przechowując je w rękopisach. Niestety w 1944 r. materiały te uległy zniszczeniu. Natychmiast po zakończeniu działań wojennych (praktycznie już 19 stycznia 1945 r.) wznowiono badania statystyczne i ich opracowywanie. Początkowo, ze względów technicznych, materiały odbijano na powielaczach z przeznaczeniem wyłącznie do użytku służbowego. Następnie były powielane w ograniczonej liczbie egzemplarzy. Możliwie szybkie posiadanie podstawowych informacji z różnych dziedzin życia na potrzeby planowej odbudowy odradzającego się miasta było motorem intensywnie rozwijających się prac statystycznych i realizacji pierwszych powojennych spisów ludności oraz nieruchomości, w tym obiektów przemysłowych i rzemieślniczych. Dzięki zaangażowaniu i wyłożonej pracy warszawskich statystyków zgromadzono dane i opracowano tablice statystyczne z wielu dziedzin życia powstającej z gruzów stolicy.

Do najważniejszych opracowań zrealizowanych przez Wydział tuż po zakończeniu wojny należały:

- ☑ *Miesięcznik Statystyczny;*
- ☑ *Statystyczne zestawienie roczne m.st. Warszawy;*
- ☑ *Wyniki spisu zakładów przemysłowych na terenie Warszawy w lipcu 1945 r. ,*
- ☑ *Zakłady przemysłowe, rzemieślnicze i handlowe w Warszawie na podstawie kart rejestracyjnych według stanu na 1 października 1945 r.*
- ☑ *Warszawa w liczbach.*

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

Jednym z najbardziej fascynujących wydarzeń w statystyce między 17 stycznia a 15 maja 1945 r. było zrekonstruowanie systemu statystycznego od zera. Zorganizowano ludzi, ustalono zasady ich pracy, podzielono zadania, ustalono program i kalendarium, określono obszary działań, ustalono podmioty do badań, zidentyfikowano te podmioty, znaleziono ludzi z tych podmiotów i nawiązano z nimi kontakt. Określono informacje, które muszą oni podać. Ustalono tryb, procedurę i zasady gromadzenia informacji przez tych ludzi, a także tryb i terminy przekazywania danych do Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie. Wypracowano umiejętność przygotowywania na tej podstawie zestawień i tablic statystycznych. I już w wydaniu *Miesięcznika* za maj 1945 r. zapowiedziano wydanie *Miesięcznika* za okres styczeń – kwiecień 1945 r.

W ten to sposób zaczęto pozyskiwać dane nie tylko z własnych dochodzeń badawczych, ankiet, spisów, z pozostałych wydziałów Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie, ale również z coraz większej liczby urzędów i instytucji działających na terenie miasta.

W wielu opracowaniach statystycznych przy tablicach odnaleźć można odnotowane, jako źródło danych takie organizacje i jednostki, jak np.:

- Wydział Ewidencji Ludności,
- Wydział Artykułów Żywnościowych,
- Wydział Organizacji Rozdziału i Kontroli,
- Wydział Opałowy,
- Wydział Kontroli Handlu Prywatnego i Korespondentów,
- Wydział Kontroli i Organizacji Przemysłu,
- Wydział Opieki Społecznej,
- Wydział Finansowy,
- Państwowy Instytut Hydrologiczno-Meteorologiczny,
- Resort Zdrowia i Opieki Społecznej,
- Pogotowie Ratunkowe,
- Rzeźnie i Targowiska Zwierzęce,
- Wodociągi i Kanalizacja,
- Gazownia Miejska,
- Elektrownia Miejska,
- Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w Warszawie,
- Warszawskie Koleje Dojazdowe,
- Polskie Linie Lotnicze „Lot”,
- Miejskie Zakłady Komunikacyjne,
- Wydział Ruchu Kołowego,
- Dyrekcja Okręgowa Poczty i Telegrafów w Warszawie,
- Polskie Radio,
- Straż Ogniowa,
- Ubezpieczalnia Społeczna w Warszawie,
- Urząd Zatrudnienia w m.st. Warszawie,
- Ministerstwo Oświaty,
- Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy,
- Ministerstwo Propagandy i Informacji.

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

MIESIĘCZNIK STATYSTYCZNY

Zarząd Miejski w mieście stoł. Warszawie

MIESIĘCZNIK STATYSTYCZNY

Rocznik 44. - M a j 1945.

SŁOWO WSTĘPNE

Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie przystępuje ponownie do wydawania "Miesięcznika Statystycznego", którego publikacja przed wojną została przerwana na okres prawie sześciolatni.

Ostatni "Miesięcznik Statystyczny", wydrukowany przed wojną, obejmował dane za lipiec 1939 r. W okresie okupacji Wydział Statystyczny opracowywał tablice miesięczne i przechowywał je w rękopisach. Tablice te uległy zniszczeniu w sierpniu 1944 r. w czasie powstania.

Obecny miesięcznik za maj 1945 r. jest pierwszym powojennym "Miesięcznikiem Statystycznym" m.st. Warszawy. Zakres podanych w nim wiadomości jest narazie szczupły, jednak w miarę uzyskiwania dalszych materiałów będzie w przyszłości stopniowo rozszerzany. Dane wcześniejsze za okres od stycznia 1945 r. zostaną zamieszczone w numerze specjalnym.

Wydział Statystyczny zwraca się z gorącym apelem do wszystkich instytucji o terminowe nadsyłanie danych statystycznych, gdyż szczególnie w obecnych warunkach szybkie informowanie Zarządu Miejskiego o przebiegu życia stolicy jest podstawą do jej planowej odbudowy.

"Miesięcznik Statystyczny" w obecnej formie jest przeznaczony wyłącznie do użytku służbowego. Ze względów technicznych miesięcznik będzie nadal odbijany na powielaczu.

na Naczelnika Wydziału Statystycznego
/ - / Fr. Król

Obszar miasta - 14 143 ha, w tym część lewobrzeżna - 9 179 ha, prawobrzeżna - 4 964 ha, powierzchnia Wisły - 676 ha.

Ludność zamieszkała - Według Spisu Powszechnego z dn. 9.XII.1931 r. ogółem - 1 171 398.

Oszacowana: W dniu 1.I.1939 r. - 1 289,5 tys., w tym w części lewobrzeżnej - 1 043,2 tys., w prawobrzeżnej - 246,3 tys. Według spisu z dn. 15.V.1945 r. (dane tymczasowe) ogółem - 374 797, w tym w części lewobrzeżnej - 185 491, w prawobrzeżnej - 189 306.

Zgony i zachorowania na choroby ostrozakażne

Szpitala Miejskie

Rodzaj choroby	Przypadki chorób ostrozakażnych w Warszawie				Ruch chorych	Na terenie miasta			Ilość mieszkań
	Zgony	lewo- brzeżna	prawo- brzeżna	ogółem		lewo- brzeżna	prawo- brzeżna	ogółem	
Dur brzuszny i rzekome	12	42	10	32	Przyjęte	1871	367	1135	319
Dur osutkowy (plamisty)	42	170	106	64	Wypisano	1490	165	923	402
Odra	-	2	1	1	Przeniesiono do innych szp.	42	13	10	19
Płonica	-	23	19	4	Zmarło	263	55	181	27
Błonica	-	-	-	-	Stan w końcu miesiąca	1523	267	877	384
i dławiec	5	10	5	5					
Róża	-	6	5	1					
Czerwonka	2	3	3	1					
Drewnica	1	5	3	2					
Inne	-	14	14						
Reszerwa									

Uwaga: liczby łącznie z przyjezdnymi (zwar wojskowymi!)

Wydział zbierał i opracowywał materiały z różnych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego miasta. Przed wojną do stałych wydawnictw Wydziału należał m.in. *Miesięcznik Statystyczny*, ukazujący się od 1917 r., którego wydawanie wskutek wojny zostało przerwane na okres prawie sześciu lat. Ostatni przed wojną *Miesięcznik* obejmował dane za lipiec 1939 r. W okresie okupacji Wydział opracowywał tablice miesięczne i przechowywał je w rękopisach. Tablice te uległy zniszczeniu w sierpniu 1944 r. *Miesięcznik* za maj 1945 r. był pierwszym powojennym *Miesięcznikiem Statystycznym* m.st. Warszawy z ubogim jeszcze zakresem danych dotyczących zgonów i zachorowań według przyczyn, szpitali, cen hurtowych i detalicznych oraz liczby ludności i nieruchomości według stanu w dniu 1 stycznia 1938 r. i 15 maja 1945 r. W słowie wstępnym do *Miesięcznika* poinformowano, że dane wcześniejsze zostaną umieszczone w numerze specjalnym. *Miesięcznik* z danymi statystycznymi za styczeń - kwiecień 1945 r. wydany został w sierpniu 1945 r. Publikacja ukazywała się do końca 1950 r.

MIESIĘCZNIK STATYSTYCZNY

Rocznik 44 - Maj 1945

Format - A4

Objętość - 5 stron

Słowo wstępne napisał Franciszek Król - Naczelnik Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie

Opracowanie zawierało 6 tablic:

- Zgony i zachorowania na choroby ostrozakażne
- Szpitala miejskie
- Zgony według przyczyn i wieku
- Ceny w handlu hurtowym w złotych
- Ceny w handlu detalicznym w złotych
- Ludność, nieruchomości, lokale i izby według komisariatów MO

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

MIESIĘCZNIK STATYSTYCZNY (cd.)

Rocznik 44. Styczeń–kwiecień 1945

Format – A4

Objętość – 5 stron

Słowo wstępne napisał Franciszek Król – Naczelnik Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie

Opracowanie zawierało 7 tablic:

- Ruch naturalny ludności
- Zgony i zarejestrowane przypadki chorób ostrozakaźnych
- Szpitale miejskie
- Poradnie Miejskich Ośrodków Zdrowia
- Zgony według przyczyn i wieku
- Ceny w handlu detalicznym w złotych
- Koszty utrzymania rodziny, rzeźnie miejskie, Komunalna Kasa Oszczędności, frekwencja w kinach i teatrach, biblioteki, pożary.

Na następnych strona opracowania zaprezentowane zostało w całości specjalne wydanie *Miesięcznika*.

W kolejnych wydaniach miesięcznika oprócz tablic umieszczane były krótkie teksty dotyczące poszczególnych zjawisk i informacje o nowo uruchomionych i oddanych do użytkowania elementach infrastruktury miasta. *Miesięcznik* z danymi za lipiec 1945 r. miał już 15 stron objętości, a za grudzień 1945 r. – 29 stron. Objętość *Miesięczników* wydawanych w 1946 r. wynosiła od 34 do 40 stron. *Miesięcznik Statystyczny* ukazywał się do końca 1950 r.

1099.

Zarząd Miejski w mieście stoł. Warszawie

M I E S I Ę C Z N I K S T A T Y S T Y C Z N Y
Rocznik 44. Styczeń–kwiecień 1945r.

Zgodnie z zapowiedzią, zamieszczoną w "Słowie wstępnym" Miesięcznika Statystycznego za maj 1945, Wydział Statystyczny podaje poniżej dane za okres od stycznia do kwietnia 1945r.:

Obszar miasta - 14 148 ha, w tym część lewobrzeżna - 9 179 ha, prawobrzeżna - 4 293 ha, powierzchnia Wisły - 676 ha.

L u d n o ś ć: W dn.9.XII.1931r. - 1 171 898 (zamieszkała, wg spisu powszechnego); w dn.1.I.1939r. - 1 289.5 tys. (zamieszkała, oszacowana), w tym w części lewobrzeżnej - 1 043.2 tys.; w prawobrzeżnej 246.3 tys.; w marcu 1945 r. - 313 308 (dane na podstawie wydanych kart żywnościowych), w tym w części lewobrzeżnej - 132 494, w prawobrzeżnej - 180 814.

Ruch naturalny ludności.

Miesiące	Małżeństw)	Urodzenia		Z g o n y	
		Żywe	Martwe	Ogółem	W tym dzieci poniżej 1 roku
Styczeń	44	112	2	311	31
Luty	93	69	1	352	48
Marzec	84	200	-	594	75
Kwiecień	371	539	-	607	67

1) Łącznie z przyjezdnymi.

Zgony i zarejestrowane przypadki chorób ostrozakaźnych.

Rodzaj choroby	L u t y		M a r z e c		K w i e c i e Ń			
	Zgony	Zachorowania)	Zgony	Zachorowania)	Zgony	Zachorowania w Warszawie		
		Ogółem		lewo-prawo- brz. brz.				
Dury:brzuszny i rze- kome	-	10	3	26	-	67	52	15
Dur plamisty	-	11	1	42	1	92	65	27
Odra	-	3	-	1	-	-	-	-
Płonica	-	2	-	2	-	-	-	-
Błonica i dżawiec	2	1	1	5	1	14	12	2
Zimnica	-	-	-	-	1	27	19	8
Czerwonka	-	-	-	1	-	3	3	-
Róża	-	6	-	2	2	7	6	1
Heine-Medine	-	-	-	6	-	5	4	1
Spiączka	-	10	-	-	-	-	-	-
Drętwnica	-	1	-	4	-	-	-	-
Razem	2	44	6	89	5	219	161	58

1) Liczby dotyczą tylko Warszawy prawobrzeżnej, dla Warszawy lewobrzeżnej brak danych.

Uwaga: Za styczeń brak danych. Za luty-kwiecień wskutek otwierania za-
ległego materiału, dokładne ustalenie przyczyny zgonów było nie-
możliwe. Prawdopodobnie liczba wypadków zgonów w lutym-kwietniu
na choroby ostrozakaźne była znacznie wyższa, została jednak za-
liczona do zgonów z przyczyny niewiadomej.

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

Styczeń-kwiecień 1945.

- 2 -

Szpitale miejskie.

	Styczeń		Luty		Marzec		Kwiecień				
	Na terenie prawobrzeżnym							Ogółem	Na terenie miasta		Poza miastem
							Lewo-brz.		Prawo-brz.		
Liczba szpitali	4	4	4	13	2	4	7				
Liczba łóżek rze- czywistych	770	770	869	1988	157	844	987				
Ruch chorych: 1)											
Przyjęto	501	659	875	1499	178	1084	237				
Wypisano	310	461	667	1105	43	741	321				
Przeniesiono do in- nych szpitali	18	1	2	6	1	2	3				
Zmarło	42	66	118	191	24	145	22				
Stan w końcu mie- siąca	391	522	610	1396	137	806	453				

1) Łącznie z przyjezdnymi, bez wojskowych.

Poradnie Miejskich Ośrodków Zdrowia.

	Styczeń		Luty		Marzec		Kwiecień		
	1)	2)	Ogółem	Lewo-brz.	Prawo-brz.	Ogółem	Lewo-brz.	Prawo-brz.	
Liczba poradni czyn- nych	20	26	33	13	20	52	32	20	
Liczba porad pier- wszych	2962	3852 ²⁾	5531	1760	3771	8062	4028	4034	
W tym w poradniach:									
Dla kobiet (ciężar- nych i matek)	109	141	240	94	146	480	393	87	
Dla dzieci (niemowląt)	590	684	579	52	527	1283	546	737	
Przeciwgruźliczych	293	365	437	39	398	498	101	397	
Przeciwjagliczych	16	7	34	34	139	139	-	-	
Przeciwwenerycznych	-	14	323	205	118	725	377	348	
Dentystycznych	170	167	487	247	240	512	538	174	
Wewn.-chirurgiczn.	1784	2474	3431	1089	2342	4425	2134	2291	
Laryngologicznych	-	-	-	-	-	-	-	-	
Liczba porad następn.	3288	4396 ³⁾	5226	474	4752	8376	3160	5216	
Razem porad	6250	8248	10757	2234	8523	16438	7188	9250	

1) W styczniu czynne były poradnie tylko w prawobrzeżnej Warszawie.

2) W tym w Warszawie lewobrzeżnej 476.

3) " " " " 89.

Styczeń-kwiecień 1945 r.

- 3 -

Zgony według przyczyn i wieku.

Kategorie	Przyczyny zgonów	Ogółem	mężczyźni	Kobiety	wiek zmarłych										Prze- żadni	
					do 1	do 9	do 19	do 29	do 39	do 49	do 59	do 69	1 wst.	wiek nie- wzrost- łych		Prze- żadni
1	Dury: brzuszny i rzekome	3	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
2	Dur osutkowy (plamisty)	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Błonica	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8	Grypa	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	Gruźlica narządów oddechowych	217	137	80	1	-	17	77	88	28	-	-	-	-	-	2
11	Gruź-jakopon mózgowych	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	lica: b)inn. narządów i rozsiana	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	Inne choroby zakaźne i pasożytn.	10	6	4	1	1	1	2	5	-	-	-	-	-	-	-
15	Rak i inne nowotwory złośliwe	32	13	19	-	-	1	16	14	1	-	-	-	-	-	-
16	Nowotwory niezłośliwe i nie- oznaczone	3	-	3	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
17	Gościec przewlekły i dna	4	-	4	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-
18	Cukrzyca	2	-	2	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
19	Zatrucie wysokowe przewlekłe i ostre	10	8	2	-	-	-	4	6	-	-	-	-	-	-	-
20	Inne choroby ogólne i zatrucia przewlekłe	3	1	2	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-
22	Krwotok mózgowy, zator i zakrzep mózgowy	19	7	12	-	1	-	1	5	11	-	-	-	-	-	-
23	a) Zapalenie mózgu	10	4	6	2	2	-	2	1	-	-	-	-	-	-	1
	b) Zapalenie opon mózgowych	17	8	9	5	10	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
	c) Inne choroby układu nerwowe- go i narządów zmysłów	9	3	6	3	1	-	-	1	4	1	-	-	-	-	1
24	Choroby serca	167	81	86	1	-	2	5	39	17	3	-	-	-	-	3
25	Inne choroby narządów krążenia	45	27	18	-	-	-	2	10	31	-	-	-	-	-	1
26	Zapalenie oskrzeli	2	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
27	Zapalenie a) płatowe płuc: b) inne postacie	5	3	2	1	1	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-
28	Inne choroby narządów oddechowych	153	73	80	58	14	6	14	29	31	-	-	-	-	-	1
29	Biegunka i a) u dzieci poniżej 2 lat	30	17	13	1	1	-	-	-	9	19	-	-	-	-	1
	zapalenie b) u osób w wieku 2 lat	24	8	16	23	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
31	jelit: i wyżej	15	6	9	1	1	-	2	5	7	-	-	-	-	-	-
	Choroby wątroby i dróg żółciowych	4	2	2	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-
32	Inne choroby narządów trawienia	13	4	9	1	-	-	3	3	6	-	-	-	-	-	-
33	Zapalenie nerek	8	5	3	-	-	-	1	4	3	-	-	-	-	-	1
34	Inne choroby narządów moczopę- łkowych	3	1	2	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-
35	Posocznica połogowa	2	-	2	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-
36	Inne choroby ciąży i okresu połogowego	5	-	5	-	-	-	3	2	-	-	-	-	-	-	-
38	Choroby okresu niemowlęctwa i wady rozwojowe wrodzone	34	21	13	32	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
39	Starczość	148	48	100	-	-	-	-	-	147	1	-	-	-	-	-
40	Samobójstwo	4	2	2	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-
41	Zabójstwo	17	12	6	-	4	1	7	3	2	-	-	-	-	-	1
42	Smierć wypadkowa	69	53	16	-	12	14	12	21	8	2	-	-	-	-	-
42	Smierć wypadkowa na skutek działań wojennych	24	18	6	-	1	6	9	5	3	-	-	-	-	-	5
43	Smierć z przyczyny niewiadomej lub źle oznaczonej	1736	410	1326	87	52	38	98	182	230	49	-	-	-	-	5
	Razem:	1864	992	872	221	118	89	245	457	672	62	-	-	-	-	24

1/ W tym w kwietniu zmarła kobieta w wieku lat 102.

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

Styczeń-kwiecień 1945.

- 4 -

Ceny w handlu detalicznym w złotych
(średnie ceny miesięczne za kg.; inne jednostki podane w nawiasach)

Artykuł	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień
Chleb żytni razowy		29.72	24.61	26.05
" " " pytlowy		66.17	56.27	57.27
Mąka pszenna	106.67	98.06	87.04	95.56
Kasza jęczmienna	93.33	80.-	64.75	59.69
Pasola biała	73.33	79.86	61.91	60.92
Ziemniaki	15.-	7.45	6.56	6.38
Cebula	80.-	20.39	22.09	24.33
Kapusta kwaszona	68.33	31.39	31.68	24.61
Mleko (l.)	43.33	37.37	34.19	35.71
Masło	483.33	405.99	422.98	441.22
Jaja (szt.)	30.67	18.39	12.02	9.35
Mięso wołowe z kości	200.-	181.14	180.68	196.46
" wieprzowe (schab)	285.-	208.34	234.08	262.32
Kiełbasa wieprzowa	383.33	324.02	343.95	381.79
Słonina świeża	483.33	386.39	372.66	411.55
Cukier	575.-	229.59	263.84	287.60
Kawa zbożowa	200.-	120.-	99.45	102.14
Marmelada				195.-
Sól biała	46.67	30.-	25.32	26.83
Spirytus 95 % (l.)	1100.-	1000.-	1051.67	1140.63
Tytoni średniej jakości	500.-	350.-	298.04	329.53
Węgiel	10.-	5.-	5.75	5.13
Drzewo	4.50	2.25	3.95	3.56
Zapałki (pud.)	25.-	5.97	5.16	8.04
Mydło do prania	366.67	248.06	250.-	250.21
Krzesło gięte (szt.)	300.-	400.-		362.50
Garnek emaliowany (ltr. (szt.))		150.-	120.-	105.-
Szklanka (szt.)		20.-	15.-	17.50
Żarówka 25 W.	30.-	25.-	25.-	25.-
Kamgarn (mtr.)	7000.-	4500.-	5000.-	4012.50
Kreton	450.-	300.-	300.-	343.75
Skarpetki przedzowe męskie (para)	350.-	170.-	200.-	173.75
Pończochy ze sztucznego jedwabiu (para)	800.-	350.-	500.-	512.50
Kamasze męskie	5000.-	4250.-	3500.-	3587.50
Papier kancelaryjny (ark.)	6.-	5.-	2.-	2.75
Ołówek zwyczajny (szt.)	14.50	9.-	9.-	9.25
Stalówka	5.-	3.-	2.-	2.38

- 5 -

Styczeń-kwiecień 1945.

	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień
<u>Koszty utrzymania rodziny</u> pracowniczej w Warszawie 1938 r. = 100 Wskaźnik ogólny Wskaźnik kosztów żywności	17 505 20 993	13 340 17 291	13 022 16 350	13 481 17 448
<u>Wydz. Artykułów Żywnościowych</u> wydał ogółem kart aprowizacyjnych dla osób:	131 742	154 802	341 299	227 863
w tym:				
Kat. I	13 439	18 368	35 295	74 655
Kat. II	4 390	4 801	6 268	11 654
Kat. III	-	-	-	-
Kat. I R	23 728	31 363	54 174	141 554
Kat. II R	90 185	100 270	245 562	-
Kart. dodatkowych dla dzieci . .	21 719	29 088	51 542	52 129
<u>W Rzeźniach Miejskich ubito</u> łącznie sztuk:	7	300	987	1 939
w tym:				
bydła rogatego	6	134	192	288
cieląt	1	19	32	100
trzody chlewnej	-	118	713	1 540
koni	-	4	11	8
owiec	-	25	39	3
<u>Komunalna Kasa Oszczędności</u> Liczba rachunków bieżących w końcu miesiąca	1	6	45	56
W ciągu miesiąca przybyło r-ków " " " ubyło " " " "	1	5	39	11
Wpłacono na rachunki bieżące Wypłacono z r-ków bieżących Saldo w końcu miesiąca w zł. Rachunków oszczędnościowych w końcu miesiąca było z saldem	285 083 135 083 150 000	3848 450 2354 482	112391 165 83450 480 30584 652	272759 740 238938 004 64406 388
z saldem	-	-	4 350	17 210
<u>Frekwencja w kinach wynosiła</u> " " w teatrach i teatrzy- kach	6 961	28 121	27 766	98 106
			2 262	11 563
<u>Odwiedziny czytelników w Biblio- tece Publicznej i jej filialach</u> było Wypożyczono tomów	229 379	216 267	257 319	612 854
<u>Pozarów było ogółem</u> w tym:		3	3	15
dużych		1	2	-
średnich		-	-	8
małych		2	1	7

Wydano w sierpniu 1945 r.

BIBLIOTEKA
WYDZIAŁ MIASTOWY
Zarząd Miejski w m. st. w Warszawie

Nr. dzieła

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

ZESTAWIENIA ROCZNE

W kwietniu 1946 r. zostało opracowane i wydane (powielone; na prawach rękopisu – tylko do użytku służbowego) **Zestawienie roczne za 1945 r.**, jako dodatek do *Miesięcznika Statystycznego*. Zostało ono wydane **zamiast *Rocznika Statystycznego za 1945 r.***, którego opracowanie i wydanie wymagało dłuższego okresu czasu. Wydając tę publikację Wydział Statystyczny kierował się koniecznością możliwie szybkiego posiadania podstawowych informacji z różnych dziedzin życia dla planowej odbudowy miasta. Dane za 1945 r. zawarte w *Zestawieniu* zostały w porównaniu z *Miesięcznikiem Statystycznym* w niektórych przypadkach ostatecznie ustalone, jednak w większości miały jeszcze charakter tymczasowy. Dla porównań z okresem przedwojennym Wydział Statystyczny wykorzystał ostatnie dane, jakie posiadał za 1938 r. lub za 1937 r.

ZESTAWIENIE ROCZNE ZA 1945 ROK – dodatek do *Miesięcznika Statystycznego*

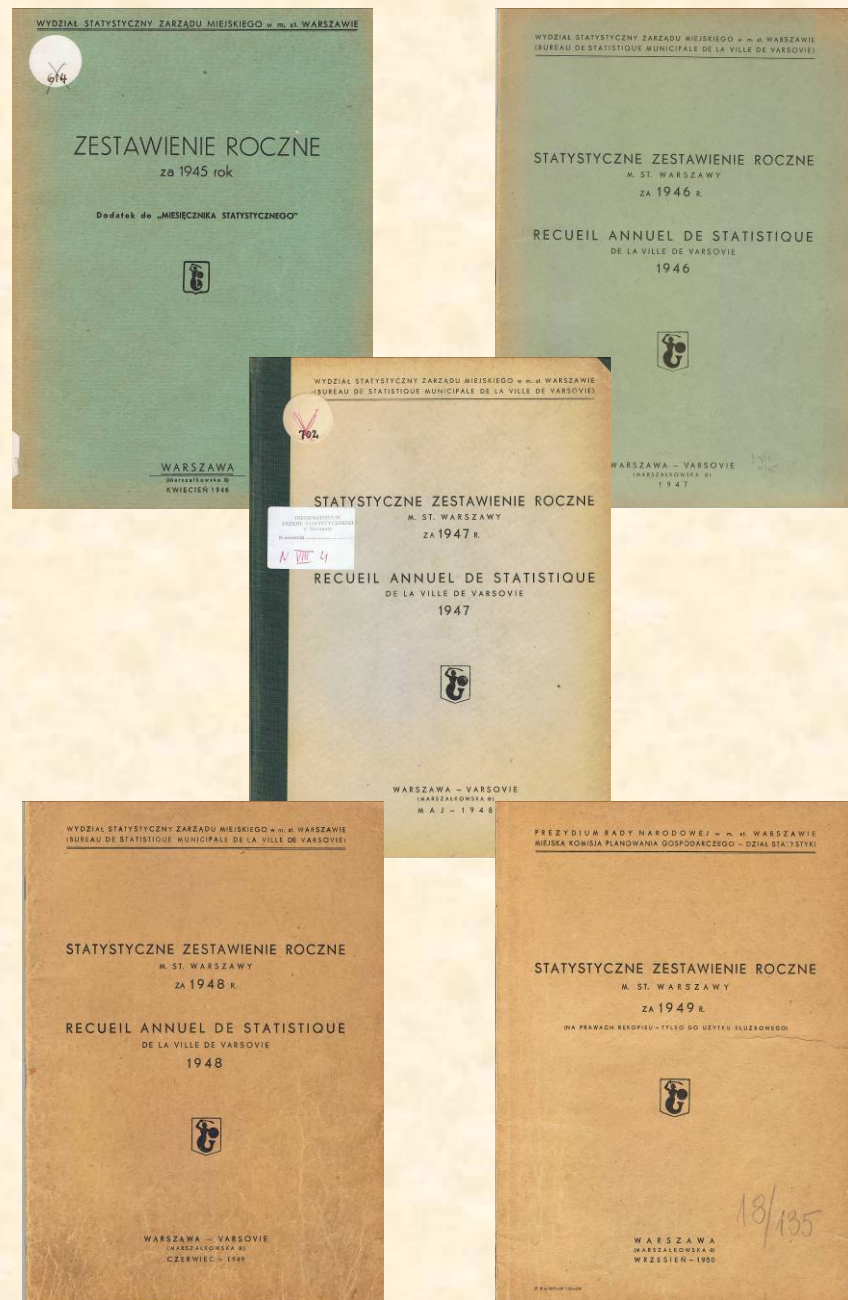
Wydano w kwietniu 1946 r.

Format – A4

Objętość – 51 stron

Słowo wstępne napisał Franciszek Król – Naczelnik Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie

Opracowanie zawierało 63 tablice. Pierwsze z tablic dotyczyły temperatury, ciśnienia, opadów, prędkości wiatru, a dane pochodziły z Państwowego Instytutu Hydrologiczno-Meteorologicznego. Ostatnia tablica nosiła tytuł *Wpływy z poszczególnych podatków miejskich*, a źródłem informacji były dane Wydziału Finansowego Zarządu Miejskiego. Na końcu publikacji umieszczona została część opisowa o objętości 14 stron zawierająca informacje z różnych dziedzin. Czytelnik dowiedział się m.in., że w dniu 15 marca 1945 r. uruchomiono Instytut Hydrologiczno-Meteorologiczny, oraz poznał zmiany liczby ludności od okresu sprzed I wojny światowej do 1945 r.

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

ZESTAWIENIA ROCZNE (cd.)

W czerwcu 1947 r. zostało opracowane i wydane **Statystyczne Zestawienie Roczne m.st. Warszawy za 1946 r.** Ukazało się ono jako pierwsza drukowana powojenna publikacja Wydziału Statystycznego obejmująca dane roczne. Publikacja została wydrukowana w Drukarni Miejskiej w Warszawie przy ul. Klonowej 18 w nakładzie 1000 egzemplarzy. Ukazywała się do 1949 r.

Ponieważ w 1947 r. nie planowano wydania Rocznika Statystycznego Warszawy za 1945 i 1946 r. dlatego **Zestawienie** opracowane zostało w szerszym zakresie niż dotychczas. Postarano się w miarę istniejących możliwości naświetlić szereg zjawisk dotyczących rozwoju życia stolicy.

STATYSTYCZNE ZESTAWIENIE ROCZNE M.ST. WARSZAWY ZA 1946 ROK

Wydano w czerwcu 1947 r.

Format – A4

Objętość – 29 stron

Przedmowę napisał Franciszek Król – Naczelnik Wydziału

Wersja językowa – polsko-francuska

Opracowanie zawierało 14 rozdziałów:

- I. **Meteorologia**
- II. **Obszar miasta, budowlę i mieszkania**
- III. **Ludność**
- IV. **Zdrowie publiczne**
- V. **Apropowizacja miasta**
- VI. **Ceny i koszty utrzymania**
- VII. **Przemysł, rzemiosło i handel**
- VIII. **Zakłady użyteczności publicznej**
- IX. **Komunikacja i transport**
- X. **Praca**
- XI. **Opieka społeczna**
- XII. **Oświata**
- XIII. **Kultura**
- XIV. **Przestępczość**

Wymienione wyżej rozdziały zawierały łącznie 97 tablic z danymi. Ponadto w pierwszej części publikacji zamieszczono zestaw 23 wykresów tematycznych prezentujących zjawiska w retrospekcji od stycznia 1945 r. do grudnia 1946 r.

W maju 1948 r. wydano drugą z kolei tego typu publikację. W porównaniu z *Zestawieniem* ... z poprzedniego roku układ publikacji nie uległ istotnym zmianom. Wprowadzono natomiast nowe działy oraz rozszerzono zakres niektórych działów i tablic. Z tego względu objętość wydawnictwa zwiększyła się do 40 stron (o 11 więcej), a liczba tablic wzrosła z 97 do 111. O zmianach jakie zostały wprowadzone poinformowano w przedmowie do publikacji:

„ W dziale *Apropowizacja miasta* wprowadzono tablice, dotyczące liczby kart zaopatrzenia oraz wartości i ilości artykułów na nie wydanych, liczby sieci sklepów rozdzielczych i punktów dostawy opału; w dziale *Cen* – tablice, dotyczące cen hurtowych na Giełdzie Zbożowo-Towarowej oraz wskaźników cen detalicznych. Wprowadzono nowy dział *Kredyty*, podając w nim dane, dotyczące obrotów K.K.O. na rachunkach oszczędnościowych i bieżących oraz dane o udzielonych pożyczkach. Znaczniejszemu rozszerzeniu uległ dział *Przemysł i rzemiosło* przez wprowadzenie tablic o liczbie zakładów, zatrudnieniu i wypłatach w poszczególnych gałęziach i grupach przemysłu oraz tablicy o liczbie warsztatów rzemieślniczych. W nowym dziale *Spółdzielczość* uwzględniono dane o liczbie spółdzielni i ich rodzaju oraz dane o sieci sklepów powszechnych spółdzielni spożywców. Dział *Komunikacja* rozszerzono danymi, dotyczącymi komunikacji lotniczej samolotami zagranicznymi, wreszcie w dziale *Kultura* – umieszczono nowe tablice o frekwencji w poszczególnych miejskich teatrach dramatycznych oraz o drukach nieperiodycznych.

Należy zaznaczyć, że w tablicach omawiających zgony według przyczyn zastosowano międzynarodowe mianownictwo przyczyn zgonów z 1938 r., zamiast nomenklatury z 1929 r., przyjętej w *Zestawieniu* z roku ubiegłego oraz – dla celów porównawczych – przerobiono według zasad nowego mianownictwa również materiał z lat ubiegłych.”

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

ZESTAWIENIA ROCZNE (dok.)

Jako trzecie z kolei w czerwcu 1949 r. ukazało się **Statystyczne Zestawienie Roczne m.st. Warszawy za 1948 r.** Układ publikacji nie uległ większym zmianom, natomiast zakres informacji został zwiększony, co spowodowało wzrost objętości publikacji z 40 do 50 stron i liczby tablic ze 111 do 129. W *Przedmowie* do publikacji umieszczono informację, o ważniejszych zmianach:

„... rozszerzenie działu *Ludność* przez wprowadzenie nowych tablic dotyczących małżeństw według stanu cywilnego i wieku małżonków, urodzeń – według wieku rodziców, zgonów – według wieku i stanu cywilnego zmarłych oraz zgonów dzieci do 1 roku życia – według szczegółowych grup wieku niemowląt; w dziele *Kredyt* wprowadzone zostały nowe dane dotyczące obrotów oszczędnościowych i czekowych P.K.O.; w dziale *Przemysł, rzemiosło i handel* ważniejsze zmiany dotyczą uwzględnienia podziału zakładów przemysłowych według sektorów gospodarczych oraz zakładów handlowych według sektorów i rodzaju handlu; w dziale *Oświata* w szkolnictwie zawodowym uwzględniony został podział uczniów i absolwentów według grup szkolenia zawodowego, a w szkolnictwie wyższym – według wydziałów. Rozszerzeniu uległ również umieszczony na wstępie dział wykresów, opartych o liczby zawarte w różnych działach *Zestawienia*...”

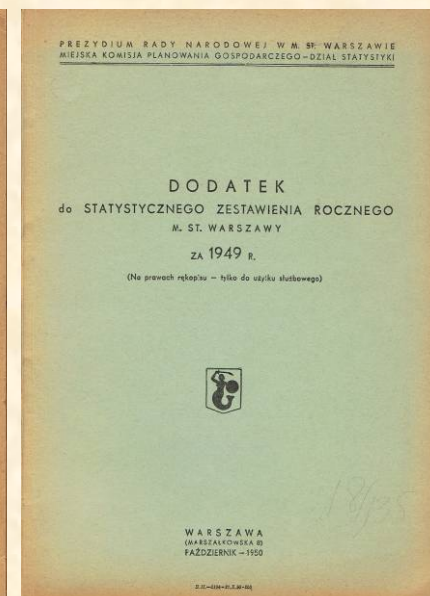
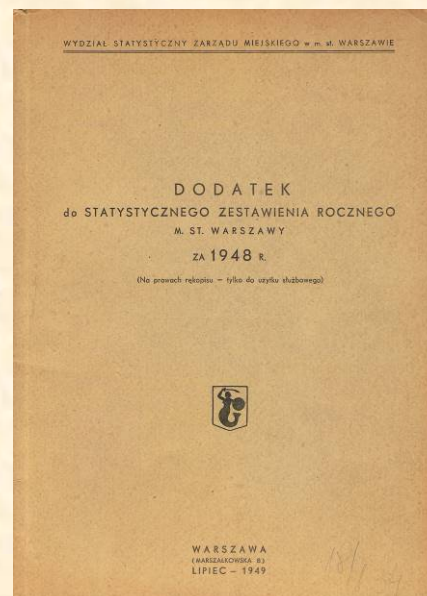
W publikacji starano się przedstawić, tam gdzie było to możliwe, tempo rozwoju gospodarczego, kulturalnego i społecznego stolicy. W związku z tym podano dane roczne za wszystkie lata powojenne, a dla porównania z okresem przedwojennym przedstawiono ostatnie posiadane dane z lat 1937 i 1938.

W tym wydaniu *Zestawienia* na stronie redakcyjnej pojawiła się po raz pierwszy stopka o treści:

Odbito 1.000 egz. Obj. 68 str., format A4 (900 egz. na papierze V kl. 70 gr.+ 100 egz. na papierze III kl. bezdrzewnym. Druk ukończono 22.VI.1949 r. – B – 68409.

Statystyczne Zestawienie Roczne m.st. Warszawy za 1949 r. zostało opracowane i wydane tylko do użytku służbowego już po reorganizacji i włączeniu Wydziału Statystycznego do Miejskiej Komisji Planowania Gospodarczego przy Prezydium Rady Narodowej w m.st. Warszawie. Dział Statystyki opracował i powieścił *Zestawienie* we wrześniu 1950 r.

Przeważnie w miesiąc po wydaniu *Zestawienia* ukazywał się *Dodatek do Statystycznego Zestawienia Roczego m.st. Warszawy*. Takie dodatki zostały opracowane i wydane za lata 1946–1949. Objętość ich wynosiła ok. 40 stron. Zawierały różne dodatkowe informacje dotyczące np.: dzieci w wieku 4–14 lat, sprzedaży mleka przez Stołeczne Zakłady Mleczarskie, autobusów podmiejskich, pomocy szkolnych, robót brukarskich, Wałów Wiślanych i kanałów melioracyjnych, kubatury budowli ukończonych itd..

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

WYNIKI SPISU ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH NA TERENIE WARSZAWY W LIPCU 1945 R.

Jako **pierwsze powojenne a siódme kolejne wydawnictwo z cyklu *Prace Wydziału Statystycznego*** ukazały się ***Wyniki Spisu Zakładów Przemysłowych na terenie Warszawy w lipcu 1945 r.*** W lipcu 1945 r. na podstawie zarządzenia Ministra Administracji Publicznej z dnia 28 czerwca 1945 r. został przeprowadzony w całym kraju i na terenie Warszawy spis zakładów przemysłowych i rzemieślniczych w okresie od 20–30 lipca 1945 r. Był on przeprowadzony przez Wydział Kontroli i Organizacji Przemysłu przy współpracy organizacyjnej z Wydziałem Statystycznym. Spisowi podlegały nie tylko zakłady zarobkowe, ale także wszystkie zakłady użyteczności publicznej oraz wszystkie uboczne zakłady przemysłowe i rzemieślnicze przy różnych instytucjach, pracujące na potrzeby tych instytucji.

Prace wstępne obejmowały sporządzenie kartoteki adresowej zakładów podlegających spisowi. Kartoteka została sporządzona na podstawie materiałów Wydziału Kontroli i Organizacji Przemysłu, Wydziału Finansowego, Izby Przemysłowo-Handlowej oraz Izby Rzemieślniczej, a przy tym były usuwane kartki występujące kilkakrotnie. Wydział Kontroli i Organizacji Przemysłu zwrócił się równocześnie do niektórych Ministerstw, do Centralnych Zarządów poszczególnych gałęzi przemysłu oraz do Resortów Zarządu Miejskiego z prośbą o podanie zakładów podlegających tym instytucjom, które powinny być spisane. Uzyskane adresy ułożone w porządku alfabetycznym ulic były rozdzielane pomiędzy poszczególne biura spisowe, których w Warszawie było 6. Według informacji podanych w publikacji z wynikami spisu, kartoteka liczyła 4110 adresów łącznie z adresami firm, które zgłosiły się podczas spisu.

W dniu 19 lipca 1945 r. zostało rozplakatowane na mieści ogłoszenie Prezydenta m.st. Warszawy dotyczące spisu. Zgodnie z jego treścią ogłoszenia właściciele i kierownicy zakładów podlegających spisowi powinni zgłaszać się w dniach 20–26 lipca 1945 r. do Biur Spisowych, celem dostarczenia danych o swoich zakładach.

W tym okresie zgłosiło się stosunkowo niewiele osób. W związku z tym pozostałe zakłady zostały spisane w terenie przez 50 komisarzy w terminie od 25 do 30 lipca 1945 r. Kilka zakładów nadeszło wypełnione arkusze już po tym terminie.

Według informacji Wydziału Statystycznego spisanych zostało ogółem 1218 zakładów. Okazało się, że pozostałe zakłady były całkowicie zniszczone i nie można było odnaleźć ich właścicieli, albo nie podlegały spisowi, ponieważ były to drobne zakłady rzemieślnicze w których zatrudnionych było poniżej 6 osób. Spośród zakładów spisanych opracowanie objęło 1163 jednostki ponieważ z pozostałych 55 zakładów 10 spisano dwukrotnie (jeden raz bezpośrednio w zakładzie, a drugi raz w miejscu zamieszkania właściciela), natomiast 45 zakładów wyłączono jako nie podlegające spisowi. Tak więc spisane zostały 1163 zakłady, a w tym 111 całkowicie zniszczonych i 782 zniszczone częściowo. Podana liczba zakładów całkowicie zniszczonych dotyczyła tylko tej część zakładów zniszczonych, których właściciele i kierowników można było odnaleźć. Dlatego dane te nie przedstawiają rzeczywistego stanu zniszczenia przemysłu warszawskiego, jak również nie pozwalają na porównanie stopnia zniszczenia w poszczególnych gałęziach.

Spis wykazał, że na terenie Warszawy było 859 czynnych zakładów. W liczbie tej mieściły się czynne zakłady przemysłowe oraz większe zakłady rzemieślnicze, zatrudniające 6 i więcej osób.

W opracowaniu zastosowano klasyfikację na gałęzie zgodną z klasyfikacją stosowaną w statystyce przemysłowej Głównego Urzędu Statystycznego. Podział gałęzi na poszczególne branże został zastosowany przede wszystkim w celu uchwycenia branż ważnych ze względu na odbudowę Warszawy i z tego względu był skrócony w stosunku do wzorów statystyki przemysłowej. W tablicach został również pominięty przemysł zabawkarski. Przed wojną obejmował on kilka zakładów w Warszawie, ale zostały one zniszczone.

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

WYNIKI SPISU ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH NA TERENIE
WARSZAWY W LIPCU 1945 R. (cd.)

PRACE WYDZIAŁU STATYSTYCZNEGO ZARZĄDU MIEJSKIEGO W M. ST. WARSZAWIE Nr 7

WYNIKI SPISU ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH NA TERENIE WARSZAWY W LIPCU 1945

W A R S Z A W A
1 9 4 5

54
BIBLIOTEKA
M. ST. WARSZAWA
Nr Inwentarza

WYNIKI SPISU ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH NA TERENIE
WARSZAWY W LIPCU 1945 R.

Wydano w 1945 r.

Format – A4

Objętość – 39stron

Część analityczną opracował dr Egon Vielrose Zastępca
Naczelnik Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st.
Warszawie

Opracowanie składało się z 4 części:

- Tekstu analitycznego – wyniki spisu zakładów przemysłowych
na terenie Warszawy w lipcu 1945 r. (11 stron)
- Planu obwodów statystycznych (mapka Warszawy
z podziałem na 114 obwodów)
- Tablic statystycznych (7 tablic)
- Aneksu z arkuszem spisu przemysłowego (kwestionariuszem
i objaśnieniem)

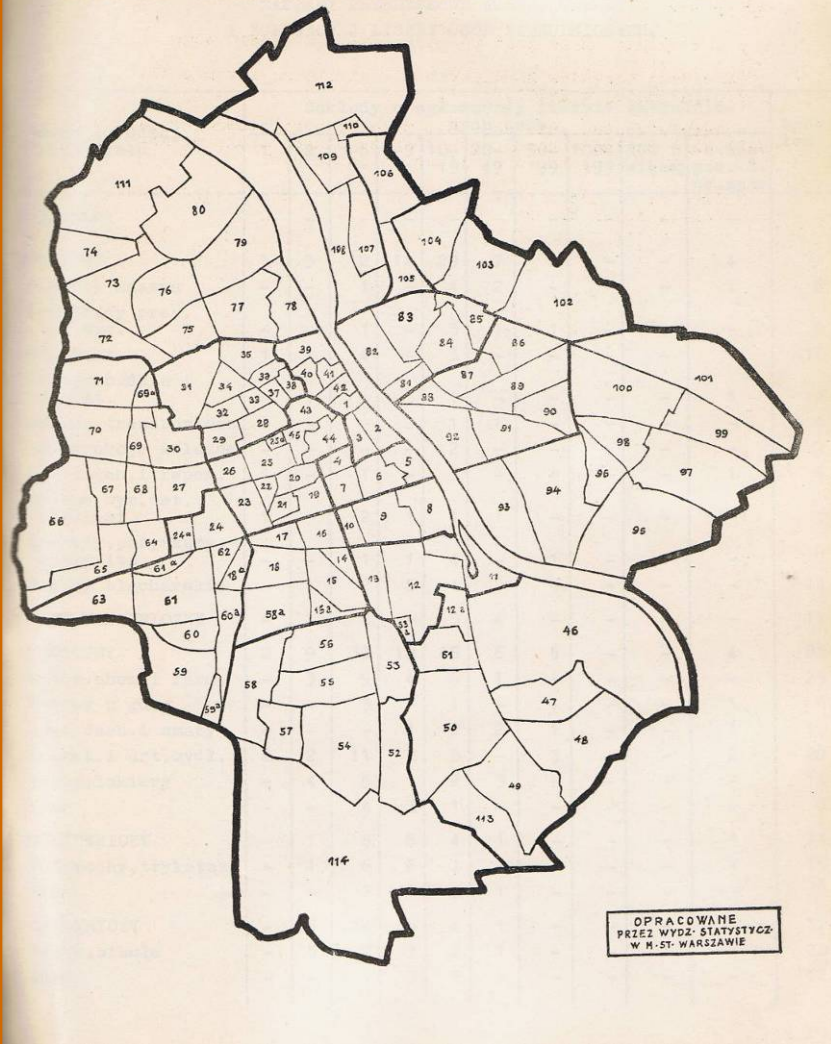
Opracowanie zawierało tablice pt.:

- Zakłady przemysłowe i rzemieślnicze według stopnia
zniszczenia (bez danych w %)
- Zakłady przemysłowe i rzemieślnicze według stopnia
zatrudnienia
- Czynne zakłady przemysłowe i rzemieślnicze według branż
i własności
- Czynne zakłady przemysłowe i rzemieślnicze według branż
i liczby osób zatrudnionych
- Czynne zakłady przemysłowe i rzemieślnicze według branż
i % zatrudnienia w stosunku do zatrudnienia maksymalnego
- Czynne zakłady przemysłowe i rzemieślnicze według branż
i roku założenia
- Liczba czynnych zakładów według Obwodów Statystycznych

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

WYNIKI SPISU ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH NA TERENIE WARSZAWY W LIPCU 1945 R. (cd.)

PODZIAŁ WARSZAWY NA OBWODY STATYSTYCZNE

Poza gałęziami uwzględnionymi w statystyce przemysłowej GUS zostały jeszcze spisane zakłady użyteczności publicznej, oraz zakłady inne, na które składało się kilka większych zakładów fryzjerskich.

Podstawą opracowania zestawień dotyczących zakładów przemysłowych i przeprowadzenia analizy były dane z formularza GUS pt. *Spis zakładów przemysłowych w lipcu 1945 r. – arkusz spisu przemysłowego*. Do arkusza spisowego dołączony był arkusz z objaśnieniami w którym wyjaśniono co rozumie się przez zakład przemysłowy i jak należy wypełnić formularz spisowy.

Na podstawie danych z wypełnionych formularzy zostały opracowane i przedstawione w publikacji następujące zagadnienia:

- podział branżowy zakładów,
- stopień zniszczenia zakładów,
- stopień zatrudnienia zakładów,
- forma prawna,
- liczba osób zatrudnionych,
- % zatrudnienia w stosunku do możliwego zatrudnienia maksymalnego,
- rok założenia,
- podział terytorialny na obwody statystyczne i Komisariaty Milicji Obywatelskiej.

Spośród zagadnień objętych formularzem spisowym nie zostały opracowane dane dotyczące maszyn wytwarzających energię oraz dotyczące procentu zniszczenia zakładu. Spowodowane to było dużą ilością niedokładnych, a nawet fałszywych odpowiedzi.

Poniżej prezentujemy arkusz spisowy przepisany w celu uczynienia i zeskanowane objaśnienia do kwestionariusza.

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

WYNIKI SPISU ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH NA TERENIE WARSZAWY W LIPCU 1945 R. (dok.)

GLÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
Warszawa, u. Narbutta 33

Druk 1

Przed wypełnieniem należy przeczytać
objaśnienia na odwrocie

Spis zakładów przemysłowych
w lipcu 1945 r.

Arkusz spisu przemysłowego

Województwo Gmina/miasto
Powiat Okręg spisowy/gromada

1. Dokładna nazwa zakładu przemysłowego.....
2. Dokładny adres zakładu
3. Rok założenia zakładu.....
4. Charakter prawny zakładu.....
5. Czy zakład jest zarejestrowany w Izbie Rzemieśniczej /tak albo nie/
/wypełniają tylko zakłady rzemieśnicze/
6. Zakład podlega bezpośrednio:
a/ Ministerstwu
- b/ Centralnemu Zarządowi
- c/ Zjednoczeniu.....
- d/ Wojewódzkiemu Wydziałowi Przemysłowemu.....
7. Liczba osób zatrudnionych w zakładzie:
a/ w dniu spisu.....
- b/ przy najwyższym obciążeniu.....
8. Maszyny wytwarzające energię:
a/ maszyny i turbiny parowe..... KM,
b/ silniki spalinowe..... KM,
c/ silniki wodne..... KM,
d/ inne silniki wytwarzające energię..... KM,
Moc elektryczna pobierana ze źródeł obcych..... kW.
9. Czy zakład obecnie pracuje: normalnie, częściowo, nie pracuje
/właściwe podkreślić/
10. Czy zakład jest: niezniszczony, zniszczony całkowicie, zniszczony częściowo
/właściwe podkreślić/
11. Jeżeli zakład zniszczony jest częściowo – podać procent zniszczenia:
a/ budynków
- b/ gospodarki energetycznej.....
- c/ urządzenia technicznego zakładu
- Rodzaj głównej produkcji przed wojną.....
- Rodzaj głównej produkcji obecnie

Podpis
Komisarza Spisowego

Podpis
Kierownika Zakładu Przemysłowego

Objaśnienia

Arkusz spisu przemysłowego winien być wypełniony dla każdego zakładu przemysłowego, oddzielnie położonego, zarówno czynnego jak i nieczynnego bez względu na liczbę zatrudnionych w nim osób oraz dla każdego zakładu rzemieśniczego, zatrudniającego łącznie z właścicielem i członkami jego rodziny 6 i więcej robotników.

Za zakład przemysłowy w rozumieniu spisu należy uważać każdą wytwórnię, warsztat, pracownię, zajmującą się wytwarzaniem, przetwarzaniem oraz wydobyciem naturalnych bogactw ziemi.

Arkusz spisu przemysłowego należy wypełnić piśmem wyraźnym w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach.

Pyt. 4. Należy dokładnie określić charakter prawny zakładu a więc podać, czy zakład jest zakładem państwowym, pod zarządem państwowym, samorządowym, spółdzielczym, prywatnym. Jeżeli zakład jest zakładem prywatnym, winien oprócz tego podać formę prawną zakładu, a więc spółka akcyjna, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, spółka komandytowa, spółka jawna, firma jednoosobowa.

Pyt. 6. Wypełniają tylko zakłady państwowe lub pozostające pod zarządem państwowym. Należy podać pełną nazwę instytucji, której zakład bezpośrednio podlega.

Pyt. 7. Należy uwzględnić wszystkich pracowników fizycznych i umysłowych, znajdujących się w dniu spisu w ewidencji zakładu. W drugiej części pytania, dotyczącej zatrudnienia przy najwyższym obciążeniu, należy podać najwyższą możliwą liczbę zatrudnienia przy obecnym stanie urządzeń w zakładzie. Zatrudnienie przy najwyższym obciążeniu winno podać również zakłady nieczynne, o ile nie są całkowicie zniszczone. Jeżeli zakład w dniu spisu osiągnął już maksimum zatrudnienia wówczas liczba ta musi się zgadzać z liczbą, podaną w pierwszej części pytania – jeżeli zaś nie – to liczba ta musi być większa.

Pyt. 8. Podkreślić rodzaj silników i podać moc ogólną każdego rodzaju silników w kontaktach mechanicznych /KM/, kilowaty należy przeliczyć na konie mechaniczne KM /1 kW = 1,36 KM/. Jeżeli zakład pobiera energię elektryczną z zewnątrz – podać moc pobieraną z zewnątrz w kW.

Pyt. 12. Podać nazwy głównych artykułów wytwórczości, na których produkcyjny zakład jest specjalizowany. Zakłady wykonujące tylko pewne czynności winno dokładnie określić rodzaj wykonywanych czynności. Należy więc podać np.: warsztat reparacji samochodów, warsztat reparacji obuwia, przedsiębiorstwo budowy dróg mostów, pralnia wołny, warsztat przyzwożenia puchu i pierza i t.p.

U W A G I :

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE, RZEMIEŚNICZE I HANDLOWE W WARSZAWIE – na podstawie kart rejestracyjnych według stanu na 1 X 1945 r.

W lipcu 1945 r. nie podlegało spisowi drobne rzemiosło i handel. Pragnąc lukę tę wypełnić, Wydział Statystyczny podjął dochodzenie oparte na deklaracjach w sprawie nabycia kart rejestracyjnych wg stanu z dnia 1 X 1945 r. Dochodzeniem objętych zostało ogółem 11 643 zakładów, w tym było 9260 zakładów, które dobrowolnie nabyły karty rejestracyjne. Istnienie pozostałych zakładów zostało stwierdzone przez organy kontrolne Wydziału Finansowego. Wydano wówczas publikację pt. *Zakłady przemysłowe, rzemieślnicze i handlowe w Warszawie na podstawie kart rejestracyjnych według stanu na 1 X 1945 r.*

Wydano w 1945 r.

Format – A4

Objętość – 50 stron

Przedmowę do publikacji napisał *Franciszek Król* – Naczelnik Wydziału Statystycznego, a część tekstową opracował *Jerzy Zaremski* – Zastępca Kierownika Sekcji Terenowej.

Opracowanie składało się z :

- Tekstu analitycznego – zakłady przemysłowe, rzemieślnicze i handlowe na terenie m.st. Warszawy według stanu na dzień 1 października 1945 r. (18 stron)**
- Planu obwodów statystycznych (mapka Warszawy z podziałem na 114 obwodów)**
- Tablic statystycznych (20 tablic)**

Część tabelaryczna podzielona została na następujące działy:

- Przemysł;**
- Rzemiosło;**
- Handel;**
- Obwody statystyczne.**

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE, RZEMIEŚNICZE I HANDLOWE W WARSZAWIE – na podstawie kart rejestracyjnych według stanu na 1 X 1945 r. (dok.)

S P I S R Z E C Z Y.	
	Str.
Przedmowa	-
Spis rzeczy	-
Zakłady przemysłowe, rzemieślnicze i handlowe na terenie Warszawy	I - XVIII
Plan obwodów statystycznych	-
<u>PRZEMYSŁ</u>	
1. Zakłady przemysłowe wg gałęzi i zgłoszonej liczby osób zatrudnionych	1 - 2
2. Zakłady przemysłowe wg gałęzi i formy prawnej	3 - 4
3. Zakłady przemysłowe wg gałęzi i roku założenia	5 - 6
4. Zakłady przemysłowe wg roku założenia i formy prawnej	7
5. Zakłady przemysłowe wg formy prawnej i zgłoszonej liczby osób zatrudnionych	7
6. Zakłady przemysłowe wg zgłoszonej liczby osób zatrudnionych i roku założenia	7
<u>RZEMIOSŁO</u>	
1. Zakłady rzemieślnicze wg gałęzi i zgłoszonej liczby osób zatrudnionych	8 - 9
2. Zakłady rzemieślnicze według gałęzi i formy prawnej	10-11
3. Zakłady rzemieślnicze wg gałęzi i roku założenia	12-13
4. Zakłady rzemieślnicze wg roku założenia i formy prawnej	14
5. Zakłady rzemieślnicze wg formy prawnej i zgłoszonej liczby osób zatrudnionych	14
6. Zakłady Rzemieślnicze wg zgłoszonej liczby osób zatrudnionych i roku założenia	14
<u>HANDEL</u>	
1. Zakłady handlowe wg branży i zgłoszonej liczby zatrudnionych osób	15-16
2. Zakłady handlowe wg branż i formy prawnej	17-18
3. Zakłady handlowe wg branż i roku założenia	19-20
4. Zakłady handlowe wg roku założenia i formy prawnej	21
5. Zakłady handlowe wg formy prawnej i zgłoszonej liczby zatrudnionych osób	21
6. Zakłady handlowe wg zgłoszonej liczby osób zatrudnionych i roku założenia	21
<u>OBWODY STATYSTYCZNE</u>	
1. Liczba zakładów przemysłowych i rzemieślniczych wg obwodów statystycznych	22-24
2. Liczba zakładów handlowych wg obwodów statystycznych	25-27

Praca ta miała na celu zebranie i opracowanie informacji, które pozwoliłyby w ogólnym zarysie zorientować się w zakresie budzącego się ponownie do życia przemysłu, rzemiosła i handlu na terenie Warszawy. Dochodzenie przeprowadzone zostało z uwagi na znaczenie, jakie dla życia gospodarczego stolicy miały drobniejsze zakłady rzemieślnicze i zakłady handlowe.

W celu opracowania wyników została sporządzona kartoteka na podstawie danych zawartych w deklaracjach i protokołach Wydziału Finansowego. Kartoteka zawierała następujące dane:

- nazwa firmy względnie nazwisko właściciela,
- data założenia firmy,
- forma prawna,
- adres,
- rodzaj,
- przedmiot działalności,
- ilość zatrudnionych osób ogółem.

Przy podziale przemysłu i rzemiosła na gałęzie zastosowano tą samą klasyfikację co przy opracowywaniu wyników spisu zakładów przemysłowych z lipca 1945 r., czyli stosowaną w statystyce przemysłowej GUS. Podział zakładów handlowych według grup branżowych oparto natomiast na klasyfikacji zastosowanej przez GUS w statystyce zakładów handlowych z 1935 r.

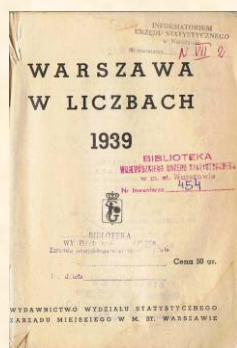
Podział gałęzi przemysłu na poszczególne rodzaje oraz grup handlu na branże, w porównaniu z klasyfikacją GUS został skrócony. Miał na celu przede wszystkim uchwycenie rodzajów i branż ważnych ze względu na odbudowę Warszawy, lub charakterystycznych dla ówczesnych warunków.

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

WARSZAWA W LICZBACH

Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie w 1938 r. zainicjował wydawanie publikacji pt. **Warszawa w liczbach**. Była to niewielka książeczka (formatu B6) o objętości 55 stron. Celem wydawnictwa było ujęcie w zwięzłym, przejrzystym układzie, krótkich możliwie wszechstronnych danych o Warszawie i samorządzie stołecznym, ponieważ dla spopularyzowania wiedzy o stolicy potrzebny był podręczny informator, dostępny dla szerszego grona czytelników.

W 1939 r. **Warszawa w liczbach** została wydana w formie **bardziej rozwiniętej** i w większym nakładzie.

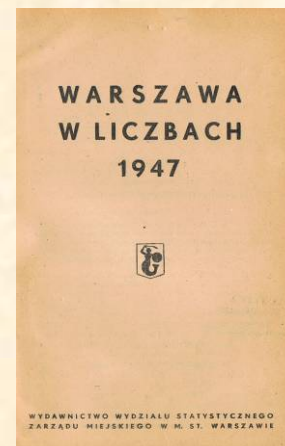
Wydano w 1939 r.
Format – B6
Objętość – 74 stron
Bez przedmowy
Wersja językowa – polska

Opracowanie składało się z:

- Zestawienia ważniejszych wypadków z przeszłości Warszawy
- Mapki – podział Warszawy na starostwa i okręgi
- 19 rozdziałów tematycznych
- Dodatku zawierającego rozdziały
 - ✓ Położenie Warszawy w Polsce
 - ✓ Miasta Polskie w 1931 r.
 - ✓ Ludność, ruch naturalny ludności oraz wydatki największych miast w 1938 r.
 - ✓ Powiat warszawski

Dwie przedwojenne publikacje wydrukowane zostały w Drukarni Miejskiej przy ul. Miodowej 23. W czasie wojny wstrzymane zostało opracowywanie i wydawanie publikacji o Warszawie. Wydania wznowione po wojnie drukowane było w Drukarni Miejskiej przy ul. Klonowej 18.

Wydanie **wznawiono w 1947 r. w warunkach całkowicie odmiennych** od przedwojennych. Warszawa powstawała z gruzów i wiedza o wielu dziedzinach życia stolicy dopiero zaczęła być pozyskiwana z różnych źródeł. Intencją autorów publikacji było to, aby przyczyniła się ona do rozpowszechnienia i uporządkowania informacji o powojennej Warszawie.

Wydano w grudniu 1947 r.
Format – A6
Objętość – 103 strony
Przedmowę podpisał
Edward Strzelecki
Przewodniczący
Komitetu Redakcyjnego
Wiceprezydent Miasta

Wersja językowa – polska

Opracowanie składało się z:

- Mapki – podział Warszawy na starostwa i komisariaty MO
- 19 rozdziałów tematycznych
- Dodatku I zawierającego rozdziały:
 - ✓ Miasta polskie
 - ✓ Powiat warszawski
- Dodatku II – prowizoryczne wyniki ankiety z dnia 10 II 1947 r.

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

WARSZAWA W LICZBACH (dok.)

To pierwsze powojenne wydanie *Warszawy w liczbach* podawało do publicznej wiadomości informacje o Warszawie dotyczące: położenia geograficznego; warunków klimatycznych; rozwoju ludności i stanu oraz struktury ludności na podstawie spisów z dnia 9 XII 1931 r., 15 V 1945 r. i 14 II 1946 r.; powierzchni i podziału administracyjnego miasta; zieleni; cmentarzy; nieruchomości, budynków, mieszkań i bezpieczeństwa ogniowego; zdrowia publicznego; szkolnictwa; kultury; aprowizacji miasta; zakładów użyteczności publicznej; komunikacji i transportu; poczty, telegrafu, telefonu i radia; handlu, przemysłu i rzemiosła; spółdzielczości; kredytów; cen i kosztów utrzymania; zatrudnienia i pośrednictwa pracy; opieki społecznej; przestępczości i sądownictwa; samorządu i finansów miejskich.

Na końcu publikacji umieszczono dwa dodatki. *Dodatek I* prezentował podstawowe informacje o miastach polskich i powiecie warszawskim. *Dodatek II* przedstawiał natomiast prowizoryczne wyniki ankiety z dnia 10 II 1947 r. dotyczące nieruchomości, lokali zamieszkałych, ludności w mieszkaniach, dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym.

Wydział Ewidencji Ludności Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie podjął na początku 1947 r. prace nad restytucją zniszczonego w czasie działań wojennych rejestru mieszkańców i ksiąg kontroli ruchu ludności m.st. Warszawy.

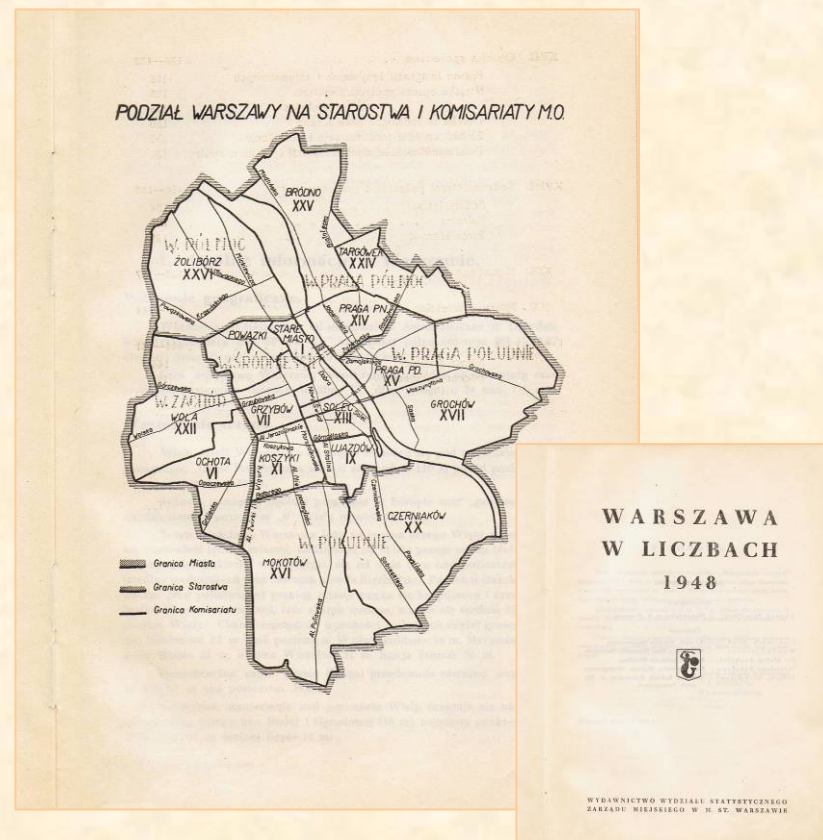
W tym celu ludność cywilna, jak i wojskowa (nie skoszarowana), obywatele polscy, jak i cudzoziemcy zobowiązani byli do wypełnienia kart ankiety meldunkowej według stanu zamieszkania z dnia 10 lutego 1947 r. Obowiązek złożenia ankiety nie dotyczył wojskowych skoszarowanych, przedstawicieli korpusu dyplomatycznego państw obcych oraz osób przebywających w hotelach, pensjonatach i domach noclegowych.

Wyniki ankiety zostały podane w zestawieniu z odpowiednimi danymi ze spisów z dnia 28 XI 1939 r., 15 V 1945 r. i 14 II 1947 r.

Warszawę w liczbach wydano jeszcze w 1948 r. i 1949 r. do czasu zaprzestania działalności wydawniczej.

Publikacja wydana w 1948 r. zachowała poprzedni układ. Jednakże wydawnictwo uległo znacznemu rozszerzeniu, aż do 151 stron. Opracowano na nowo i powiększono niektóre działy, rozwinęto znacznie wstępy historyczne oraz podwojono liczbę wykresów.

Zamieszczono również mapkę z podziałem Warszawy na starostwa i komisariaty MO, ale już zaktualizowaną i prezentującą zredukowaną do 16 liczbę komisariatów MO (mapka poniżej).

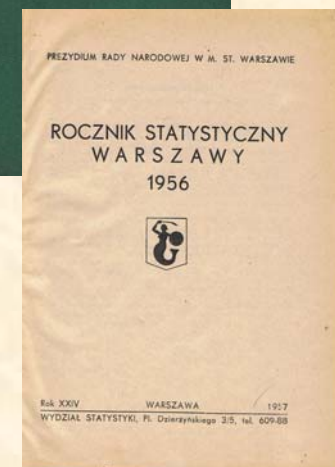
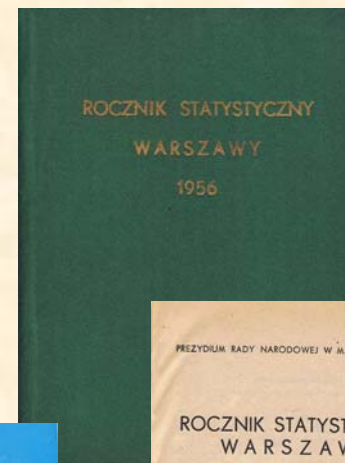
OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

Zarówno *Statystyczne Zestawienia Roczne* za lata 1945–1949, jak również *Warszawa w liczbach* z lat 1947–1949 zastępowały w pewnym sensie *Rocznik Statystyczny Warszawy*, którego opracowanie wymagało dłuższego czasu. Realizując te publikacje kierowano się potrzebą szybkiego dostarczenia organizacjom miejskim podstawowych informacji z poszczególnych dziedzin życia miasta. Opracowanie w tamtych czasach profesjonalnego *Rocznika* wymagało większej pracochłonności i dostępności danych w szerszym zakresie. Historia *Rocznika* datuje się od 1917 r. Wtedy to Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie opracował i wydał **pierwszy Rocznik Statystyczny Warszawy** i kontynuował jego wydawanie **do 1938 r.** Po II wojnie światowej rozpoczęto działalność wydawniczą wydając nieco skromniejszą objętościowo i zakresowo publikację pt. *Warszawa w liczbach 1947*. **W 1950 r.** po włączeniu Wydziału do Miejskiej Komisji Planowania Gospodarczego przy Prezydium Rady Narodowej w m.st. Warszawie **przerwano działalność wydawniczą.** **W 1953 r.** wyodrębniono Wydział Statystyki Prezydium Rady Narodowej w m.st. Warszawie i Wydział Statystyki Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w m.st. Warszawie. Wówczas Wydział zaczął opracowywać zestawienia dotyczące Warszawy, a następnie na tej podstawie wydał **w 1955 r. *Rocznik Statystyczny Warszawy 1945–1954.*** *Rocznik* ukazywał się **systematycznie do 1975 r.**, czyli do wprowadzenia nowego podziału administracyjnego kraju na **49 województw.** Dane dotyczące Warszawy zamieszczane były od tego czasu **w *Roczniku Statystycznym Województwa Warszawskiego.*** **Dopiero w 1995 r.** z inicjatywy dr Ewy Bogusławy Bułskiej ówczesnego dyrektora Urzędu Statystycznego w Warszawie zostało **wznowione** wydawanie *Rocznika Statystycznego Warszawy*. W wydaniu tym zamieszczony został wykres prezentujący rozwój powierzchni i ludności Warszawy **począwszy od 1339 r. czyli od samego załążka miasta.** Potem w każdym kolejnym wydaniu uzupełniani byli bieżącymi danymi o ludności i powierzchni miasta.

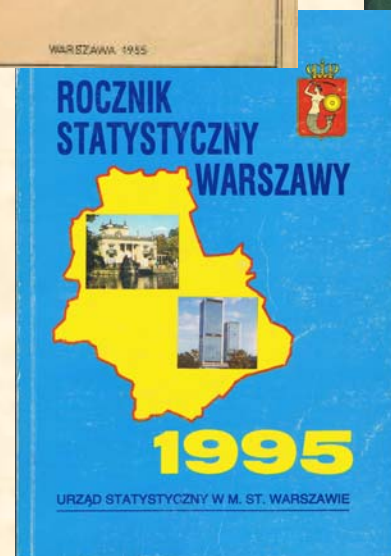
Pierwsze wydanie Rocznika
po II wojnie światowej do
użytku służbowego

Pierwsze wydanie Rocznika
po II wojnie światowej do
użytku publicznego

Wydanie Rocznika wznowione
po 20 letniej przerwie

OPRACOWANIA STATYSTYCZNE O WARSZAWIE

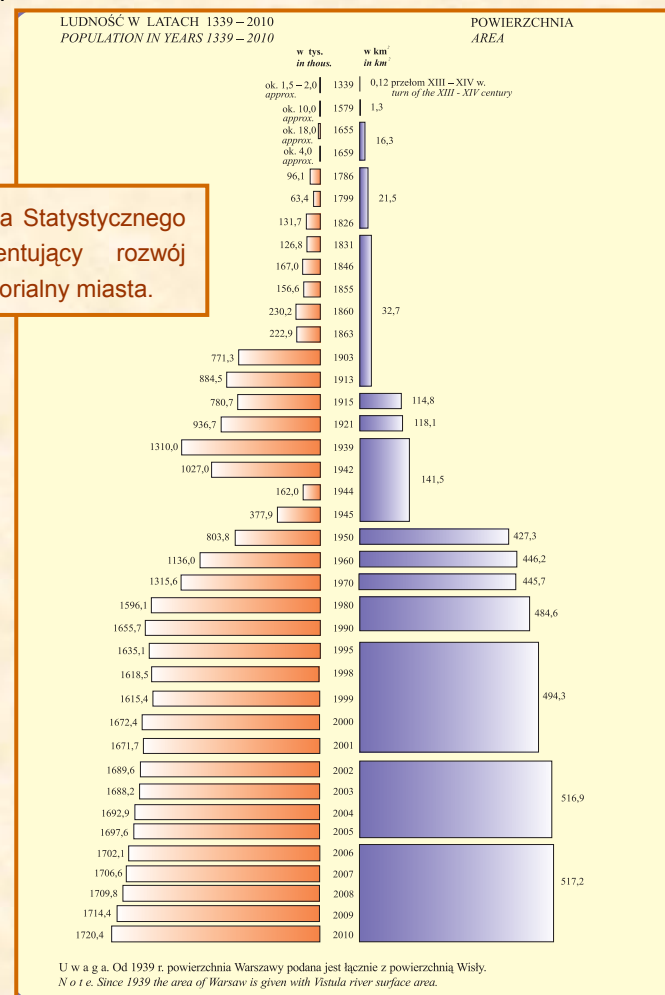
W ocenie tego okresu musi paść pytanie, jak to się stało, że w latach 1945–1948 statystycy warszawscy dokonali tej niezwyklej pracy. O tym wyczynie statystyków warszawskich zadecydowała jakość kadr statystycznych, które miała szczęście przywrócić do zawodu, a także zatrudnić na nowo natychmiast po wojnie statystyka warszawska. Warszawa wówczas stała się jedynym miejsce w Polsce, w którym statystycy mogli podjąć kontynuację działalności, którą przerwali 31 sierpnia 1939 r. Pamiętać jednak przy tym trzeba, że lata 1939–1944 nie były „puste”. Polskie Państwo Podziemne prowadziło przecież statystykę, realizowano badania zarówno dla „podziemia”, jak i na rzecz okupanta. Przechowywano zasoby i zbiory (patrz historia CBS), a także przechowywano cały szereg koncepcji i pomysłów, które wypracowano w Urzędzie Statystycznym Generalnej Guberni w Krakowie.

Zaskakująca i zadziwiająca była gotowość tych ludzi do tak trudnej i niewdzięcznej pracy, a także przychylność podmiotów społecznych i jednostek gospodarczych do sporządzania i przekazywania takich danych. Jedynym „przymusem” było poczucie obowiązku, patriotyzm, etyka zawodowa i miłość do miasta „Feniksa”. Paradoks polegał na tym, że kiedy PZPR w 1949 r. próbowała objąć w całości „posiadanie” miasta, jego struktury i jego ludzi, to nikt ani w planie 3-letnim, ani 6-letnim nawet nie zająknął się na temat tego, co zrobili statystycy w okresie 1945–1949. Paradoksalne przy tym jest to, że dokumenty partyjne obficie cytowały dane statystyczne, które przygotowali wcześniej warszawscy statystycy.

Statystyka to nie jest magia, ale rzetelne stosowanie nauki i poczucie lojalności wobec etyki zawodu. To poczucie lojalności wobec etosu zawodu było w stanie spowodować zarówno realizację tego co się stało w statystyce warszawskiej bezpośrednio po wojnie, jak i tego co działo się z tą statystyką przez następne 60 lat.

W chwili, kiedy przejdziemy od ocen i sformułowań ogólnych z zaskoczeniem i zdumieniem odkryjemy, że zakres i zasięg działań, jakie wykonali statystycy bezpośrednio po wojnie jest niewyobrażalnie bogaty. W czwartej części naszego opracowania pt. *Obraz Warszawy* pokazujemy informacje dotyczące poszczególnych działów i dziedzin życia miasta.

Wykres z Rocznika Statystycznego Warszawy prezentujący rozwój ludnościowy i terytorialny miasta.

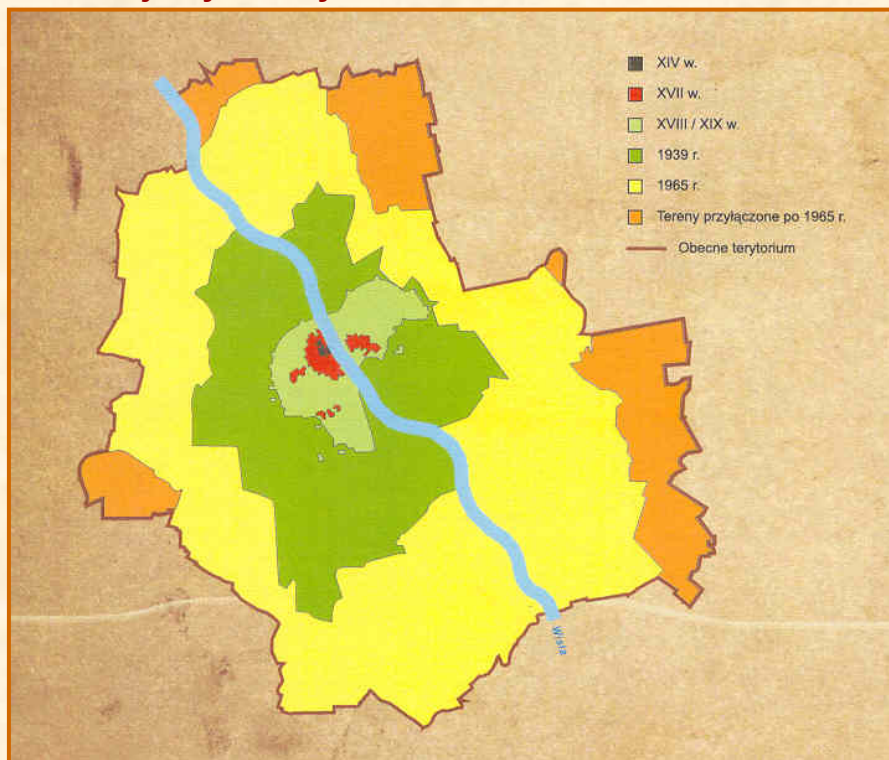
IV. OBRAZ WARSZAWY

*„...I znów ująć dłuto i rydel,
ciąć w przestrzeni i w ziemi szukać,
wznosić wieki i pnącze żywe
na pilastrach, formach i łukach.
I w sztandary dąć, i bić w kamień,
aż się lew spod dłoni wykuje,
aż wykrzesze znużone ramię
taki głaz, co jak serce czuje”*

**Krzysztof Kamil Baczyński,
Warszawa, 10 lutego 1943 r.**

OBRAZ WARSZAWY

Rozwój terytorialny miasta

Mapka przedstawia w sposób schematyczny rozwój terytorialny Warszawy od przełomu XIII i XIV wieku. Pokazano na niej Warszawę w granicach: z **XIV w. (załączek Warszawy)**; z XVII wieku; z przełomu XVIII/XIX oraz w granicach z 1939 r., a następnie po kolejnych inkorporacjach w granicach z 1965 r., a także w aktualnie obowiązujących granicach z 2002 r.

Załączkiem Warszawy było Stare Miasto, które uzyskało **prawo lokacyjne ok. 1300 r.** Prawem lokacyjnym określano średniowieczne zbiory przywilejów i statutów jakimi podmiot lokujący obdarzał założone miasto lub wieś. Nie zachował się dokument lokacyjny miasta, jednak istniał on niewątpliwie i to on właśnie był zaczątkiem archiwum stolicy.

W 1596 r. miasto zyskało **rangę stolicy państwa**, gdy Zygmunt III Waza przeniósł z Krakowa do Warszawy (po pożarze na Wawelu) dwór królewski i wszystkie urzędy centralne.

Do 1791 r. Warszawa składała się z niezależnych od siebie odrębnych organizmów miejskich; **Starej Warszawy, Nowej Warszawy, przedmieść i jurydyk** (samodzielnych miasteczek będących własnością prywatną). Ustawa Sejmu Czteroletniego (1788-1792) z **18 kwietnia 1791 r. zwana „Prawem o miastach”** zniósła **jurydyki** i połączyła w jedną całość wszystkie części Warszawy. Do stolicy **włączono** wówczas również **Pragę**.

Począwszy do 1792 r. miasto przechodziło kolejne podziały terytorialne, a także następował rozwój powierzchni poprzez przyłączanie obrzeżnych jednostek terytorialnych.

Inkorporacje przeprowadzone zostały w latach: **1908, 1916, 1930, 1938/39, 1951, 1957, 1977, 1992, 2002**, natomiast kolejne podziały terytorialne według następujących jednostek podziału dotyczyły lat:

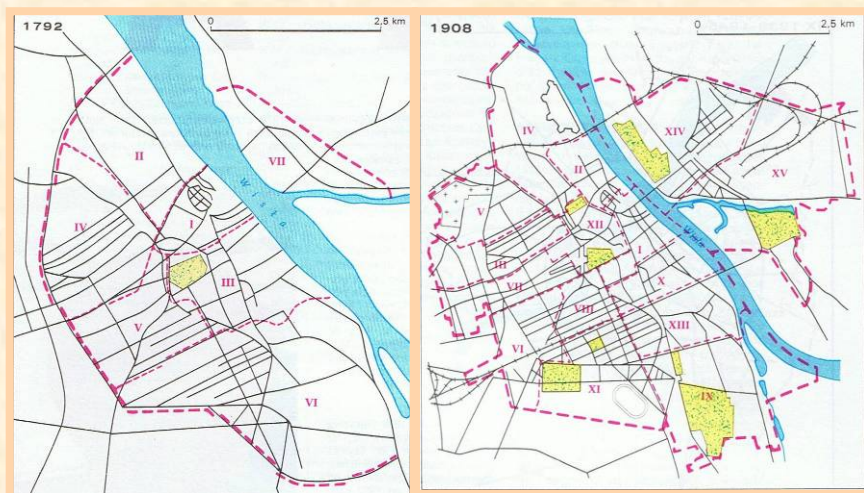
- ☑ **1792–1908** – od 7 do 15 cyrkułów.
- ☑ **1916 r.** – 26 komisariatów Policji Państwowej.
- ☑ **1928 r.** – 3 starostwa grodzkie i 26 komisariatów Policji Państwowej.
- ☑ **1931 r.** – 4 starostwa grodzkie i 26 komisariatów Policji Państwowej.
- ☑ **1945 r.** – 6 starostw grodzkich i stopniowe zmniejszenie liczby okręgów z 18 do 16 (komisariatów Milicji Obywatelskiej).
- ☑ **1951 r.** – 11 dzielnic.
- ☑ **1960 r.** – 7 dzielnic.
- ☑ **1990 r.** – 7 dzielnic-gmin.
- ☑ **1993 r.** – 8 dzielnic-gmin.
- ☑ **1994 r.** – 11 gmin i 7 dzielnic gminy Warszawa-Centrum.
- ☑ **2002 r.** – 18 dzielnic.

OBRAZ WARSZAWY

Rozwój terytorialny miasta (cd.)

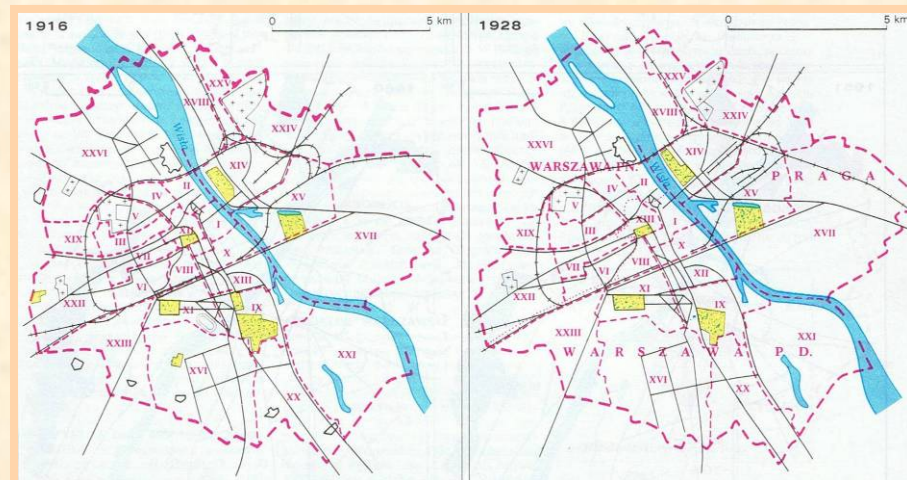
W 1792 r. teren Warszawy (21,5 km² – bez Wisły) został podzielony na 7 cyrkułów: I – Starmiejski; II – Nowomiejski; III – Krakowsko-Przedmiejski, IV – Leszczyński, V – Grzybowski, VI – Nowoświecki, VII – Praski. W 1808 r. było już 8 cyrkułów, w 1832 r. – 12 cyrkułów, a w 1908 r. liczba cyrkułów wzrosła do 15 (w tym 2 praskie). Powiększono powierzchnię cyrkułów obrzeżnych włączając zurbanizowane przedmieścia. Do 1914 r. powierzchnia Warszawy wzrosła do 37,0 km² (3695 ha), z czego lewobrzeżna wynosiła 2307 ha; prawobrzeżna 966 ha, a Wisła 422 ha.

W 1916 r. powiększono obszar miasta do 121,0 km² (11483 ha), z czego lewobrzeżna Warszawa wynosiła 7625 ha; prawobrzeżna – 3858 ha; a Wisła – 617 ha. Wówczas przyłączono przedmieścia o powierzchni 8210 ha. W skład miasta weszła: Wola, Czyste, Powązki, Bielany, Targówek, Grochów, Goćław, Goćławek, Saska Kępa, Mokotów, Sielce, Czerniaków, Ochota. Zaczęto wtedy znosić forty okalające Warszawę, przez co miasto uzyskało możliwość swobodnego rozwoju.

Po tej inkorporacji teren Warszawy podzielono na 26 komisariatów Policji Państwowej: I – Krakowskie Przedmieście; II – Stare Miasto; III – Leszno; IV – Muranów; V – Powązki –Marymont; VI – Towarowy; VII – Mirowski; VIII – Grzybowski; IX – Ujazdowski; X – Ordynacki; XI – Koszyki; XII – Ratuszowy; XIII – Solec; XIV – Praga-Północ; XV – Praga-Południe; XVI – Mokotów; XVII – Grochów; XVIII – Gołędzinów - Pelcowizna; XIX – Koło-Budy; XX – Sielce; XXI – Czerniaków-Siekierki; XXII – Wola; XXIII – Czyste; XXIV – Targówek; XXV – Nowe Bródno; XXVI – Marymont.

W 1928 r. wprowadzono ponadto podział na 3 starostwa grodzkie. Na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 lipca 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej na obszarze miasta stołecznego Warszawy (Dz.U. z 1928 r. Nr 72, poz. 647) obszar miasta został podzielony na 3 powiaty grodzkie Warszawa-Północ; Warszawa-Południe; Warszawa-Praga.

Mapki przedstawiające podział administracyjny Warszawy w kolejnych okresach jej rozwoju pochodzą z *Encyklopedii Warszawy*. Red. nac. Barbara Petrozolin -Skowrońska. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1994 (mapki z lat 1792–1960 skopiowano ze str. 14–16).

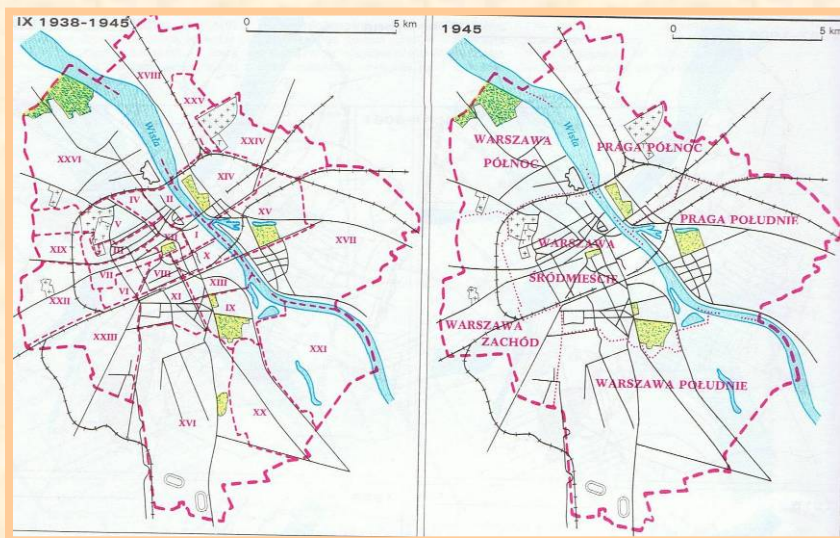
OBRAZ WARSZAWY

Rozwój terytorialny miasta (cd.)

W 1930 r. powiększono obszar Warszawy (o 368 ha, tj. o 3,0%) z 12100 ha do **12468 ha**. Lewobrzeżna Warszawa zajęła wówczas powierzchnię 7949 ha, prawobrzeżna – 3858 ha, a Wisła - 661 ha. Na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 września 1930 r. w sprawie **przyłączenia części gminy wiejskiej Młociny** w powiecie i województwie warszawskim – do przyległego powiatu miejskiego Warszawa – Północ w m.st. Warszawie (Dz.U. z 1930 r. Nr 68, poz. 540) wyłączono z gminy wiejskiej Młociny obszar obejmujący: tereny państwowe na Bielarach, tereny spółdzielni budowlanej „Zdobycz Robotnicza”, tereny państwowe Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego, tereny klasztoru bieleńskiego, tereny majątku Józefin I. K. Nr 18. Tereny te włączono do powiatu miejskiego Warszawa – Północ w m.st. Warszawie. **W 1931 r.** na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 marca 1931 r. o utworzeniu powiatu grodzkiego **Śródmiejsko-Warszawskiego** (Dz.U. z 1931 r. Nr 26, poz. 155) obszar miasta został podzielony na **4 powiaty grodzkie: Śródmiejsko-Warszawski; Północno-Warszawski; Południowo-Warszawski; Prasko-Warszawski.**

W 1938 r. ogólna powierzchnia stolicy (**przed inkorporacją**) mierzyła 12468 ha. Długość granic miasta wynosiła ok. 55 km. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia **22 września 1938 r.** o przyłączeniu części **gmin wiejskich Wilanów i Bródno** w powiecie i województwie warszawskim do powiatów południowo-warszawskiego i prasko-warszawskiego w m.st. Warszawie (Dz.U. z 1938 r. Nr 72, poz. 518) przyłączono z gminy wiejskiej Bródno 450 ha, w tym 15 ha Wisły oraz z gminy wiejskiej Wilanów 1230 ha. Łącznie przyłączono do miasta 1680 ha, w tym 15 ha Wisły. Ponieważ przejmowanie tych obszarów nie zostało zakończone w 1938 r., wszystkie liczby i dane dla 1938 r. prezentowane w opracowaniach statystycznych z 1945 r. nie uwzględniały nowo przyłączonych podówczas terenów.

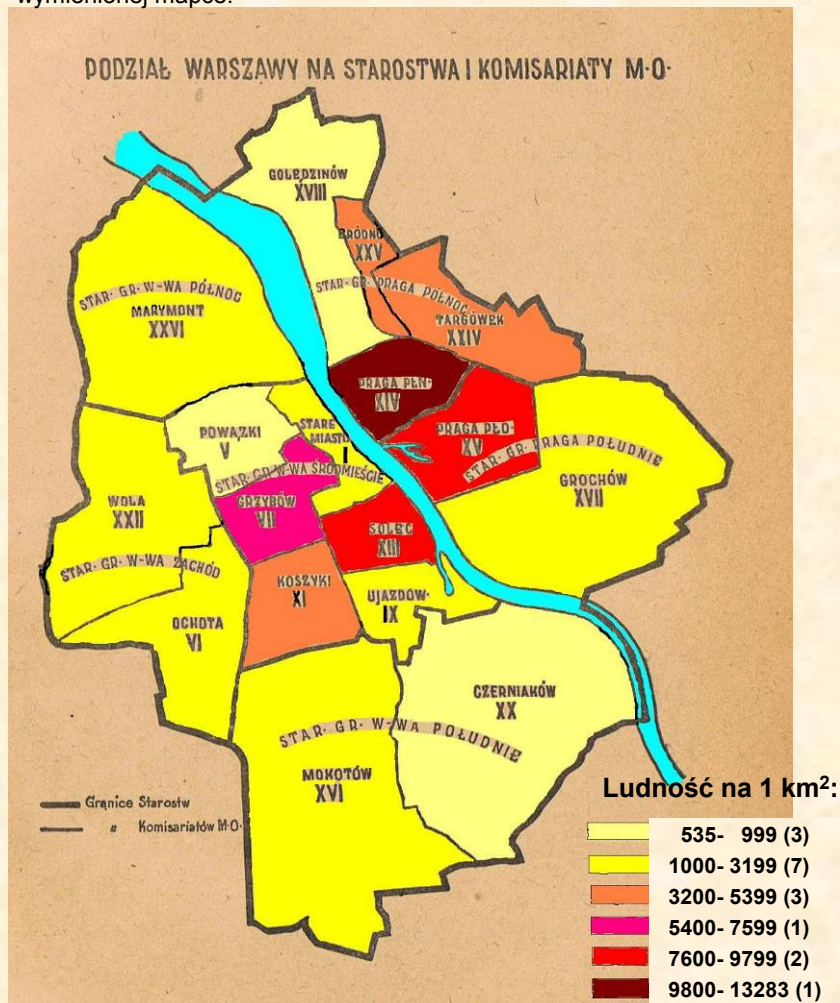
Po tej inkorporacji w 1939 r. ogólna **powierzchnia stolicy** wynosiła **14148 ha**, z czego na część lewobrzeżną przypadano 9 179 ha, na prawobrzeżną - 4 293 ha, na Wisłę - 676 ha. Tak więc Warszawa powiększyła się o 1680 ha. Długość granic miasta wzrosła równocześnie o ok. 8 km i osiągnęła 63 kilometry. Pod względem **administracyjnym stolica dzieliła się w 1938 r. na 4 starostwa grodzkie oraz 26 okręgów (komisariatów Policji Państwowej).** **W 1945 r.** stolica została podzielona na **6 starostw oraz 18 okręgów (komisariatów Milicji Obywatelskiej).** Liczba okręgów została następnie **zredukowana do 16.** Zmniejszenie liczby okręgów z przedwojennych 26 do 16 nastąpiło w konsekwencji zniszczenia całych dzielnic i znacznego zmniejszenia liczby ludności w lewobrzeżnej Warszawie. Połączono niektóre okręgi w całości lub ich części z okręgami sąsiadującymi, pozostawiając numerację dawną okręgu dominującego. Tym się tłumaczą braki w ich kolejności. Starostwa praskie obejmowały część prawobrzeżną miasta. Do dnia 11 VIII 1945 r. stanowiły jedno Starostwo Praskie – podobnie jak przed wojną. W opracowaniach statystycznych **zachowano XVIII Komisariat** jako jednostkę oddzielną jakkolwiek od 18 IX 1946 r. przyłączony on został do XXV Komisariatu MO. Komisariat Rzeczny wliczono do XIV Komisariatu MO. Miasto dzieliło się na **Komisariaty MO: I Stare Miasto; V Powązki; VI Ochota; VII Grzybów; IX Ujazdowski; XI Koszyki; XIII Solec; XIV Praga-Północ; XV Praga-Południe; XVI Mokotów; XVII Grochów; XVIII Gołędzinów; XX Czerniaków; XXII Wola; XXIV Targówek; XXV Bródno; XXVI Marymont.**

OBRAZ WARSZAWY

Rozwój terytorialny miasta (cd.)

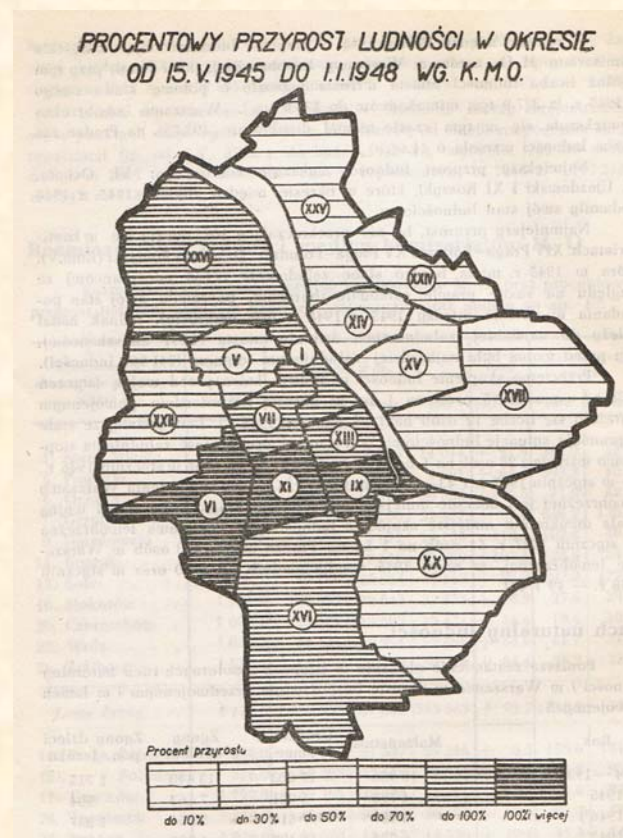
Poniższa mapka z podziałem miasta na 17 komisariatów MO z 1945 r. pochodzi z publikacji *Warszawa w liczbach 1947*. W celu zobrazowania przestrzennego zróżnicowania gęstości zaludnienia w Warszawie przeprowadziliśmy obliczenia korzystając z wyników spisu ludności w dniu 15 V 1945 r. i natężenie zjawiska przedstawiliśmy na wymienionej mapce.

U w a g a. W nawiasach przy legendzie podano liczbę komisariatów.

Powierzchnia Warszawy zajmowała wówczas 14148 ha łącznie z Wisłą, a bez Wisły – 13472 ha. Ludność według wyników spisu z 1945 r. liczyła 377926 osób. Gęstość zaludnienia dla Warszawy i poszczególnych komisariatów obliczono na powierzchnię bez Wisły. Przeciętna liczba ludności na 1 km² w Warszawie wyniosła 2805. Na mapce wyraźnie widać, że największą gęstość zaludnienia w 1945 r. posiadał komisariat XIV Praga-Południe, natomiast najmniejszą gęstością zaludnienia charakteryzowały się komisariaty: V Powązki, XX Czerniaków i XVIII Gołędzinów.

W publikacji *Warszawa w liczbach 1948* umieszczono mapkę dotyczącą przyrostu ludności według 16 komisariatów (mapka poniżej).

OBRAZ WARSZAWY

Rozwój terytorialny miasta (cd.)

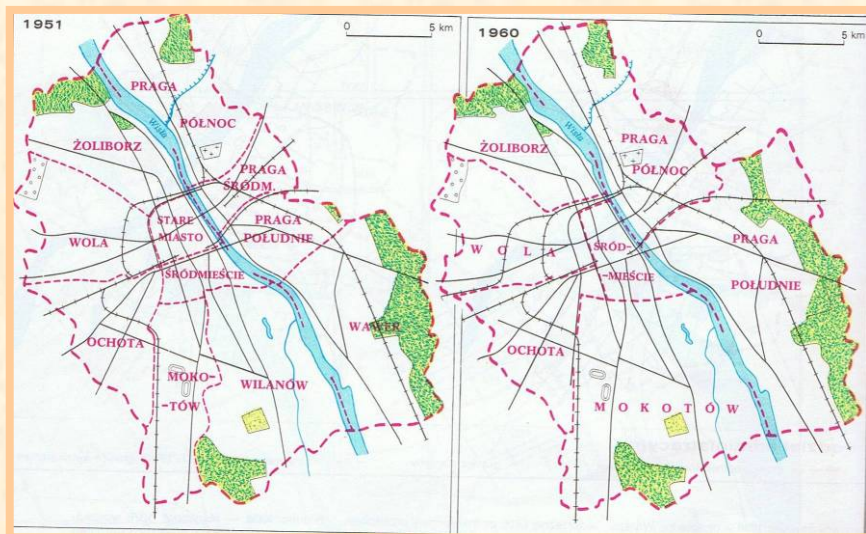
Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 5 maja 1951 r. w sprawie zmiany granic miasta stołecznego Warszawy (Dz.U. z 1951 r. Nr 27, poz. 199) do m.st. Warszawy włączono obszary: 1) **miasta Włochy**; 2) **gmin Okęcie i Wilanów**; 3) **gminy Bródno** (z wyjątkiem gromad Brzeziny i Grodzisk, które włączono do gminy Marki), 4) **gminy Wawer** (z wyjątkiem gromad Miłosna Stara do gminy Sulejówek i Pohulanka do gminy Wiązowna); 5) **gromad**: a) Chrzanów, Groty, Groty Kolonia, Miasto Ogród Jelonek, Odolany oraz części gromad Bemowo (Boernerowo) i Macierzysz z gminy Blizne; b) Borków, Julianów, Miedzeszyn Nowy, Miedzeszyn Wieś, Radość, Wólka Zerzeńska, Zagożdź oraz części gromad Błota, Falenica, Michalin i Zbójna Góra – z gminy Falenica Letnisko; c) Białoleka Dworska, Choszczówka, Dąbrówka Grzybowska, Dąbrówka Szlachecka, Henryków, Marcelin, Nowodwory, Prudy, Świdry Stare, Tarchomin, Tomaszew, Wiśniewo oraz części gromad Michałów-Grabina i Szamocin - z gminy Jabłonna; d) część gromad Bielawa i Gawroniec - z gminy

Jeziorna; e) części gromady Ząbki z gminy Marki; f) Górcze, Górcze-Nowe, Młociny Miasto Ogród, Placówka, Radiowo, Wawrzyszew wraz z lotniskiem Babice, Wawrzyszew-Nowy, Wawrzyszew-Stary oraz części gromady Wólka Węglowa - z gminy Młociny; g) części gromady Szamoty z gminy Srokosze; h) Grabów, Grabówek, Imielin, Krasnopola, Wyczółki oraz części gromad Dawidy, Dawidy Poduchowne, Jeziorki Polskie i Jeziorki Nowe – z gminy Falenty.

W 1951 r. powierzchnia Warszawy zwiększyła się z 141,5 km² (14148 ha) do **427,3 km²** (42725 ha), przy czym na lewobrzeżną przypadało 24755 ha, prawobrzeżną 16418 ha, a na Wisłę - 1552 ha. Miasto podzielone zostało na **11 dzielnic**: Mokotów, Ochota, Stare Miasto, Śródmieście, Wilanów, Wola, Żoliborz, Praga-Południe, Praga-Północ, Praga-Śródmieście, Wawer.

Według rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 kwietnia 1957 r. w sprawie zmiany granic m.st. Warszawy oraz zmiany granic osiedla Zielonka w powiecie wołomińskim, województwie warszawskim (Dz. U. z 1957 r. Nr 24, poz.113) z powiatu wołomińskiego w województwie warszawskim wyłączono **miasto Rembertów** bez terenów położonych na wschód od linii kolejowej Rembertów – Zielonka i włączono je do m.st. Warszawy. Powierzchnia miasta zwiększyła się z 427,3 km² (44621 ha), przy czym lewobrzeżna Warszawa zajmowała 24671 ha; prawobrzeżna - 18376 ha; Wisła – 1574 ha.

W następnych latach skorygowano powierzchnię miasta na 430,2 km² (bez Wisły). Zmniejszono liczbę **dzielnic do 7**: Mokotów, Ochota, Śródmieście, Wola, Żoliborz; Praga-Południe, Praga-Północ. Powierzchnia wynosiła 430,5 km², natomiast według skorygowanych obliczeń Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii z maja 1968 r. wynosiła 429,6 km² (bez Wisły). W 1970 r. powierzchnia miasta według skorygowanych obliczeń z 1 stycznia 1969 r. wynosiła 430,0 km², a w 1971 r. – 430,2 km² według skorygowanych danych z dnia 1 I 1971 r. Łącznie z Wisłą powierzchnia miasta wynosiła 445,9 km².

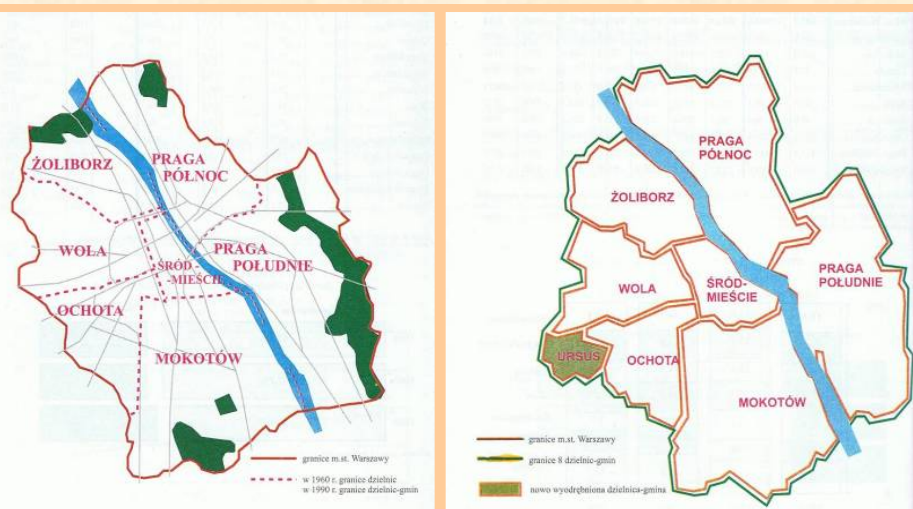

OBRAZ WARSZAWY

Rozwój terytorialny miasta (cd.)

Na podstawie rozporządzenia Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 6 lipca 1977 r. w sprawie zmiany granic niektórych miast w województwach: stołecznym warszawskim, bydgoskim, ciechanowskim, gorzowskim, jeleniogórskim, leszczyńskim, nowosądeckim, olsztyńskim, ostrołęckim, poznańskim, rzeszowskim, tarnobrzeskim, toruńskim, wałbrzyskim (Dz. U. z 1977 r. Nr 24, poz.103) w województwie stołecznym warszawskim włączono do m.st. Warszawy: 1) obszar **miasta Ursusa**; 2) z **gminy Nieporęt** obszar sołectw Augustów, Augustówek, Brzeziny, Grodzisk, Kąty Grodzkie, Kobiółka, Lewantów, Mańki-Wojdy, Olesin i Szamocin; 3) z **gminy Jabłonna** obszar sołectwa Kępa Tarchomińska i część obszaru sołectwa Jabłonna o powierzchni 690 ha.

Powierzchnia miasta zwiększyła się z 446,2 km² do **484,6 km²** (48460 ha), czyli na lewobrzeżną Warszawę przypadało 26420 ha; prawobrzeżną - 22040 ha. W 1977 r. obszar miasta został powiększony o 39,4 km²; do dzielnicy Ochota przyłączono miasto Ursus z liczbą 38887 ludności, do dzielnicy Praga-Północ przyłączono tereny z gmin: Nieporęt (2170 osób) i Jabłonna (1200 osób).

Wyliczona wówczas powierzchnia miasta wynosiła 485,3 km², natomiast w 1997 r. po przeanalizowaniu dokumentów archiwalnych stwierdzono, że według zestawienia powierzchni Warszawy w granicach obowiązujących od dnia 1 VIII 1977 r. powierzchnia powinna wynosić 48458 ha, tj. 484,6 km². Według przepisów Ustawy z dnia 18 maja 1990 r. o ustroju samorządu miasta stołecznego Warszawy (Dz.U. z 1990 r. Nr 34, poz. 200) m.st. Warszawa jest z mocy prawa związkiem dzielnic-gmin i posiada osobowość prawną. Nastąpił podział miasta na **7 dzielnic-gmin**: Mokotów, Ochota, Śródmieście, Wola, Żoliborz, Praga-Południe, Praga-Północ.

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 2 grudnia 1991 r. w sprawie utworzenia, zmiany granic i ustalenia siedzib niektórych gmin w województwach: warszawskim, białostockim, bielskim, częstochowskim, katowickim, kieleckim, leszczyńskim, lubelskim, łomżyńskim, nowosądeckim, olsztyńskim, opolskim, ostrołęckim, pilskim, piotrkowskim, poznańskim, skierniewickim, suwalskim, szczecińskim, tarnobrzeskim, toruńskim, włocławskim, zamojskim i zielonogórskim oraz nadania niektórym gminom statusu miasta (Dz. U. z 1991 r. Nr 115, poz.497) w województwie warszawskim zmieniono granice dzielnicy-gminy Praga-Południe przez przyłączenie obszaru **wsi Aleksandrów** o powierzchni 971,41 ha z gminy Wiązowna. Powierzchnia miasta zwiększyła się z 484,6 km² do **494,3 km²** (49430 ha), przy czym na lewobrzeżną Warszawę przypadało 26420 ha, a na prawobrzeżną - 23010 ha.

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 1992 r. w sprawie utworzenia, zmiany granic i ustalenia siedzib gmin w niektórych województwach oraz nadania gminie statusu miasta (Dz. U. z 1992 r. Nr 100, poz. 500) w województwie warszawskim w m.st. Warszawie, z dzielnicy-gminy Warszawa-Ochota wyłączono obszar o powierzchni 935,00 ha (stanowiący miasto Ursus wg stanu prawnego z dnia 31 lipca 1977 r. i **utworzono dzielnicę-gminę Warszawa-Ursus** z siedzibą władz w Warszawie-Ursusie. Rozporządzenie weszło w życie z dniem 1 stycznia 1993 r. Powierzchnia Ochoty zmniejszyła się z 47,5 km² do 38,2 km², a nowo powstała dzielnica-gmina Ursus (z liczbą ludności 41702) objęła obszar 9,3 km². Łączna powierzchnia m.st. Warszawy zajmowała 494,3 km².

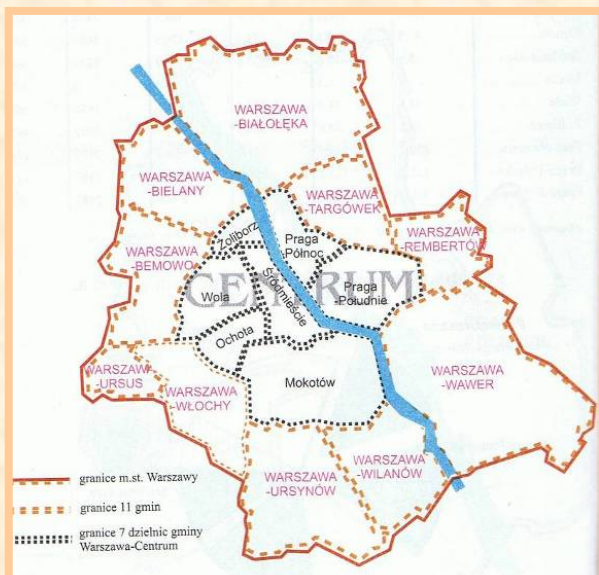
OBRAZ WARSZAWY

Rozwój terytorialny miasta (cd.)

Według przepisów Ustawy z dnia 25 marca 1994 r. o ustroju miasta stołecznego Warszawy (Dz.U. z 1994 r. Nr 48, poz. 195) m.st. Warszawa stanowiło związek komunalny utworzony z gmin: **Warszawa-Bemowo, Warszawa-Białołęka, Warszawa-Bielany, Warszawa-Centrum, Warszawa-Rembertów, Warszawa-Targówek, Warszawa-Ursus, Warszawa-Ursynów, Warszawa-Wawer, Warszawa-Wilanów, Warszawa-Włochy** zwanych gminami warszawskimi. W skład gminy **Warszawa-Centrum** weszło 7 dzielnic: **Mokotów, Ochota, Praga-Południe, Praga-Północ, Śródmieście, Wola, Żoliborz**. Istotną sprawą dla nowego ustroju miasta było utworzenie **Gminy Centrum w granicach zbliżonych do granic przedwojennej Warszawy**. Celem tych zmian było wyodrębnienie funkcjonalnego centrum, intensywnie zurbanizowanych obszarów oraz zintegrowanie lewo i prawobrzeżnego miasta. Gmina Centrum, licząca wówczas 1640,7 tys. ludności, została podzielona na siedem dzielnic (z możliwością dalszych podziałów) celem dekoncentracji zarządzania sprawami lokalnymi. Obszar gminy Warszawa-Centrum był stosunkowo jednorodny, pod względem sytuacji prawnej terenów. Na mocy Dekretu z dnia 26 października 1945 r. o własności i użytkowaniu gruntów na obszarze m.st. Warszawy

(Dz.U. z 1945 r. Nr 50, poz. 279) tereny te zostały skomunalizowane. Gmina Centrum rozpościerająca się po obu stronach Wisły sprzyjała integracji Pragi i Śródmieścia Warszawy. Ponadto wyodrębniono 10 gmin dookolnych, o dość jednorodnym sposobie zagospodarowania, ale znacznej rozpiętości w liczbie ludności. Łącznie z Gminą Warszawa-Centrum tworzyły one obligatoryjny Związek Komunalny.

Z dniem 27 X 2002 r. na mocy Ustawy o ustroju miasta stołecznego Warszawy z dnia 15 marca 2002 r. (Dz.U. Nr 41, poz. 361 z późn. zm.) zniesiony został dotychczasowy powiat warszawski oraz gminy warszawskie i dzielnice w gminie Warszawa-Centrum. Miasto stanowi obecnie jedną gminę, mającą jednocześnie status miasta na prawach powiatu, podzieloną na 18 dzielnic, którymi zostały: 1) **dotychczasowe gminy** warszawskie, z wyjątkiem gminy Warszawa-Centrum, 2) **dotychczasowe dzielnice** zniesionej gminy Warszawa-Centrum, 3) **gmina miejska Wesoła**. W 2002 r. powierzchnia miasta zwiększyła się z 494,3 km² do **516,9 km²** (51690 ha), przy czym powierzchnia lewobrzeżnej Warszawy wyniosła 26424 ha, a prawobrzeżna 25266 ha.

OBRAZ WARSZAWY

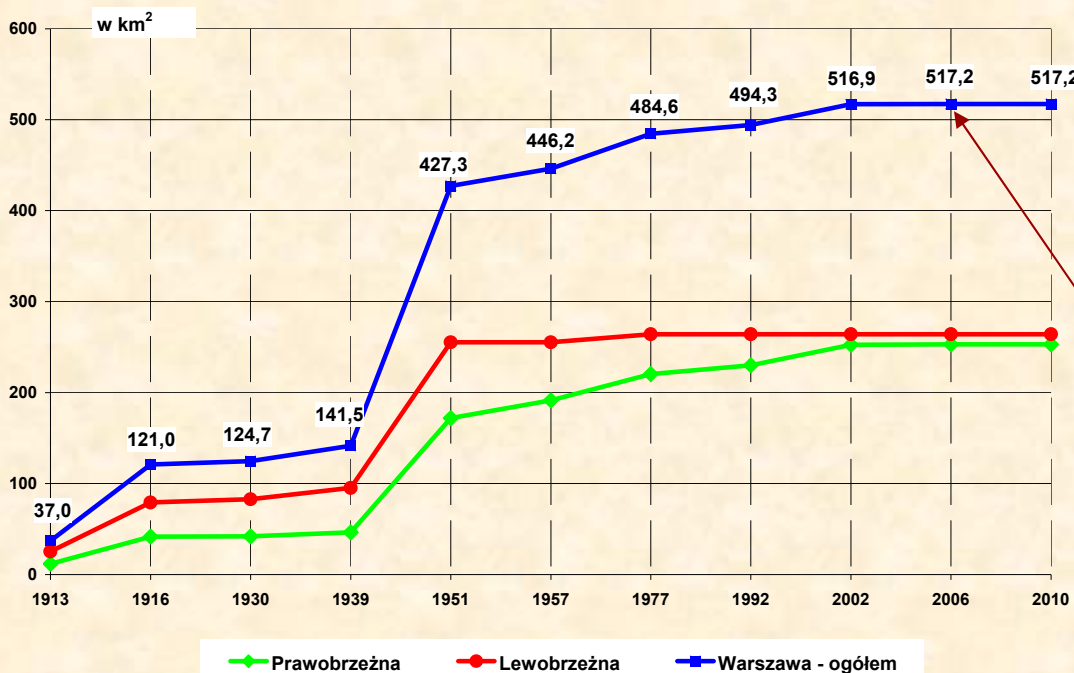
Rozwój terytorialny miasta (dok.)

Warszawa składająca się na początku istnienia z odrębnych organizmów miejskich została połączona w całość w 1792 r. Od tego czasu terytorium Warszawy zaczęło się stopniowo rozrastać. Pierwsza znacząca dla Warszawy inkorporacja nastąpiła w 1916 r., kiedy to obszar Warszawy wzrósł 3-krotnie. Od tego też roku zaczęto znosić forty okalające Warszawę, co przyczyniło się do dalszego swobodnego poszerzania terytorium miasta. Kolejne przyłączenie terenów obrzeżnych w 1930 r. spowodowało powiększenie powierzchni o 3,0% w stosunku do 1916 r., ale aż o 237,4% w stosunku do 1913 r. Znaczną dynamiką wzrostu powierzchni wynoszącą 113,5 charakteryzował się 1939 r. W porównaniu z 1913 r. powierzchnia miasta była 3 razy większa. Trzykrotne zwiększenie się powierzchni miasta w stosunku do 1939 r. nastąpiło w 1951 r. W porównaniu z 1913 r. Warszawa była

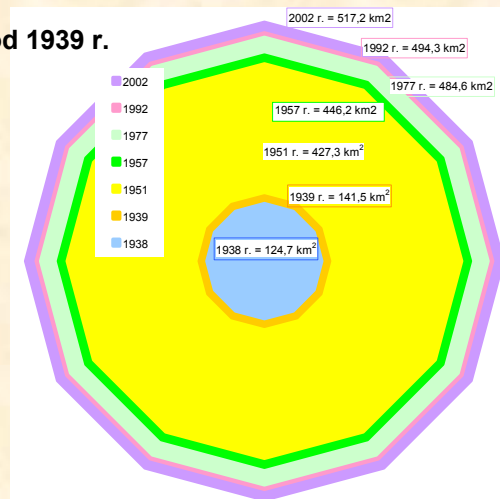
11 razy większa. Kolejne inkorporacje charakteryzowały się już mniejszą dynamiką.

Ostatnia inkorporacja, którą przeprowadzono w 2002 r. zwiększyła powierzchnię miasta w stosunku do 1992 r. o 4,6%. Włączono wtedy do Warszawy gminę miejską Wesola. Po tym ostatnim przyłączeniu Warszawa jest aktualnie 13 razy większa niż była w 1913 r. na początku swojego rozwoju. Na wykresie można zauważyć nierównomierny rozwój lewobrzeżnej i prawobrzeżnej Warszawy. Do 1992 r. bardziej dynamicznie rozwijała się lewobrzeżna Warszawa. Dopiero w 1992 r. dysproporcja powierzchni między obu częściami Warszawy zmniejszyła się znacznie. Obecnie Warszawa lewobrzeżna jest większa od prawobrzeżnej o 11,2 km², tj. o 4,2%.

Rozwój terytorialny m.st. Warszawy w latach 1913–2010

Rozwój od 1939 r.

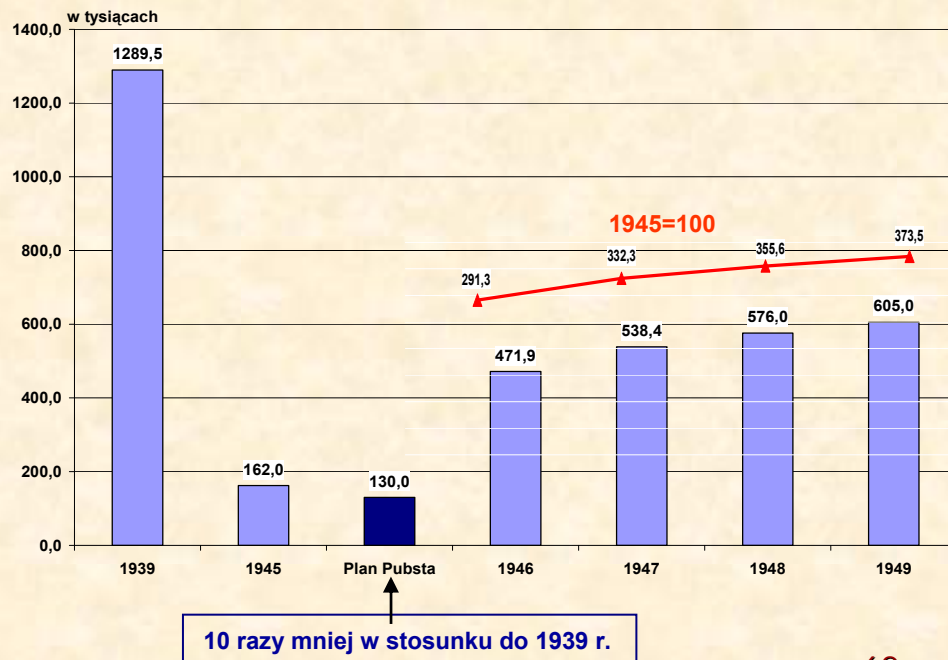
W 2006 r. powierzchnia została ustalona znacznie dokładniejszą metodą, opartą o aktualne dane komputerowej bazy Państwowego Rejestru Granic. Przyjęcie tej metody spowodowało, że w stosunku do 2005 r. nastąpiły zmiany powierzchni prawie wszystkich jednostek podziału terytorialnego kraju. Rok 2006 był pierwszym rokiem działania nowego systemu.

OBRAZ WARSZAWY

Plan zniszczenia Warszawy – Plan Pabsta jako założenie do największej zbrodni hitlerowców wobec miasta

"Nowe niemieckie miasto Warszawa" (*Plan Pabsta*) – projekt powstały pod kierunkiem Friedricha Pabsta z 6 lutego 1940 r., autorstwa nazistowskich architektów Huberta Grossa i Otto Nurnbergera.

Od pierwszych dni okupacji hitlerowskiej widoczne było systematyczne dążenie okupanta do odebrania Warszawie jej stołecznego charakteru i próby **zlikwidowania Warszawy jako symbolu polskości**. Już od października 1939 r. obowiązywał zakaz odbudowy i rozbudowy, a od 1940 roku zaczęły powstawać plany zmniejszenia Warszawy. Plan sporządzony przez urbanistów niemieckich pod kierunkiem nadradcy budowlanego inż. Friedricha Pabsta, **tzw. Plan Pabsta**, zakładał budowę nowego niemieckiego miasta Warszawy, **zmniejszonego do 15 km² i 100–130 tys. mieszkańców (tj. o 92–90% mniej w stosunku do stycznia 1939 r.)** oraz całkowite zniszczenie historycznych walorów miasta.

http://pl.wikipedia.org/wiki/Plan_Pabsta

Po wybuchu powstania warszawskiego Hitler i Himmler wydali rozkaz zrównania Warszawy z ziemią.

Prezentacja tzw. Planu Pabsta w perspektywie rekonstrukcji Feniksa ma na celu przede wszystkim uświadomienie dzisiejszej opinii publicznej, jak straszny, nieludzki i absurdalnie pełen nienawiści był program hitlerowski zatarcia śladów po polskiej stolicy. Zaplanowana skala zbrodniczej dewastacji zakładała nie tylko ponad 90% likwidację stanu ludności, ale ponad 95% likwidację struktury materialnej miasta. To było więcej niż Niemcy osiągnęli po 1944 r. niszcząc Warszawę. To co stało się przede wszystkim w latach 1945–1948 powinno być mierzone skalą zaplanowanych przez Niemców zniszczeń i w tym wymiarze Warszawa naprawdę jest Feniksem.

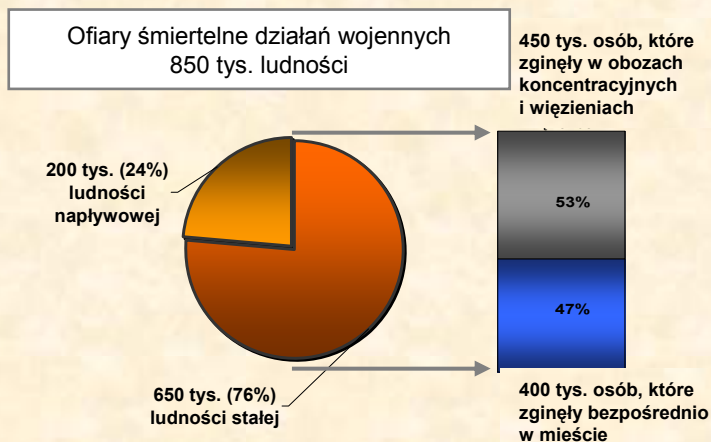
OBRAZ WARSZAWY

Wojenne straty ludnościowe

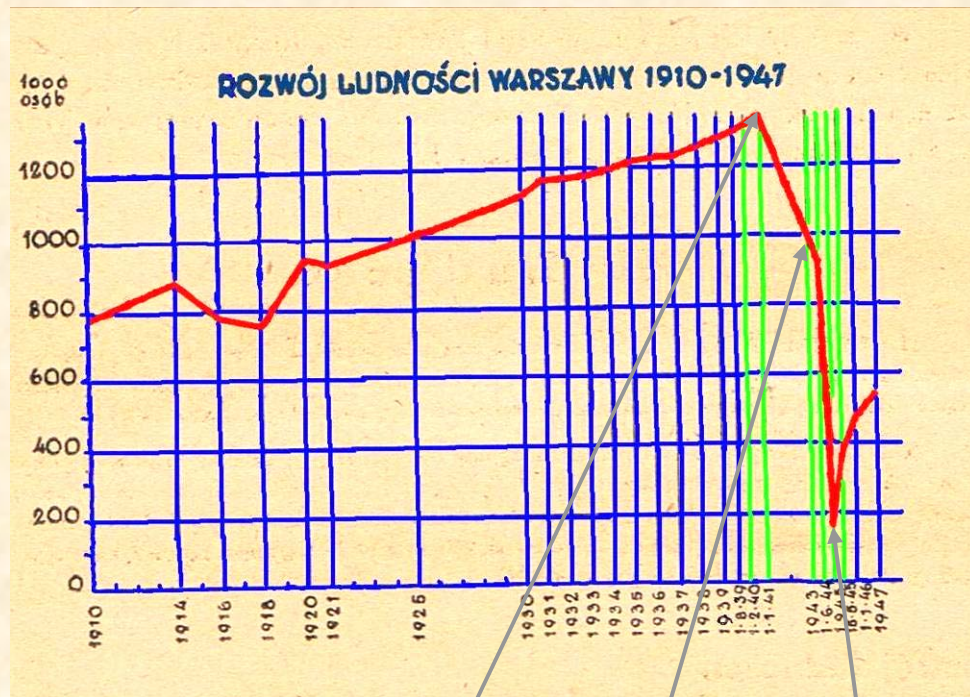
Warszawa na całej swojej powierzchni była miastem dynamicznie rozwijającym się. Była miastem, które w latach 1939–1945 stało się świadkiem niewiarygodnego dramatu ludności zamieszkałej na stałe w Warszawie, jak również napływowej. Przed wojną w sierpniu 1939 r. Warszawa liczyła 1 357 tys. ludności. W okresie II wojny światowej w Warszawie zginęło 850 tys. ludności, a w tym 200 tys. ludności napływowej. Według szacunków bezpośrednio w mieście zginęło ok. 400 tys. osób. Natomiast 450 tys. ludności Warszawy poniosło śmierć w obozach koncentracyjnych i więzieniach.

Kiedy obserwuje się rozwój ludności wyraźnie widać, jak w miarę zbliżania się do wybuchu II wojny światowej i przez pierwsze 2 lata wojny zwiększała się jej liczba poprzez napływ ludności z różnych części kraju do Warszawy, a w tym przede wszystkim prześladowanej ludności żydowskiej przesiedlonej z okolicznych miejscowości.

Największą liczbę ludności okupowanej Warszawy odnotowano w 1941 r., natomiast w 1943 r. nastąpił gwałtowny spadek liczby mieszkańców do ok. 1 mln. Było to spowodowane przede wszystkim eksterminacją ludności żydowskiej i likwidacją Getta Warszawskiego. Po październiku 1944 r. liczba ludności spadła do ok. 120 tys., z tego zaledwie 22 tys. mieszkało w lewobrzeżnej Warszawie na Ochocie,

W publikacji *Warszawa w liczbach 1947* umieszczony został na str. 4 wykres obrazujący tragiczne skutki II wojny światowej (wykres poniżej).

Napływ ludności z różnych części kraju i przesiedlenie do Warszawy ludności żydowskiej.

Wywożenie ludności na roboty do Niemiec i akcja wyniszczania Żydów.

Po powstaniu w październiku 1944 r. Niemcy wysiedlili prawie całą ludność Warszawy lewobrzeżnej.

OBRAZ WARSZAWY

Wojenne straty ludnościowe (cd.)

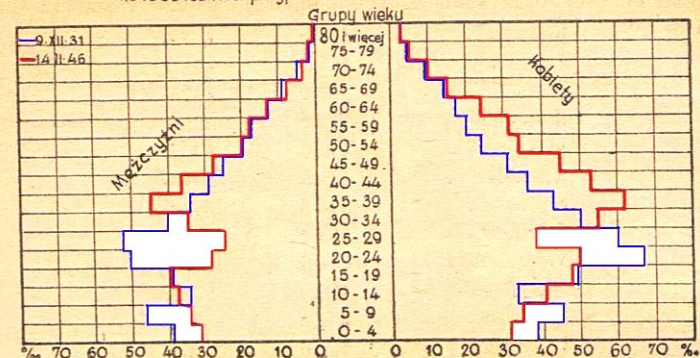
W publikacji *Warszawa w liczbach 1946* znajdują się m.in. tablica i wykres przedstawiające zmianę w strukturze ludności po zakończeniu wojny. W celu dokonania porównań zestawiono dane z kolejnych spisów ludności przeprowadzonych w latach 1931, 1945 i 1946. W porównaniu z wynikami spisu z 1931 r. dane ze spisów z lat 1945 i 1946 wykazały znaczną przewagę liczby kobiet nad liczbą mężczyzn. W 1931 r. na 100 mężczyzn przypadło 119 kobiet, natomiast w 1945 r. wskaźnik feminizacji wyniósł 154, a w 1946 r. – 142. Główną przyczyną tak dużej przewagi liczebnej kobiet nad mężczyznami w 1945 r. było wyniszczenie mężczyzn przez Niemców w czasie okupacji, wywiezienie na przymusowe roboty i do obozów więzkiego odsetka mężczyzn, opuszczenie kraju przez wojska polskie po klęsce 1939 r. oraz nie zakończoną jeszcze w tym powojennym okresie repatriacją.

Wiek, płeć i zawód ludności na podstawie spisów z dn. 9.XII. 1931 r., 15.V. 1945 r. i 14.II. 1946 r.

Podział ludności według wieku i płci (w tysiącach osób):

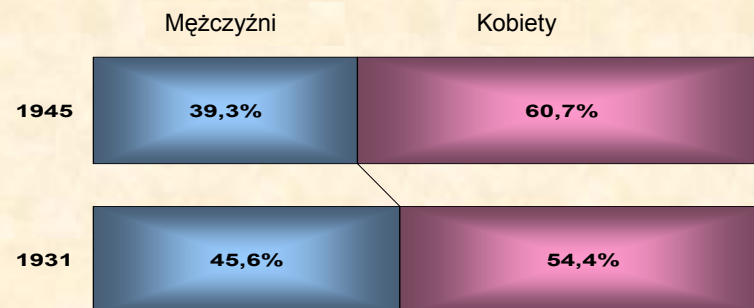
Wiek i płeć	1931		1945		1946	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
0–4	89,7	7,6	25,4	6,7	30,8	6,3
5–9	107,0	9,1	29,9	7,9	34,1	7,0
10–14	77,9	6,7	34,0	9,0	38,4	7,9
15–19	103,1	8,8	29,8	7,9	42,4	8,7
20–24	137,9	11,8	25,0	6,6	38,3	7,9
25–29	130,9	11,2	20,2	5,3	30,9	6,3
30–49	336,4	28,7	133,3	35,3	176,4	36,3
50–69	157,3	13,4	65,1	17,2	80,4	16,6
70 i więcej	28,2	2,4	10,1	2,7	12,3	2,6
Niewiadomyj	3,5	0,3	5,1	1,4	2,1	0,4
Razem	1 171,9	100,0	377,9	100,0	486,1	100,0
Mężczyzn	534,1	45,6	148,6	39,3	201,1	41,4
Kobiet	637,8	54,4	229,3	60,7	285,0	58,6

LUĐNOŚĆ PODŁUG PŁCI I WIEKU W/G SPISÓW 9-XII-1931 I 14-II-1946
Na 1000 ludności przypadało:

W powyższym wykresie zwraca uwagę znaczna wyrwa w grupie wieku 25–29 lat, zarówno wśród mężczyzn jak i kobiet. Grupa ta obejmuje roczniki pierwszej wojny światowej (1916–1920) charakteryzujące się małą liczbą urodzeń przy wielkiej śmiertelności dzieci. W czasie spisu 1931 r. większość tych roczników (1917–1921) stanowiły grupy 10–14 letnich. Jednocześnie omawiana wyżej grupa, jak i sąsiednie 20–24 i 30–34 letnich – najsilniej ucierpiały w okresie ostatniej wojny w walkach z okupantem.

Na powyższym wykresie wyraźnie widać wpływ, jaki wojna wywarła na strukturę ludności według wieku. Grupa osób w wieku 20–24 lata w 1945 r. stanowiła tylko 6,6% ogółu ludności i w stosunku do 1939 r. zmniejszyła się o 5,2 pkt proc., a grupa osób w wieku 25–29 lat stanowiła 5,3% i zmniejszyła się o 5,9 pkt proc.

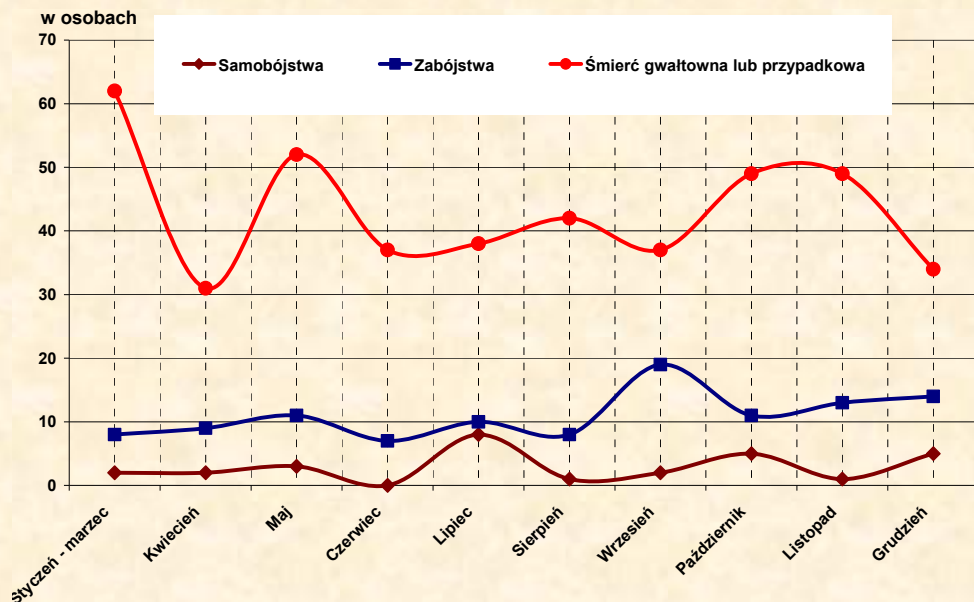

Wojenne straty ludnościowe (cd.)

W *Miesięczniku Statystycznym* z 1945 r. odnotowywano liczbę zgonów nienaturalnych i nagłych. Na podstawie tych danych opracowany został poniższy wykres przedstawiający skalę tego zjawiska w poszczególnych miesiącach 1945 r.

Śmierć przypadkowa i gwałtowna bez oznaczenia rodzaju (z wyłączeniem samobójstwa i zabójstwa) pochłonęła **431 ofiar** (6,4%). Prawie **50% zgonów** w tej grupie było spowodowane **skutkiem minionych działań wojennych** i zniszczeń przez nie wywołanych, w rodzaju wybuchu niewypałów, zawalenia się domów, oberwania części budynków itp.

Zgony nienaturalne i nagłe według miesiący w 1945 r.

W lipcu 1945 r. do wypadków spowodowanych wynikiem zniszczeń wojennych, do których wzywane było ówczesne Pogotowie Ratunkowe należał wypadek przy rozbiórce domu na Krakowskim Przedmieściu. W wypadku tym uszkodzone zostały 3 osoby. W kilka dni później w katastrofie zawalenia się muru na przejeżdżający samochód przy ul. Emilii Plater (róg Wspólnej) zginęły 3 osoby.

Do wzrostu niektórych wypadków przyczynił się m.in. nasilający się z każdym miesiącem napływ ludności do miasta. Wzmogły się bójki i napady. We wrześniu i październiku wypadki powstałe na skutek zniszczeń wojennych nadal pochłaniały dużo ofiar śmiertelnych, a liczba bójek i napadów stale rosła.

W dniu 4 grudnia 1945 r. zdarzyła się katastrofa częściowego zawalenia się jednego z przęseł na moście Poniatowskiego, w której zginął 1 robotnik, a kilku zostało rannych. Ponadto na Pradze zawałił się częściowo dom, co spowodowało ogólne potłuczenie u kilku osób, którym pomocy udzieliło Pogotowie Ratunkowe.

W 1946 r. systematycznie narastał porządek organizacyjny i nadzór policyjno-wojskowy nad sytuacją w mieście. Coraz rzadziej pojawiały się zdarzenia o charakterze spontaniczno-kryminalnym, coraz mniej było wypadków związanych ze skutkami wojny, takich jak: wybuchy min i niewypałów, zawalenia i osunięcia ruin. Zaczęły się natomiast elementy normalnego życia dużego miasta, a w tym gwałtowne zdarzenia wynikające przede wszystkim z prób zorganizowania sobie życia od podstaw. Były to konflikty o mieszkania i pomieszczenia do mieszkania, o materiały budowlane i ich odzysk, czy też o sprzęty i rzeczy użytku osobistego. Ogromny wpływ na to miała dynamika napływu i przemieszczeń ludności, a w tym szczególnie z prawobrzeżnej do lewobrzeżnej Warszawy. Część tych konfliktów to było „zderzenie” starych mieszkańców Warszawy, którzy wracali z obozów i wygnania z nowymi „warszawiakami”, którzy znaleźli się w mieście prawie natychmiast po wyzwoleniu miasta, a pochodzili głównie z Mazowsza, szczególnie z północnego i wschodniego.

OBRAZ WARSZAWY

Wojenne straty ludnościowe (dok.)

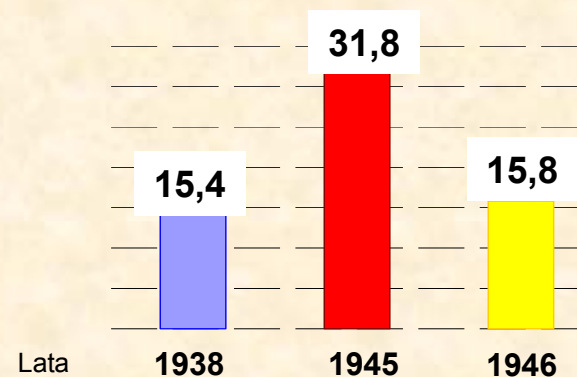
Ogromny wpływ na wzrost umieralności miały choroby i schorzenia czasów wojny: choroby narządów krążenia, choroby narządów trawienia, gruźlica, a także pozostałe choroby płuc. Zwracają uwagę także wysokie wskaźniki zgonów według przyczyn, które określono wtedy jako pozostałe i nieokreślone przyczyny, a które w rzeczywistości oznaczały wiele schorzeń równocześnie. Były to choroby takie, jak choroby krążenia, płuc i trawienia łącznie. Zważywszy na okres powojenny i poziom dewastacji instytucji służby zdrowia, poprawa wskaźników w 1946 r. zasługuje na szacunek i wyróżnienie, chociaż ciągle choroby krążenia i gruźlica były najgroźniejszymi zabójcami.

Zgony według płci i ważniejszych przyczyn:

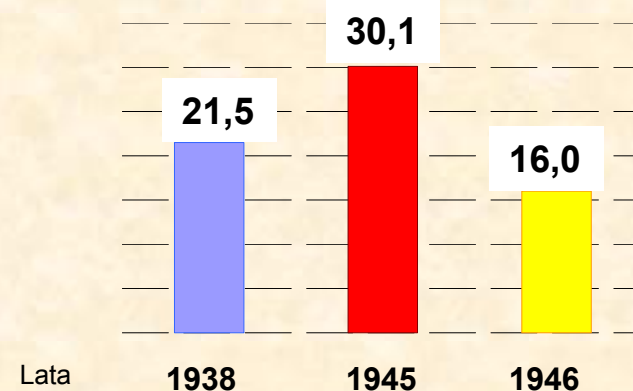
Przyczyną zgonu	Liczba zgonów					Na 1000 mieszkańców		
	1938	1945	Ogółem	1946 M.	1946 K.	1938	1945	1946
Choroby zakaźne i pasożytnicze	811	403	203	100	103	6.3	11.1	4.0
w tym: dur brzuszny	157	80	30	15	15	1.2	2.2	0.6
„ plamisty	4	116	-7	4	3	0.0	3.2	0.1
czerwonka	—	58	13	8	5	—	1.6	0.2
Gruźlica	1 966	1 158	806	494	312	15.4	31.8	15.8
Rak i inne nowotwory złośliwe	1 332	277	521	176	345	10.4	7.6	10.2
Choroby narządów krążenia	3 021	1 333	1 054	500	554	23.6	36.6	20.6
w tym choroby serca	2 743	1 095	819	387	432	21.5	30.1	16.0
Choroby narządów oddechowych	1 686	587	468	268	200	13.2	16.0	9.1
w tym zapalenia płuc	1 396	503	392	216	176	10.9	13.8	7.7
Choroby narządów trawienia	888	634	472	240	232	7.0	17.4	9.2
w tym biegunki i zapal. jelit	398	501	294	161	133	3.1	13.8	5.7
Choroby okresu niemowlęctwa i wady rozwojowe wrodzone	370	136	273	161	112	2.9	3.7	5.3
Starczość	.	347	106	30	76	.	9.5	2.1
Zabójstwo	44	128	100	80	20	0.3	3.5	1.9
Śmierć przypadkowa i gwałtowna bez oznaczenia przyczyny	338	469	471	355	116	2.7	12.9	9.2
Pozostałe przyczyny zgonu i przyczyna niewiadoma	3 432	1 691	873	448	425	26.9	46.5	17.1
w tym przyczyna niewiadoma	.	1 042	143	97	46	.	28.6	2.8

Zgony na 1000 ludności według wybranych przyczyn

Gruźlica

Choroby serca

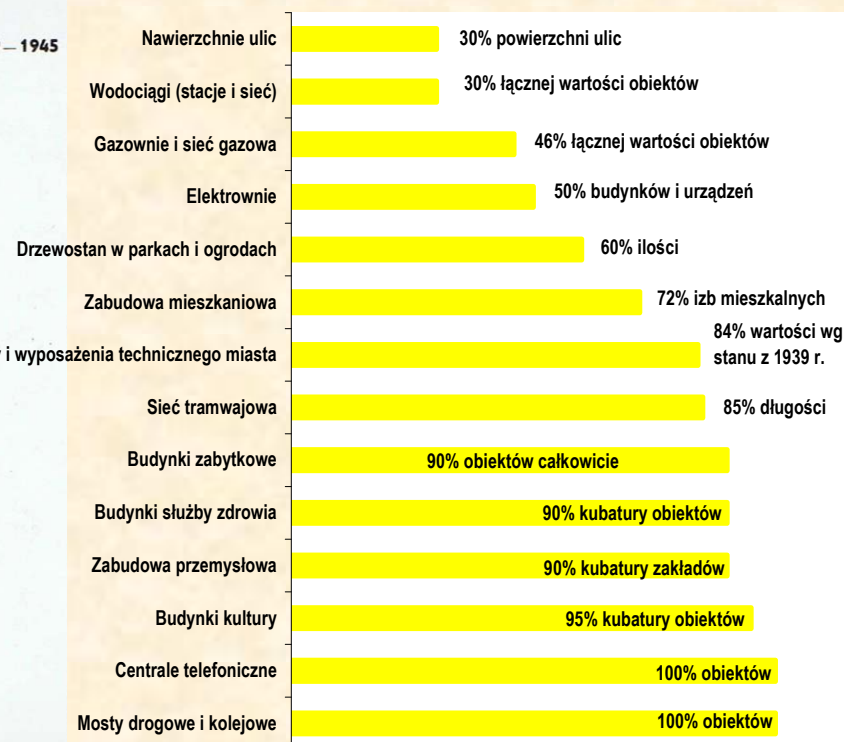
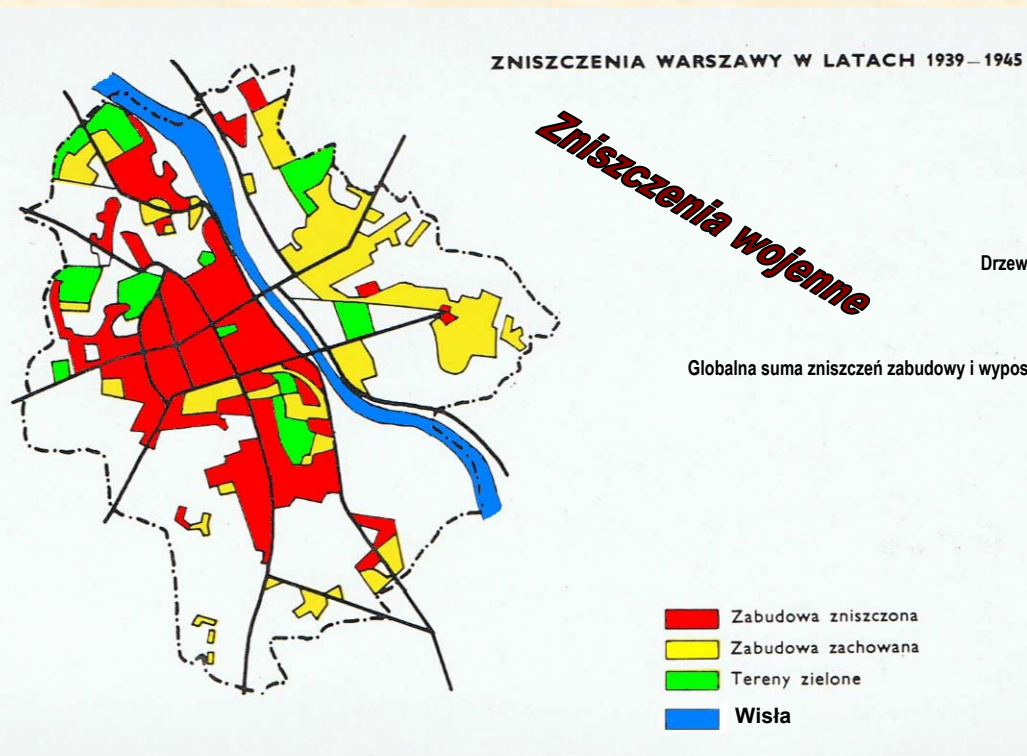
OBRAZ WARSZAWY

Wojenne straty materialne

W latach 1939–1945 zniszczenia materialne stanowiły 84% wartości zabudowy i wyposażenia technicznego stolicy według stanu z 1939 r. Do tak dużego zniszczenia miasta przyczyniły się działania wojenne i akcje celowego niszczenia. Systematyczne zwiększanie się strat materialnych miasta spowodowane było: bombardowaniem Warszawy w czasie jej obrony we wrześniu 1939 r.; kilkukrotnymi nalotami na miasto; burzeniem dzielnicy żydowskiej; bombardowaniem miasta w czasie Powstania, celowym niszczeniem domów po Powstaniu oraz zniszczeniami powstałymi w czasie ostatnich walk o Warszawę. W publikacji wydanej przez Radę Programową Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy i Radę Główną Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy i Kraju w 1965 r.,

pt. *Plan generalny Warszawy* podano, że „... straty powstałe wskutek działań wojennych we wrześniu 1939 r. wyniosły ok. 14%; podczas powstania w getcie warszawskim i po jego likwidacji zniszczeniu uległo dalsze 12% majątku trwałego; w czasie Powstania Warszawskiego hitlerowcy zniszczyli 28% zagospodarowania miasta.”

Według powyżej podanego źródła szacunek strat w przedwojennych złotych polskich wynosił globalnie ok. 10 mld zł (ok. 2,5 mld dolarów), w tym wartość zniszczonych budynków wyniosła 4,6 mld zł, zniszczonych urządzeń komunalnych – 0,3 mld zł, a wyposażenia budynków – 5,0 mld zł.

OBRAZ WARSZAWY

Wojenne straty materialne (cd.)

Warszawa, tak naprawdę, dopiero w 2004 r. doczekała się pierwszego poważnego *Raportu*, który całościowo ocenił ludnościowe i materialne straty wojenne. O ile jednak ocena strat materialnych w ujęciu rzeczowym ustalona w latach 1945–1948 nie budzi większych wątpliwości, to już ich wycena materialna jest do dziś dnia obciążona dużą ilością kontrowersji i emocjonalnych ocen. Mapa lotnicza zniszczeń sporządzona na podstawie zdjęć zrealizowanych przez lotników radzieckich w 1945 r. dała podstawę do sporządzenia mapy miasta w skali 1:20 000 wraz z inwentaryzacją zniszczeń wojennych w latach 1939–1945. Główny Urząd Pomiarów Kraju, który ją wówczas przygotował stworzył obraz, który stał się kluczem do odczytania materiałów zebranych przez Biuro Odbudowy Stolicy (BOS). W literaturze przedmiotu jednak mało jest ocen i komentarzy do tej mapy, chociaż nawet pobieżny jej ogląd pokazuje i potwierdza to wszystko co mówiliśmy wcześniej o skali zniszczeń wojennych w Warszawie. Nie odnosimy się natomiast do ocen i wycen *Raportu* z 2004 r. ponieważ wymagałoby to zupełnie odrębnego opracowania i bardzo gruntownej pracy wykraczającej poza dostępne nam środki, zasoby i źródła. W związku z tym *Raport* ten poza wartością dokumentacyjną ma przede wszystkim wartość emocjonalną i historyczną.

Raport o stratach wojennych Warszawy opracowany został w listopadzie 2004 r. przez Zespół ds. ustalenia wartości strat, jakie Warszawa poniosła w wyniku II wojny światowej.

Poniżej prezentujemy fragment tekstu o stratach materialnych poniesionych przez miasto i jego mieszkańców z ww. *Raportu*.

Całość strat materialnych poniesionych przez miasto i jego mieszkańców szacujemy na **18,20 miliarda zł** (według wartości złotówki z sierpnia 1939 r.), co czyni kwotę **45,3 miliardów dolarów** (według wartości obecnej). Zostało to wyliczone przy zastosowaniu przelicznika: 1\$ = 5,31 zł (według kursu z marca 1939 r.) i po przyjęciu, że wartość dolara z lata 1939 roku była 13,24 razy wyższa niż obecnie.

Z tego wartość zniszczeń:

zabudowy	- 8,40 mld zł
majątku przemysłowego	- 2,80 mld. zł
rzemiosła	- 0,75 mld zł
obiektów zabytkowych (133 obiekty)	- 0,50 mld zł
infrastruktury miejskiej i mienia komunalnego	- 0,35 mld zł
wyposażenia mieszkań prywatnych	- 5,30 mld zł
środków transportu	- 0,10 mld zł

Uważamy, że liczby wynikające z naszych obliczeń szacunkowych można nieco podnieść przez dodanie do nich wyposażenia biur i urzędów państwowych i miejskich, szpitali i gabinetów lekarskich, instytutów naukowych, bibliotek i archiwów (państwowych, miejskich i prywatnych) oraz muzeów. Powiększyłyby to straty o ok. 2 – 3 % (350 – 500 mln zł). Niezbędna byłaby jednak szczegółowa dokumentacja, pozwalająca na dokonanie sprawdzalnych szacunków. Samo zestawienie utraconych zasobów archiwalnych, książek i dzieł sztuki nie wystarczy do obliczenia wartości strat.

Miasto Stołeczne Warszawa Zespół ds. ustalenia wartości strat, jakie Warszawa poniosła w wyniku II Wojny Światowej Raport o stratach wojennych Warszawy WARSZAWA LISTOPAD 2004	Osoby biorące udział w pracach nad raportem Włodzisław Falkowski – Przewodniczący Józef Marek – Sekretarz Krzysztof Pawłowski – Konsultacja Marek Barański Eliżbieta Bągoran Krzysztof Czarniecki Maria Czyszczak – Malinowska Joanna Dągła Jan Jagiełło Jacek Jermaczek Maria Kłacz Gracyna Kupcewska Jan Tomasz Lipski Jacek Ogiński Beata Piękut Anna Ropka Magdalena Sada Joanna Szapiro – Nowakowska Krzysztof Szczepiński	Strat Zespołu ds. ustalenia wartości strat, jakie Warszawa poniosła w wyniku II Wojny Światowej, zgodnie z zainicjowaniem nr 1077/2004 Prezydenta m. st. Warszawy z dnia 31.05.2004 roku Włodzisław Falkowski – Przewodniczący Zespołu, historyk, profesor UW Józef Marek – Sekretarz Zespołu, doradca Prezydenta m. st. Warszawy, mgr inż. Krzysztof Pawłowski – profesor, Politechniki Łódzkiej, opiekun Instytutu Archeologii i Etnologii Marek Barański – Przewodniczący Pracowni Konserwacji Zabytków S.A., dr inż. arch. Maria Czyszczak-Malinowska – p. specjalista w Biurow Pracowni Zabytków m. st. Warszawy, mgr inż. Eliżbieta Czarniecka – specjalista ds. wojennej rekonstrukcji, mgr inż. Krzysztof Czarniecki – profesor Politechniki Warszawskiej Joanna Szapiro-Nowakowska – specjalista ds. wojennej rekonstrukcji, mgr inż. Gracyna Kupcewska – specjalista ds. wojennej rekonstrukcji, mgr inż. Elżbieta Bągoran – opiekun ds. Złotego Instytutu Historycznego, dr inż. arch. Jan Jagiełło – Kierownik Oddziału Dokumentacji Zabytków Złotego Instytutu Historycznego, mgr. Jacek Jermaczek – historyk sztuki, konserwator zabytków, mgr. Joanna Lipska – archiwista, pracownik Archiwum Państwowego m. st. Warszawy Magdalena Sada – archiwista, pracownik Archiwum Państwowego m. st. Warszawy, mgr. Marek Kłacz – historyk sztuki, pracownik Pracowni Konserwacji Zabytków S.A., mgr. Krzysztof Szczepiński – pracownik Pracowni Konserwacji Zabytków S.A. Magdalena Szapiro – Nowakowska – historyk, dr nauk humanistycznych. Anna Ropka – pracownik Zespołu Doradztwa Projektowego m. st. Warszawy, mgr.

OBRAZ WARSZAWY

Wojenne straty materialne (dok.)

Warunkiem życia miasta położonego symetrycznie po obu stronach rzeki, tak jak Warszawa, była możliwość dwustronnej przeprawy. A zatem istnienie miasta w 1945 r. całkowicie było zależne od dostaw z prawej na lewą stronę Wisły.

Mosty Warszawy spajające dwie części miasta, których w 1939 r. było 5 zostały wszystkie zniszczone, ale już 4 lutego 1945 r. rozpoczęto ich odbudowywanie i stawianie nowych. Znaczenie tych mostów było ogromne ponieważ tylko one pozwalały zaopatrywać zdruzgotane miasto, ułatwiały Wielki Powrót mieszkańców i pozwalały na odtwarzanie jego podstawowych funkcji.

Na kartach *Warszawy w liczbach 1947* przedstawiono losy mostów warszawskich w latach 1939–1945 (opis poniżej).

Przez Wisłę prowadziło w 1939 r. 5 mostów: Poniatowskiego — bez wiaduktu — 504 m, z wiaduktem — 1 206 m, most na linii średnicowej — 473 m, Kierbedzia — 476 m, 2 mosty koło Cytadeli dla ruchu kołowego oraz kolejowy po 505 m. W związku z działaniami wojennymi w 1944 r. wszystkie mosty w Warszawie zostały zburzone przez Niemców. Wobec niezbędności stworzenia komunikacji przez Wisłę, natychmiast po oswobodzeniu Warszawy przystąpiono do budowy, przy wydatnej pomocy Armii Radzieckiej, prowizorycznych mostów drewnianych.

W 1945 r. zbudowano 3 mosty prowizoryczne: most drewniany wysokowodny u wylotu ul. Karowej¹⁾, długości 487.5 m, otwarty dn. 4.II.1945 r., przekazany miastu 8.V.1945 r., most tymczasowy kolejowy (Cytadela)¹⁾ na drewnianych filarach, otwarty dn. 8.II.1945 r., oraz 1 most pontonowy (dla ruchu pieszego i konnego), uruchomiony dn. 7.III.1945 r. u wylotu ul. Ratuszowej, potem w dn. 4.IV.1945 r. przeniesiony na Saską Kępe u wylotu ul. Jakubowskiej, na okres zimy zdemontowany w dn. 24.XII.1945 r., po czym w dn. 4.IV.1946 r. ponownie otwarty, zaś w sierpniu 1946 r. definitywnie rozebrany.

W 1946 r. odbudowane zostały dwa mosty, nie mające już charakteru prowizorycznego: most kolejowy (Cytadela) o konstrukcji żelaznej, długości 505 m, częściowo odbudowany i otwarty w dn. 19.III.1946 r. (druga część mostu — drugi tor jest w budowie) oraz most Poniatowskiego, odbudowany całkowicie i w dn. 22.VII.1946 r. oddany do użytku publicznego.

¹ Zniszczony dnia 20 III 1947 r. wskutek powodzi.

Od dworca Głównego w kierunku wschodnim biegł najdłuższy w Polsce tunel kolejowy dwutorowy o długości 1 400 m i szerokości 8.10 m, który w 1944 r. w kilku miejscach był wysadzony w powietrze (zniszczenie wynosi 10%). Odbudowę tunelu rozpoczęto w dn. 30.VI.1945 r., projektując jego rozszerzenie do 4 torów.

Z ogólnej powierzchni zabrukowanej ulic, placów i mostów przypadało w hektarach na:

<i>Zniszczenia wojenne</i>	1938 (31.III)	1939 (I.IX)	1944 (I.VIII)	1945 % zniszczenia
Chodniki	317.8	327.8	287.0	31
Jezdnie ulepszone (kostka, asfalt)	155.9	183.9	186.4	15
„ nie ulepszone	254.9	264.9	267.5	20
Szozy	8.9	8.5	8.5	25
R a z e m²⁾	737.5	785.1	749.4	23

²⁾ Dla lat 1939, 1944 i 1945 dane szacunkowe.

Najbardziej drastycznym wyrazem zniszczeń wojennych była dewastacja ziemnej infrastruktury komunikacyjnej. Fakt, że zniszczono 31% powierzchni chodników, 25% - szos i 15% - jezdni daje wyobrażenie o tym, jak głęboka była niszczycielska furia zniszczeń jakie prowadzono w Warszawie. Przecież ogromna część chodników i jezdni była zawalona ruinami, a to oznacza że niszczone wszystko co było dostępne i widoczne. Ogromny udział w zniszczeniu tej części miasta miały działania wojenne w mieście. Walcząca Warszawa z płyt chodnikowych i krawężników budowała barykady, a na jezdniach i placach kopała przejścia i rowy dla uniknięcia ostrzału. Część tej infrastruktury poświęcona została na groby obrońców i mieszkańców Warszawy.

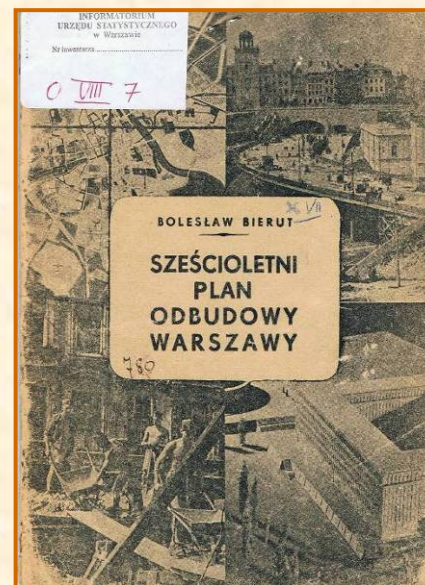
OBRAZ WARSZAWY

Paradoks historii czyli Plan Bieruta

Sześćcioletni plan odbudowy Warszawy „nobilizowany” przez Przewodniczącego KC PZPR Bolesława Bieruta jest niezwykle przewrotnym przykładem, jak władza nowego ustroju po wykorzystaniu ogromnego wysiłku mieszkańców Warszawy i całego kraju, dla podniesienia z ruin Warszawy, przystąpiła do wprowadzania nowego ładu społecznego i politycznego w mieście, w którym to hegemon społeczeństwa, czyli klasa robotnicza znajdzie dla siebie czołowe najbardziej znaczące miejsce. Idei tego programu zaprezentowanego przez Bolesława Bieruta na Konferencji Warszawskiej PZPR w dniu 3 lipca 1949 r. poświęciliśmy obszerną część prezentacji pt. *Terytorialny i ludnościowy rozwój Warszawy w perspektywie historycznej i w aktualnych porównaniach ze stolicami państw Unii Europejskiej* przeprowadzonej na spotkaniu Sekcji Historii Społeczno-Gospodarczej Towarzystwa Miłośników Historii w dniu 8 marca 2012 r. którą można znaleźć na stronie internetowej Polskiego Towarzystwa Statystycznego: <http://www.stat.gov.pl/pts/> w zakładce Oddziały – Warszawa.

Dzisiaj z perspektywy ponad 65 lat można powiedzieć dwie rzeczy, że po pierwsze władza ludowa próbowała „zabrać” miasto z rąk tych, którzy je odbudowali i po drugie, że jej program przebudowy i zabudowy miasta na wiele dziesięcioleci przesądził o kształcie także dzisiejszej Warszawy. W tym programie PZPR odwołała się wówczas, na wzór radziecki zresztą kierując wiejską biedotą, do czołowej kategorii klasy robotniczej, jaką według Bolesława Bieruta byli robotnicy budowlani. Trzeba jednak podkreślić, że paradoksalnie władza ludowa, mimo woli uruchamiając Biuro Odbudowy Stolicy i zezwalając na jego działalność, zezwoliła na stworzenie niezwykle bogatego i ciekawego zbioru materiałów rekonstrukcyjnych, dokumentacyjnych i projektowo – architektonicznych.

Dzisiejsza akcja digitalizacji zbiorów Biura Odbudowy Stolicy (BOS) pozwala spojrzeć na lata 1945–1948 w Warszawie zupełnie z innej perspektywy. Już pod koniec lat 50. i w latach 60. płynnie zaczęto pomijać tę niezwykłą koncepcję Bolesława Bieruta i odwoływano się już do dorobku BOS i jego materiałów i projektów. O tym także pisaliśmy i mówiliśmy na seminarium wspomnianym wcześniej.

Poniżej podajemy cytaty jednej z wypowiedzi Bolesława Bieruta na Konferencji Warszawskiej PZPR w dniu 3 lipca 1949 r.

„...zagadnienia odbudowy wkraczają obecnie w całą Polskę i w szczególności w Warszawie w nowy etap, nabierają nowego charakteru, wymagają bardziej niż kiedykolwiek planowego kierownictwa ze strony Partii i państwa ludowego.”

OBRAZ WARSZAWY

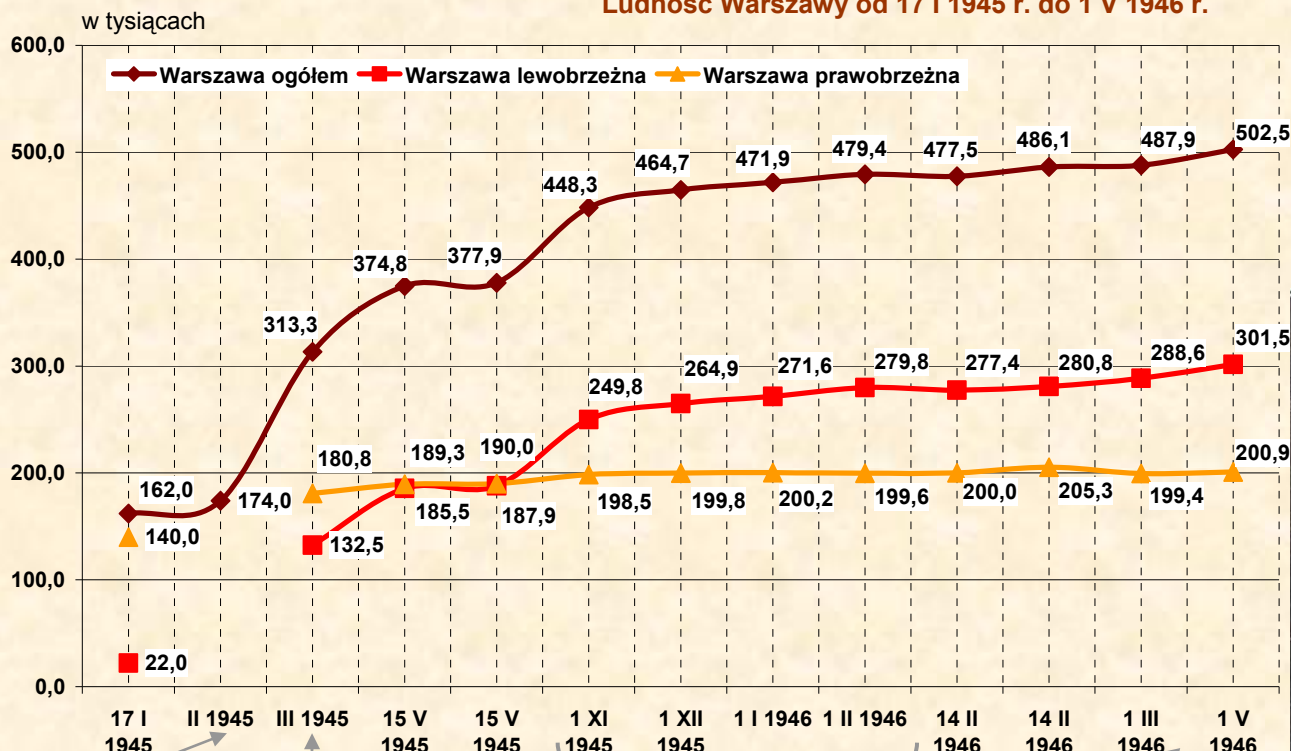
Rozwój ludności

Od dnia 17 stycznia 1945 r. zaczął się Wielki Powrót mieszkańców Warszawy. Według danych szacunkowych mieszkało wówczas w Warszawie 162,0 tys. osób, w tym po prawej stronie Wisły tylko 22,0 tys. W lutym 1945 r. ludność Warszawy osiągnęła liczbę 174,0 tys., ale już 15 maja 1945 r. (według wyników spisu ludności) w Warszawie było 377,9 tys. ludności. W stosunku do stycznia 1945 r. liczba ludności wzrosła więcej niż dwukrotnie (o 133,3%). To był nie tylko powrót ludzi, ale także powrót kompetencji, rzetelności i prawidłowości badań statystycznych.

Według spisu sumarycznego z 14 lutego 1946 r. Warszawa liczyła już 486,1 tys. ludności, a w maju 1946 r. przekroczyła pół miliona. W stosunku do maja 1945 r. liczba ludności wzrosła o 33,0%.

Rekonstrukcja ludności Warszawy od 17 stycznia 1945 r. do 1 maja 1946 r. pokazuje ogromną dynamikę nie tylko powrotu mieszkańców, ale także ogromny napływ nowej ludności miasta. Nawet największe umiłowanie miasta nie zatrze faktu, że bardzo duża część mieszkańców starej Warszawy zginęła, zmarła lub znalazła się daleko poza miastem i poza krajem.

Ludność Warszawy od 17 I 1945 r. do 1 V 1946 r.

Miejski Urząd Statystyczny m.st. Warszawy w publikacji *Warszawa 1945–1974* podał zestawienie danych dotyczące rozwoju ludności od 1946 r. do 1974 r. (tablica poniżej)

LUDNOŚĆ WARSZAWY W LATACH 1946–1974						
LATA	Stan ludności		Przyrost ludności			
	początek okresu	koniec okresu	ogółem	w tym z tytułu:		
				migracji	przyrostu naturalnego	rozszerzenia granic miasta
w tysiącach						
1946–1950 . . .	473,6	819,0 ^a	345,4	150,3	30,3	156,2
1951–1955 . . .	819,0	1001,0	182,0	99,5	69,1	—
1956–1960 . . .	1001,0	1157,4	156,0	54,8	58,6	24,7
1961–1965 . . .	1157,4	1252,6	95,6	74,3	22,1	—
1966–1970 . . .	1252,6	1315,6	63,0	58,8	7,8	—
1971–1974 . . .	1315,6	1410,4	95,2	83,8	11,4	—

^a W granicach administracyjnych z 1951 r.

Dane szacunkowe

Dane na podstawie wydanych kart żywnościowych

Wyniki spisu

Dane tymczasowe wg spisu

Zamieszkała, zameldowana

Obecna wg spisu

Zamieszkała wg spisu

Zameldowana

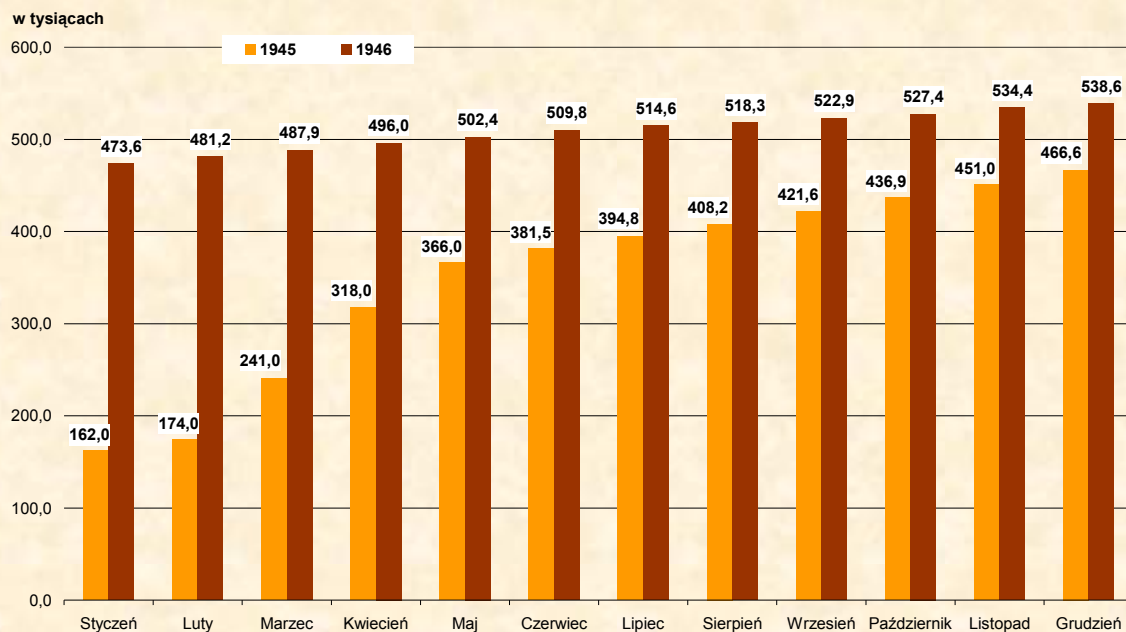
OBRAZ WARSZAWY

Rozwój ludności (cd.)

Oznacza to, że był to przede wszystkim ogromny napływ ludności. Wiele lat po 1945 r. w Narodowym Spisie Powszechnym Ludności z 2002 r. badaliśmy ludność Warszawy według wieku i miejsca urodzenia. Okazało się, że ludność w wieku 65 lat i więcej była głównie urodzona poza Warszawą. Byli to więc ci, którzy jako ludzie bardzo młodzi, na progu swojego dorosłego życia, trafili do Warszawy w latach 1945–1946. Fenomenem tego okresu była ogromna dynamika rozwoju ludności lewobrzeżnej Warszawy. Mimo, że ogromna część zniszczeń wojennych w tym właśnie obszarze miała miejsce. O ile 1 stycznia 1945 r. aż 140 tys. ze 162 tys. ludności Warszawy mieszkało na Pradze, to 15 maja 1945 r. liczba ludności lewobrzeżnej Warszawy była mniejsza od prawobrzeżnej już tylko ok. 2 tys., natomiast już 1 maja 1946 r. lewobrzeżna Warszawa miała o 50%

mieszkańców więcej niż prawobrzeżna. W następnych dziesięcioleciach ta dynamika była jeszcze bardziej korzystna dla Warszawy lewobrzeżnej. Pamiętać jednak należy, że niestety ogromna część inwestycji mieszkaniowych i w ogóle miejskich była realizowana w Warszawie lewobrzeżnej. Dopiero od 90. lat zaczęły się inwestycje na Pradze-Południe na Bródnie, Zaczyszu i Targówku. To co szczególnie chcemy podkreślić w tej publikacji to jest to, że informacje, które podajemy o rozwoju ludności posiadają bardzo silne umocowanie w twardych danych statystycznych. Jest też coś, co w odniesieniu do danych z pierwszego powojennego spisu ludności z 15 maja 1945 r. budzi ogromny szacunek, ponieważ dane tymczasowe i dane finalne ówczesnego spisu różniły się między sobą o ok. 700 osób dla prawobrzeżnej Warszawy, a o 2,4 tys. dla lewobrzeżnej.

LUDNOŚĆ M.ST. WARSZAWY WEDŁUG MIESIĘCY

Ciekawa i ważna jest informacja (dane szacunkowe) o dynamice rozwoju ludności Warszawy według miesięcy w latach 1945 i 1946, którą podaliśmy na wykresie obok. Widać z niej po pierwsze, że ogromna była dynamika między styczniem a grudniem 1945 r. oraz coraz mniejsza różnica w poszczególnych miesiącach między 1945 rokiem a 1946 rokiem. Pamiętać przy tym należy, że o ile w grudniu 1946 r. Warszawa osiągnęła 538,6 tys. ludności, to w końcu 1949 r. przekroczyła zaledwie 600 tys. Oznaczało to, że w latach 1947 i 1948 władza zaczynała regulować stan ludności w mieście do czego, jak pisaliśmy wcześniej, przyznał się Przewodniczący KC PZPR w III kw. 1949 r.

OBRAZ WARSZAWY

Rozwój ludności (dok.)

Po wojnie odnotowano dwa niezwykle zjawiska, tj. bardzo wysoki wzrost liczby małżeństw i urodzeń żywych oraz dramatyczny wzrost liczby zgonów na 1000 ludności i zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych. Spustoszenie wśród dorosłych i dzieci siała gruźlica, choroby układu krążenia, choroby zakaźne, infekcje i zakażenia oraz wypadki spowodowane m.in. wybuchem min, zawaleniem się domów, oberwaniem się części budynków.

Ruch naturalny ludności w latach 1945–1946 w Warszawie wykazał wszystkie zjawiska, które powinny były wystąpić i wystąpiły w tym dramatycznym okresie, czyli gwałtowny wzrost liczby małżeństw i urodzeń żywych, który wyraźnie przekroczył zdarzenia z lat 1919–1923, czyli także okres po wojnie.

Pokazał także niestety bardzo wysokie wskaźniki zgonów, a w tym szczególnie zgonów dzieci poniżej 1 roku życia. Wtedy to w 1945 r. umierało co 5 nowo urodzone dziecko, a w 1946 r. co 6–7 dziecko. Był to zresztą element szerszego zjawiska ogromnej umieralności, która w 1945 r. wzrosła do 25,5 zgonów na 1000 ludności. Poprawa nastąpiła dopiero pod koniec 1945 r. i w 1946 r.

Ruch naturalny ludności w kolejnych latach od 1945 r. do 1974 r. można prześledzić na danych zestawionych w tablicy opracowanej przez Miejski Urząd Statystyczny m.st. Warszawy w 1975 r. (tablica poniżej).

Zmiany, jakie zaszły od 1910 r. w liczbach stosunkowych (na 1 000 mieszkańców średnio rocznie) małżeństw, urodzeń i zgonów oraz w przyroście naturalnym ludności (nadwyżce urodzeń nad zgonami wzgl. ich ubytku) przedstawia poniższe zestawienie:

	1910—14	1915—18	1919—23	1934—38	1945	1946
Małżeństw	8.4	4.5	10.9	8.8	13.1	1)7.7
Urodzeń żywych	26.7	17.8	24.8	13.6	13.7	14.7
Zgonów (bez martwo urodzonych)	18.2	31.6	17.3	10.8	19.6	10.5
Przyrost naturalny	+8.5	-13.8	+7.5	+2.8	-5.9	+4.2

Na 100 żywo urodzonych przypada zgonów dzieci poniżej 1 r.: w latach 1934—38 średnio 10.1, w 1945 r. — 19.9, w 1946 r. — 13.8.

W pierwszym półroczu powojennym notuje się w Warszawie umieralność przeszło dwa razy wyższą niż przed wojną: z 10.8 na 1 000 mieszkańców w latach 1934—1938 wzrosła ona do 25.5 w pierwszym półroczu 1945 r. Jest to jeszcze skutek minionej wojny i niszczycielskiej polityki okupanta. Druga połowa 1945 r. i 1946 r. wykazują stopniowy i stały spadek promille zgonów:

RUCH NATURALNY LUDNOŚCI

LATA	Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny	Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny
	w tysiącach				na 1000 mieszkańców			
1945	4,8	5,0	7,2	-2,2	13,2	13,8	19,6	-5,8
1950	9,5	14,3	6,1	8,2	14,4	21,8	9,3	12,5
1955	12,8	23,7	7,5	16,2	12,9	23,9	7,5	16,4
1960	9,6	15,7	7,6	8,1	8,6	14,0	6,8	7,2
1965	7,6	12,1	9,3	2,8	6,1	9,6	7,4	2,2
1970	11,0	13,1	11,3	1,8	8,5	10,1	8,7	1,4
1974	13,2	16,6	12,7	3,9	9,5	11,9	9,1	2,8

1) Spadek współczynnika w 1946 r. tłumaczyć należy niedokładnością posiadanych danych liczbowych, wynikającą z oparcia się o rejestrację w urzędach stanu cywilnego, która nie ujmuje części małżeństw, zawartych wyłącznie w drodze uzyskania ślubu kościelnego.

OBRAZ WARSZAWY

Nieruchomości

W 1945 r. zachowała się mniej niż połowa nieruchomości, mniej niż połowa mieszkań, mniej niż połowa izb w mieszkaniach. Największe straty w substancji mieszkaniowej statystycy zarejestrowali na Starym Mieście (zachowała się tylko jedna piętnasta mieszkań), na Grzybowie (jedna dziewiąta), ale też na Koszykach, Solcu i Woli (20-30%). Zdecydowanie mniejsze były ubytki substancji mieszkaniowej na Pradze.

Poziom zniszczeń substancji mieszkaniowej jest elementem ogólnego rachunku strat wojennych, ale w tym przypadku mamy do czynienia ze skalą zniszczenia znacznie wykraczającego poza zwykły stan zniszczeń wojennych. O ile w 1939 r. liczba nieruchomości na lewym brzegu Wisły była dwu i półkrotnie większa niż na prawym, to w 1945 r. po obu stronach Wisły była mniej więcej taka sama liczba nieruchomości zamieszkałych.

Mieszkania według komisariatów M. O.:

Komisariaty M. O. ¹⁾	Mieszkania		
	1939	1945	1946
1. Stare Miasto	22 187	1 393	2 324
5. Powązki	42 768	577	820
6. Ochota	12 428	2 077	3 883
7. Grzybów	46 597	5 573	8 717
9. Ujazdowski	9 407	1 405	2 464
11. Koszyki	12 975	3 706	5 389
13. Solec	22 134	5 283	7 831
16. Mokotów	15 315	6 543	9 882
20. Czerniaków	9 000	2 884	3 321
22. Wola	20 938	4 147	6 176
26. Marymont	15 834	5 434	7 777
<i>Lewy brzeg</i>	<i>229 583</i>	<i>39 022</i>	<i>58 584</i>
14. Praga-Północ	13 929	12 346	12 983
15. Praga-Południe	13 215	12 690	13 212
17. Grochów	11 622	11 911	12 822
18. Gołędzinów ²⁾	3 068	970	1 099
24. Targówek	8 603	7 560	8 043
25. Bródno	3 992	2 170	2 291
<i>Prawy brzeg</i>	<i>54 429</i>	<i>47 647</i>	<i>50 450</i>
Ogółem	284 012	86 669	109 034

¹⁾ Podział administracyjny z 1946 r. ²⁾ We wrześniu 1946 r. Komisariat 18 został połączony z 25.

2. Nieruchomości zamieszkałe, mieszkania i izby w mieszkaniach (Według danych spisowych)

Data spisów	Nieruchomości zamieszkałe			Mieszkania 1)			Izby w mieszkaniach 2)		
	Ogółem	Lewy brzeg	Prawy brzeg	Ogółem	Lewy brzeg	Prawy brzeg	Ogółem	Lewy brzeg	Prawy brzeg
20.XI.1939	19 230	13 407	5 823	284 012	229 583	54 429	594 940	499 585	95 355
15.V.1945	11 444	6 137	5 307	86 669	39 022	47 647	165 829	80 593	85 236
14.II.1946	13 168	7 660	5 508	109 034	58 584	50 450	209 487	117 157	92 330
10.II.1947	13 780	8 180	5 600	119 018	66 930	52 088	241 251	145 279	95 972
1. I. 1949	15 081	9 251	5 830	148 881	93 458	55 423	291 122	189 344	101 778
3.XII.1950 ³⁾	16 014	10 031	5 983	148 797	94 054	54 743	314 779	212 158	102 621
3.XII.1950 ⁴⁾	30 807	17 413	13 394	193 645	119 225	74 420	404 674	261 112	143 562

1) Dla 1949 r. - lokale zamieszkałe. 2) Dla 1949 r. - izby w lokalach zamieszkałych. 3) W starych granicach - dane przewizoryczne - nie obejmują nieruchomości i mieszkań będących pod zarządem władz wojskowych, bezpieczeństwa i placówek zagranicznych. 4) W nowych granicach.

Podobna była sytuacja, jeśli chodzi o mieszkania. Na lewym brzegu Wisły było ponad 229 tys. mieszkań, a na prawym prawie 5 razy mniej, czyli nieco ponad 54 tys.

W 1945 r. na lewym brzegu zostało niespełna 40 tys. mieszkań, a na prawym blisko 48 tys. Podobna była sytuacja jeśli chodzi o izby w mieszkaniach, z których na lewym brzegu ocalało nieco ponad 15%, a straty na prawym brzegu były mniejsze o ok.10%.

OBRAZ WARSZAWY

Służba zdrowia

Stan służby zdrowia bezpośrednio po wojnie w Warszawie był zaskakujący i bardzo źle wróżył sytuacji zdrowotnej mieszkańców, szczególnie jeśli zważyć na ilość chorób i schorzeń.

Po wojnie pozostała w Warszawie zaledwie jedna trzecia liczby lekarzy, jedna siódma liczby dentystów, jedna dziewiąta felczerów i jedna piąta farmaceutów oraz połowa aptek ze stanu jaki zarejestrowano w 1939 roku. Już w końcu 1944 r. działały na Pradze 4 ośrodki zdrowia, a w lutym 1945 r. dalsze 3 uruchomiono w lewobrzeżnej Warszawie. W 1945 r. działało już natomiast 78

przychodni. Oczywiście jest, że służba zdrowia nie mogłaby istnieć, gdyby nie pomoc lekarzy wojskowych skierowanych do służby cywilnej. Dotyczyło to szczególnie szpitali, ponieważ zburzone miasto nie było w stanie zorganizować, wyposażyć i uruchomić potrzebnych szpitali. Dlatego też w pierwszym okresie wiele tych placówek, zorganizowanych głównie przez wojsko, lokalizowano w pobliżu Warszawy m.in. w Otwocku i Konstancinie.

Jasnym promykiem w tym morzu cierpienia był fakt, że już w 1945 r. działało 7 żłobków w których było blisko 500 miejsc.

W latach 1945 i 1946 zagadnieniem ochrony zdrowia publicznego zajmuje się, tak jak przed wojną, Zarząd Miasta, włączając w zakres swej działalności czynności sprawowane uprzednio przez Komisariat Rządu i rozszerzając, podjętą jeszcze przed wojną, akcję wczasów dla pracowników miejskich i ich rodzin oraz wypoczynków wakacyjnych dla młodzieży.

Warszawa liczyła (w końcu roku):

	1938	1945	1946
Lekarzy	2 816	818	1 009
Dentystów	1 412	212	296
Felczerów	301	37	42
Akuszerek	1 357	340	453
Farmaceutów	773	184	198
Pielegniarek		500	600
Lekarzy weterynarii	203	59	53

Liczba aptek w stolicy w tychże latach wynosiła:

	1938	1945	1946
Ogółem	140	78	102
Prywatnych	113	65	87
Ubezpieczalni Społecznej	11	1	2
Innych instytucji i organizacji	16	12	13

TABL.18. ŻŁOBKI
Stan w końcu roku

Lata Dzielnice	Żłobki		Miejsca w żłobkach	
	ogółem	z tego przy zakładach pracy	ogółem	z tego przy zakładach pracy
WARSZAWA - 1945	7	2	475	125
1951	28	12	1389	565
1952	30	12	1763	583
1953	38	14	2540	537
1954	53 ^{a/}	19	3088	948

OBRAZ WARSZAWY

Handel i usługi

Fenomenem Warszawy z 1945 r. było też to, że już w styczniu 1945 r. istniały 232 sklepy spożywcze, a do końca roku ich liczba zwiększyła się do 429. Na początku roku działało także 130 sklepów mydlarskich, których w końcu roku było już 280. Były też takie fenomeny jak sklepy ziemniaczane (213). Na łączną liczbę 1246 sklepów przypadało 215 sklepów spółdzielczych. Ponadto funkcjonowało już 140 piekarni i 626 stołówek, które obejmowały stołówki pracownicze, obywatelskie, dla repatriantów, szpitalne, zakładów opiekuńczych oraz dla dzieci i młodzieży

Miasto nie tylko żyło, odbudowywało się, ale także dbało o swoich mieszkańców. Kolejnym fenomenem tego czasu był handel uliczny, a w tym taki fenomen jak ruchome aparaty fotograficzne

22. Sklepy rozdzielcze, piekarnie i stołówki.
Stan w końcu okresu.
(Źródło p. tabl. 19 i 20).

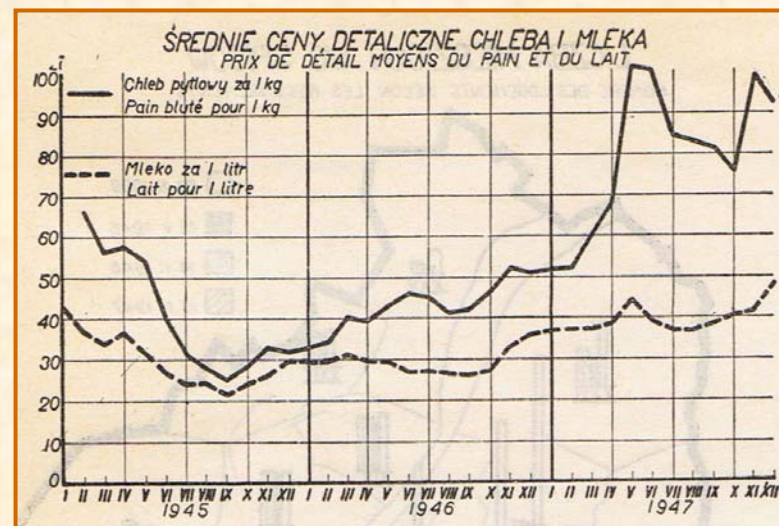
Rok i miesiąc	Sklepy rozdzielcze							
	Spożywcze	Mięsne	Mydlarskie	Ziemniaczane	Razem	W tym spółdziel.	Piekarnie	Stołówki 1)
1945	429	250	230	213	1246 ²⁾	215	140	626
I	232	-	130	-	362	24	29	143
II	302	23	133	-	458	45	34	166
III	302	23	133	-	458	45	63	190
IV	295	55	209	-	559	58	65	352
V	337	58	180	-	625	83	88	421
VI	420	145	240	-	805	153	80	492
VII	482	162	248	-	892	165	32	431
VIII	485	167	248	-	900	152	103	460
IX	429	145	273	123	970	150	116	539
X	409	246	274	214	1143	162	143	612
XI	421	254	278	214	1167	168	144	643
XII	429	250	230	213	1246 ²⁾	215	140	626

1) Dane obejmują stołówki: 1) pracownicze, obywatelskie i repatr., 3) szpitalne (dla chorych), 4) zakładów opiekuńczych, 5) dla dzieci i młodzieży.
2) W tym 74 sklepy opakowe.

30. Zarejestrowane punkty handlu ulicznego.
Stan w końcu 1945 r.
(Źródło p. tabl. 29).

Rodzaj obiektu	Liczba
Kioski z wodą sodową	156
Kioski z gazetami	4
Budki z papierosami	243
Budki z gazetami	151
Wózki-sodowiarki	6
Stoiska z kwiatami	16
Wagi osobowe	2
Czyszciciele obuwia	7
Aparaty fotograficzne	3
Galanteria	1
Razem	594

W Statystycznym Zestawieniu Rocznym m.st. Warszawy za 1947 r. przedstawiono w formie graficznej kształtowanie się średnich cen detalicznych i kosztów utrzymania (trzy kolejne wykresy).

OBRAZ WARSZAWY

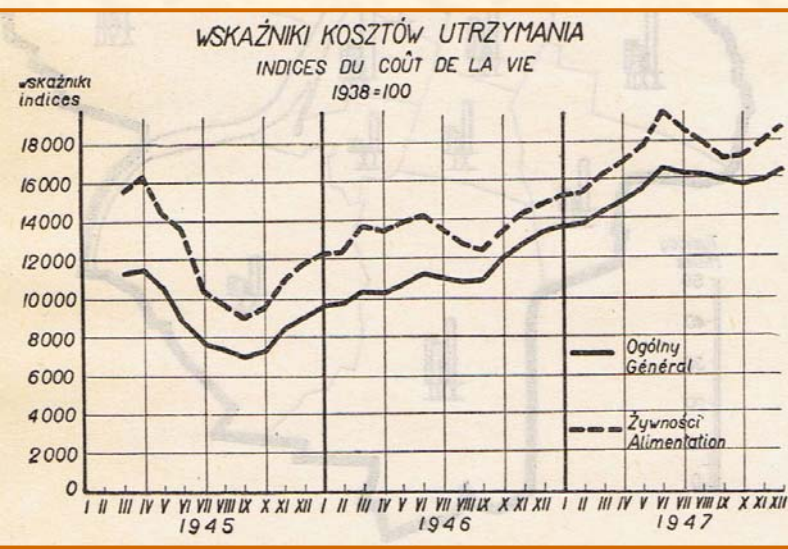
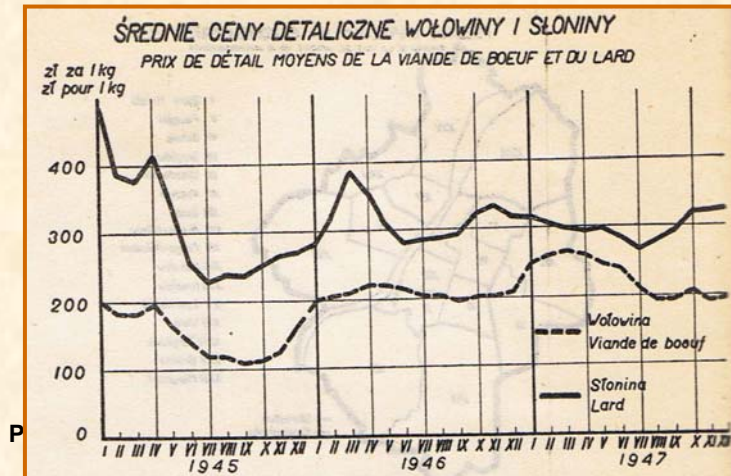
Działalność gospodarcza w mieście

W chwili oswoobodzenia Warszawy zakłady handlowe istniały tylko na Pradze. Niezwykle szybko jednak, wraz z napływem ludności, rozwijał się handel w lewobrzeżnej Warszawie, naprzód w postaci handlu ulicznego, a następnie przenosząc się do budek i sklepów.

W dn. 1.X.1945 r. było w Warszawie 8 646 zakładów handlowych (na podstawie kart rejestracyjnych), tj. 26.2% stanu z 1938 r., w którym to roku liczba zakładów handlowych wynosiła 33 058.

Zakładów handlowych prowadzących handel hurtowy było 150, wobec 360 zakładów z 1938 r., co wynosi 41.7%.

Spośród 6 017 zakładów handlowych, które na 1.X.1945 r. podały liczbę zatrudnionych osób, przypada na zakłady małe (zatrudniające 1 lub 2 osoby łącznie z właścicielem) 5 081, tj. 84.4%, na zakłady duże (10 i więcej osób) — 105, tj. 1.7%.

Branże	Liczba zakładów		Stosunek % 1945 do 1938
	1938	1945	
Artykuły żywnościowe i rolnicze . . .	13 206	4 725	35.7
„ odzieżowe	5 790	1 098	18.9
Meble, sprzęty domowe i naczynia . .	933	139	14.8
Artykuły chemiczne	2 440	583	23.9
Papier i wyroby z papieru	944	200	21.2
Książki, czasopisma i dzieła sztuki . .	421	107	25.4
Żelazo, metale i wyroby	1 963	370	18.8
Materiały budowlane i opałowe . . .	2 140	226	10.5
Zakłady gastronomiczne i wynajem pomieszczeń	2 131	668	31.3
Biura (przepisywania, tłumaczenia wynajem mieszkań, pośrednictwo i sprzedaż)	418	19	4.5
Transport, komunikacja i ekspedycja .	361	183	50.7
Lecznictwo i zakłady pogrzebowe . . .	227	41	18.0
Wypożyczalnie (bez wypoż. książek) . .	944	106	11.2
Artykuły różne i bliżej nie określone .	888	172	19.3
Banki i ubezpieczenia	252	9	3.6
Razem	33 058	8 646	26.2

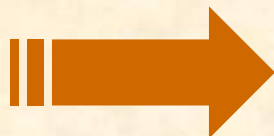
OBRAZ WARSZAWY

Działalność gospodarcza w mieście (cd.)

Pierwszym przejawem życia gospodarczego był rozwój sieci handlowej. Ilość i specjalizacja tych placówek była proporcjonalna do potrzeb. Ciekawe, że najczęściej było sklepów żywnościowych i rolniczych oraz odzieżowych. Więcej przy tym było przynajmniej w 1945 r. tych placówek w lewobrzeżnej Warszawie, mimo że infrastruktura miasta, w tym także handlowa, na Pradze była w nieporównywalnie mniejszym stopniu naruszona. Informacje o zakładach handlowych zawierają również tajemnice warsztatu ówczesnych statystyków, które z dzisiejszej perspektywy są dosyć trudne do rozszyfrowania, zarówno jeśli chodzi o liczbę tych zakładów, jak i sposób ich naliczania w poszczególnych miesiącach. Natomiast najbardziej „obciążone” jeżeli liczyć liczbę ludności przypadającą na 1 sklep były sklepy obuwnicze i tekstylne, szczególnie jeśli chodzi o Warszawę lewobrzeżną.

Podział na Komisariaty MO:

- I Stare Miasto
- V Powązki
- VI Ochota
- VII Grzybów
- IX Ujazdowski
- X Ordynackie
- XI Koszyki
- XIII Solec
- XIV Praga-Północ
- XV Praga-Południe
- XVI Mokotów
- XVII Grochów
- XVIII Gołędzinów
- XX Czerniaków
- XXII Wola
- XXIV Targówek
- XXV Bródno
- XXVI Marymont

Najwięcej zakładów handlowych mieściło się na terenie **Pragi-Północ** i **Pragi-Południe**, a **najmniej** na terenie **Gołędzinowa**, **Powązek** i **Starego Miasta**.

Liczba mieszkańców obsługiwanych przez jeden zakład handlowy dla ważniejszych branż:

Kom.M.O.	Ludność na 1.X. 1945	Gastron.	Spójn.	Mięsnej	Tekstyl.	Obuwie	Galant.	Mydlarskiej
I	3 218	402	75	804	-	-	-	3218
V	3 476	1738	129	579	-	3476	-	3476
VI	14 547	1119	135	1616	7273	-	2078	1454
VII	34 758	621	104	570	8689	6951	756	1158
IX	8 754	433	137	1459	4377	-	2918	1250
X	18 151	395	178	2593	6050	18151	1296	1210
XI	23 945	241	102	363	4789	5986	570	726
XIII	21 885	398	131	1368	3126	7295	952	995
XIV	49 374	466	97	538	914	1234	355	633
XV	50 170	469	95	380	361	492	220	707
XVI	35 760	1375	166	1233	35760	7152	2104	1324
XVII	50 814	820	148	1412	3388	3176	861	924
XVIII	5 285	-	377	-	-	-	-	2642
XX	12 750	2550	184	2125	-	12750	6375	1821
XXII	20 535	1027	136	1081	-	20535	-	2934
XXIV	30 195	2516	167	2516	30195	15098	7549	1258
XXV	10 479	5240	147	1497	-	-	10479	2096
XXVI	30 957	2314	150	1821	-	15478	6191	1032
W-wa lewobrz.	228 736	634	133	930	9531	9945	1438	1197
W-wa prawobrz.	196 317	679	119	724	939	1226	455	835
Razem	425 053	654	126	822	1824	2323	718	998
1938	1295 000	.	.	649	1315	2486	617	870

W Warszawie lewobrzeżnej 1 zakład handlowy przypada na 55, na Pradze na 44 mieszkańców.

OBRAZ WARSZAWY

Działalność gospodarcza w mieście (cd.)

Jak Feniks z popiołów powstały zakłady produkcyjne, usługowe i naprawcze. Rozwijał się przede wszystkim przemysł spożywczy, budowlany i metalowy. Zapaści doznał przemysł odzieżowy, poligraficzny i drzewny, chociaż niedługo potem, szczególnie w praskiej części Warszawy niezwykle ożywiła się drobna wytwórczość, która znakomicie skompensowała straty wojenne. Na marginesie tej informacji o sytuacji gospodarczej warto pamiętać, że wszystkie informacje dotyczące zakładów usługowych i przemysłowych pochodziły ze źródeł wielokrotnie weryfikowanych. I tak 15 lipca 1945 r. przeprowadzony został spis zakładów przemysłowych, ale we wrześniu 1945 r. dokonano weryfikacji wyników spisu poprzez obowiązkową rejestrację zakładów w formie tzw. kart rejestracyjnych. By żyć ludzie musieli pracować chociaż w pierwszych miesiącach 1945 r. była to bardzo często praca, która w najlepszym przypadku była wynagradzana

bądź deputatami, bądź też produktami lub materiałami i sprzętami użytku gospodarczego. Pierwszy spis zakładów przemysłowych i rzemieślniczych z lipca 1945 r. zweryfikowany w październiku kartami rejestrowymi ostro urealnił rzeczywisty stan infrastruktury przemysłowej, tak naprawdę w październiku 1945 r. na terenie Warszawy działało blisko 3 tys. zakładów, w tym 680 przemysłowych i 2317 rzemieślniczych. Specjalizacja była podobna do tej, jak wspomnieliśmy wyżej bowiem najwięcej było zakładów odzieżowych (głównie rzemieślniczych) oraz mechaniki precyzyjnej, a także zakładów budowlanych. Jeszcze ostrzejszą weryfikację przeszła infrastruktura zakładów przemysłowych i rzemieślniczych w pierwszej połowie 1946 r. Specjalizacja branżowa zakładów według danych z 1945 r. wyraźnie wskazuje na ogromny wzrost liczby zakładów spożywczych, budowlanych i metalowych oraz spadek odzieżowych w porównaniu z 1937 r.

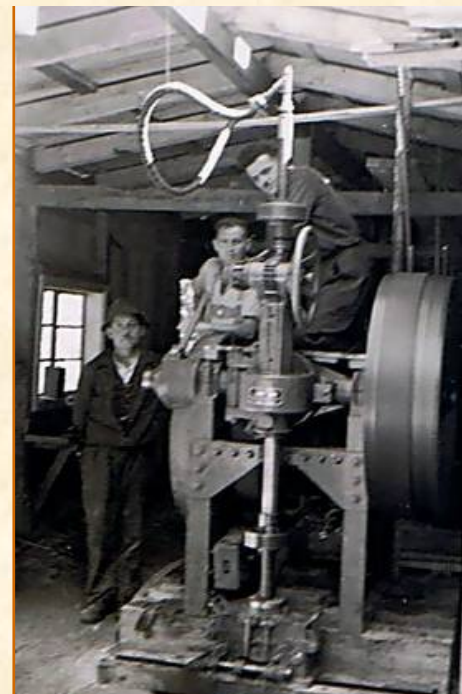
43. Zakłady przemysłowe i rzemieślnicze.

Etablissements industriels et artisanaux.

(Dla 1937 r. i 1945 r. dane z Gł. Urzędu Statystycznego, dla 1946 r. oprac. Wgłd. Statyst. Z. M.).

Galezie przemysłu — Branches d'industrie	1937	I.X.1945 Liczba zakładów Nombre d'établissements		31.VIII.1946 Liczba zakł. przemysł. Nombre d'établ. industriels	
	Liczba zakładów przemysłowych Nombre d'établissements industriels	Przemysłowych Industriels	Rzemieślniczych Artisanaux	Ogółem Total	W tym zatrud. 20 i więcej pracowników Dont établis. employant 20 ouvriers ou plus
Ogółem—Total	2 677	680	2 317	1204	431
W tym: — Dont:					
Mineralny — <i>Minérale</i>	57	—	20	35	5
Metalowy, precyz. i optyczny — <i>Métallurgique précis. et optique</i>	465	72	450	210	70
Elektrotechniczny — <i>Electrotechnique</i>	93	11	44	31	15
Chemiczny — <i>Chimique</i>	206	88	30	79	28
Włókienniczy — <i>Textile</i>	141	23	34	17	2
Papierniczy — <i>Du papier</i>	75	32	5	44	6
Skórzany — <i>Du cuir</i>	89	10	37	13	12
Drzewny — <i>Du bois</i>	124	15	144	63	15
Spożywczy — <i>Alimentaire</i>	296	118	159	241	55
Odzieżowy — <i>De vêtements</i>	561	16	915	68	23
Budowlany — <i>Du bâtiment</i>	356	274	156	315	151
Poligraficzny — <i>Polygraphique</i>	209	21	67	79	45
Zabawkarski — <i>De jouets</i>	5	—	5	—	—
Świadczenia — <i>Prestations</i>	—	—	251	—	—
Elektrownie, Gazownie, Wodociągi — <i>Usines électriques et à gaz, services des eaux</i>	—	—	—	3	3

Uwagi: W 1937 r. liczono zakłady czynne w ciągu roku, które włączyły świadczenia przemysłowe od I do VII kategorii (zasadniczo zatrudniające od 5 robotników lub mechanicznej); nie uwzględniono przedsiębiorstw miejskich, oraz przemysłu usług osobistych. W 1945 r. uwzględniono zakłady przemysłowe zatrudniające przeważnie konsumpcyjnie 5 robotników, zakłady rzemieślnicze zatrudniające przeważnie powyżej 5 robotników; kartę rejestracyjną zakładów pracy z których uzyskano dane, nie uwzględniano przedsiębiorstw państwowych i miejskich. W danych za 1946 r. jako zakłady przemysłowe traktowano przedsiębiorstwa zatrudniające 5 i więcej pracowników. Ze względu na zmianę klasyfikacji w niektórych galeziach przemysłu, liczby w poszczególnych latach nie są ściśle porównywalne.

OBRAZ WARSZAWY

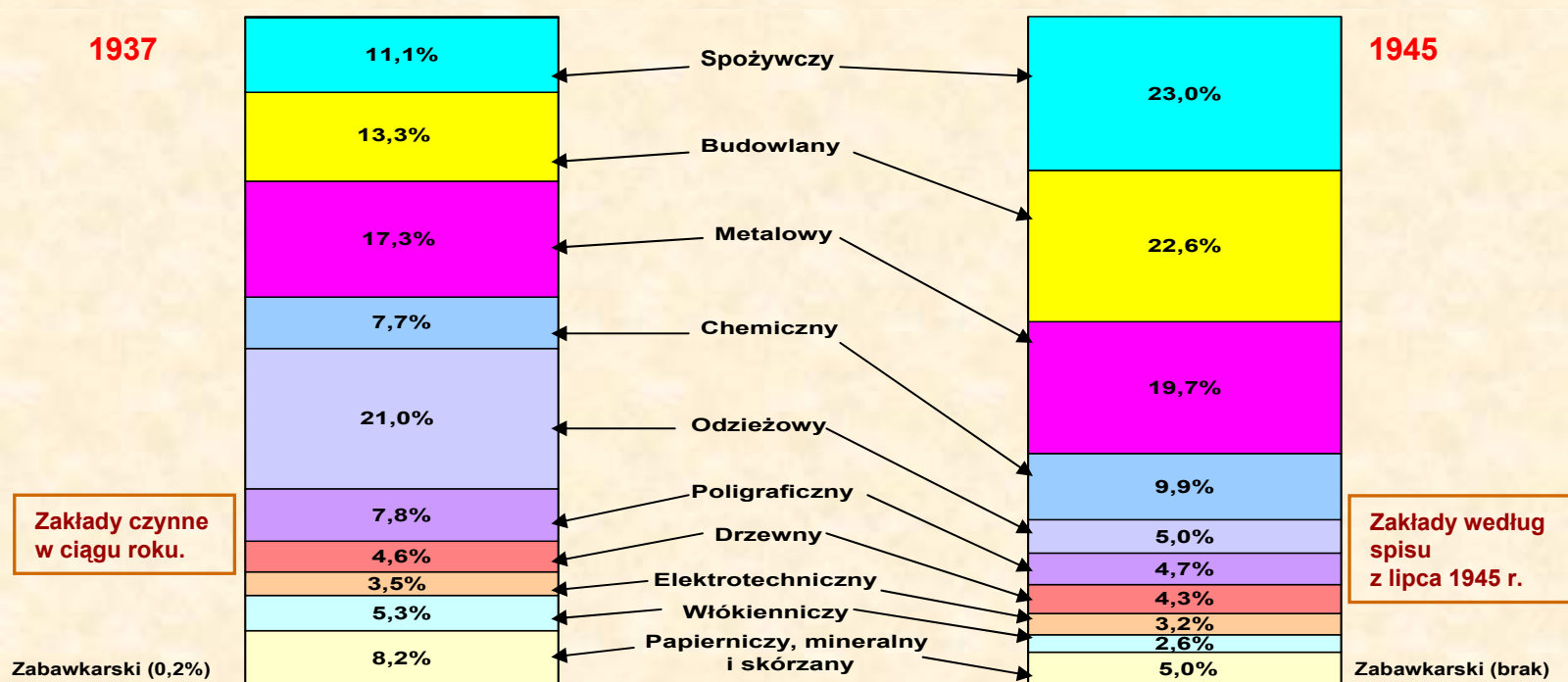
Działalność gospodarcza w mieście (dok.)

Na podstawie wyników spisu zakładów przemysłowych na terenie Warszawy w lipcu 1945 r. opracowano zestaw danych będących źródłem poniższej graficznej prezentacji zmian w strukturze zakładów w porównaniu z 1937 r.

W 1945 r. w porównaniu z 1937 r. ogólna liczba zakładów spadła o 70-80%. W związku z tym spadkiem nastąpiły znaczne przesunięcia w strukturze przemysłu. Znacznie wzrósł udział zakładów przemysłu budowlanego, jak również przemysłu spożywczego.

Nieznacznie zwiększył się natomiast udział zakładów przemysłu metalowego i chemicznego. Wszystkie pozostałe gałęzie wykazały udział mniejszy niż przed wojną. Największy spadek odnotowano dla przemysłu odzieżowego, który dawniej stanowił największą gałąź pod względem liczby zakładów, a w 1945 r. spadł na piąte miejsce.

STRUKTURA ZAKŁADÓW PRZEMYSŁOWYCH WEDŁUG GAŁĘZI (bez przedsiębiorstw użyteczności publicznej)

OBRAZ WARSZAWY

Wodociągi i kanalizacja

Od początku powrotu do Warszawy do swojej pracy przystąpili pracownicy wodociągów. Jest to najbardziej niezwykła część Feniksa warszawskiego ponieważ od stycznia 1945 r. długość sieci wodociągowej nawodnionej wzrosła z 8,8 km do 352,8 km. Liczba podłączonych na nowo do sieci nieruchomości wzrosła z 112 do 4619 w końcu roku.

By miasto mogło istnieć i to miasto tak wielkie warunkiem przetrwania były wodociągi i kanalizacja. To co zrobili w 1945 r. ludzie wodociągów i kanalizacji zasługuje na niezwykłą pochwałę. Długość uruchomionej sieci wodociągowej od stycznia do grudnia 1945 r.

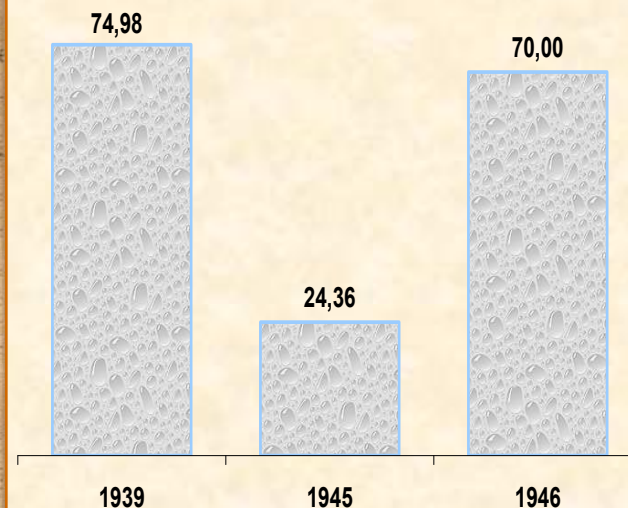
wzrosła pięćdziesięciokrotnie, a każdego miesiąca podłączano po kilkaset nieruchomości do tej sieci. Od stycznia 1945 r. dostarczano wodę w ilościach niewyobrażalnie dużych od 7,5 m³ w styczniu do 1322 m³ w grudniu, głównie zresztą z filtrów. Od połowy roku do grudnia warszawiacy otrzymywali przeciętnie dziennie od 5000 m³ do 36000 m³ wody. Nie ma więc żadnej przesady w tym, że wodociągi warszawskie dostarczały coś co dzisiaj można nazwać prawdziwą „wodą życia”. Bez tej wody i bez tej kanalizacji miasto zginęłoby z pragnienia, brudu i infekcji.

32. Wodociągi i Kanalizacja.
(Dane z Wodociągów i Kanalizacji).

Rok II-c	Długość sie- ci wodociąg. nawodnionej Km.	Liczba nie- ruchomości połączonych z wodą	Dostarczono wody do sieci 1000 m ³ Z Filtrów i studzien ar- tezyjskich	Ilość dostarczonej z Filtrów wody dziennie 1000 m ³			
	Stan w końcu okresu		Z Fil- trów	Przecię- tna	Maksi- mum	Mini- mum	
1937	534.7	12 339	.	3 031.9 ¹⁾	99.7	137.4	66.4
1938	611.0	13 597	.	3 198.8 ¹⁾	.	.	.
1945	352.8	4 619	507.0 ¹⁾	684.8 ²⁾	22.4	39.2	3.4
I	8.8	112	7.5	-	-	-	-
II	15.3	138	17.2	-	-	-	-
III	17.2	159	22.9	-	-	-	-
IV	31.6	211	57.9	-	-	-	-
V	62.4	393	119.5	-	-	-	-
VI	112.4	841	275.3	143.1	4.8	9.4	3.4
VII	163.1	1 176	450.6	308.4	9.9	12.5	6.6
VIII	214.1	1 981	563.0	345.2	11.1	13.7	9.8
IX	266.6	2 719	1 006.9	797.6	26.6	31.6	13.5
X	316.7	3 608	1 161.1	1 027.6	33.1	37.0	26.6
XI	336.1	4 198	1 169.7	1 062.7	35.4	37.3	30.6
XII	352.8	4 619	1 232.3	1 108.6	35.8	39.2	30.9

1) Średnia z 12 miesięcy. 2) Średnia z 7 miesięcy.

DZIENNE SPOŻYCIE WODY
NA 1 MIESZKAŃCA w litrach

OBRAZ WARSZAWY

Transport i komunikacja miejska

Po wodociągach to transport miejski, pojazdy tego transportu oraz techniczne przemieszczanie się były kolejnymi fenomenami Warszawy. Warszawiaci jeździli wszystkim co się nadawało do przewozu: motocyklami, rowerami, rykszami osobowymi i transportowymi, dorożkami i tzw. lorami ciężarowymi. Niezaprzeczalnym fenomenem Warszawy jest rozwój transportu miejskiego, w tym szczególnie tramwajów warszawskich. Po początkowym dynamicznym rozwoju „ciężarówkowy transport osobowy” zamarł prawie całkowicie w grudniu 1945 r. ze względu na brak paliwa, ale do końca 1946 r. autobusy i tramwaje rozwinęły swoją działalność niezwykle dynamicznie. Furmanki i ciężarówki kursowały już od 11 kwietnia, ale oficjalna komunikacja autobusowa rozpoczęła działalność od października. Jak wynika z notki pod tablicą, w listopadzie i grudniu normalna komunikacja pasażerska była zawieszona, a działała tylko służbowa i do dyspozycji gospodarce. Prawdopodobnie tabor się odbudowywał. Ciężarówki przetrwały jeszcze do 1949 r.

45. Liczba zarejestrowanych pojazdów w końcu okresu.
(Dane z Wydziału Ruchu Kołowego).

Rok i miesiąc	Motocykle i motorowery	Rowery	Dorożki rower. do przewozu osób	ożki rower. do przewozu towaru	Dorożki konne	wozy konne ciężar.
1937	1 563	34 667	-	.	1 505	2 711
1945	559	17 978	87	345	271	742
I-V	.	.	.	.	.	.
VI ¹⁾	.	850	.	.	.	.
VII	98	4 202	2	17	22	18
VIII	217	9 365	33	104	86	52
IX	346	14 422	79	251	223	384
X	469	16 807	84	304	258	631
XI	540	17 845	87	341	269	731
XII	559	17 978	87	345	271	742

1) Rejestrację pojazdów przejął od Starostw Grodzkich Wydział ruchu Kołowego począwszy od połowy czerwca 1945 r.

Grudzień 1945 r.

- 10 -

Autobusy miejskie

Miesiąc	Liczba linii pasażerskich	Wykonano kursów	Przejechano km.	
			w ruchu pasażerskim	w ruchu towarowym
IX	8	3.855	59.000	8.339
X	7	.	55.148	7.194
XI	-	-	22.157	12.423
XII	-	-	25.366 1)	9.647 1)

1) W grudniu normalna komunikacja pasażerska była w dalszym ciągu zawieszona. Utrzymane były w ruchu jedynie wozy komunikacji służbowej i wozy ciężarowe na dyspozycję gospodarcze. Wozy służbowe, w miarę wolnych miejsc, zabierały pasażerów obcych za opłatą.

OBRAZ WARSZAWY

Transport i komunikacja miejska (dok.)

Obok wodociągów i kanalizacji potrzeba przemieszczania się na terenie miasta stała się sprawą bardzo pilną, jak piszemy wyżej uruchomiono wszystkie środki, które można było wykorzystać do transportu osób, materiałów i towarów. Były to wszelkiego rodzaju pojazdy kołowe o napędzie nożnym oraz urządzenia motorowe, a także transport konny. Najbardziej imponujący jest rozwój sieci tramwajowej i transportu tramwajowego. Jednym z bardziej dramatycznych elementów rozwoju miejskiego transportu było załamanie się całkowicie pod koniec 1945 r. transportu autobusowego i autobusopodobnego. Stały wtedy wszystkie autobusy ponieważ zabrakło paliwa.

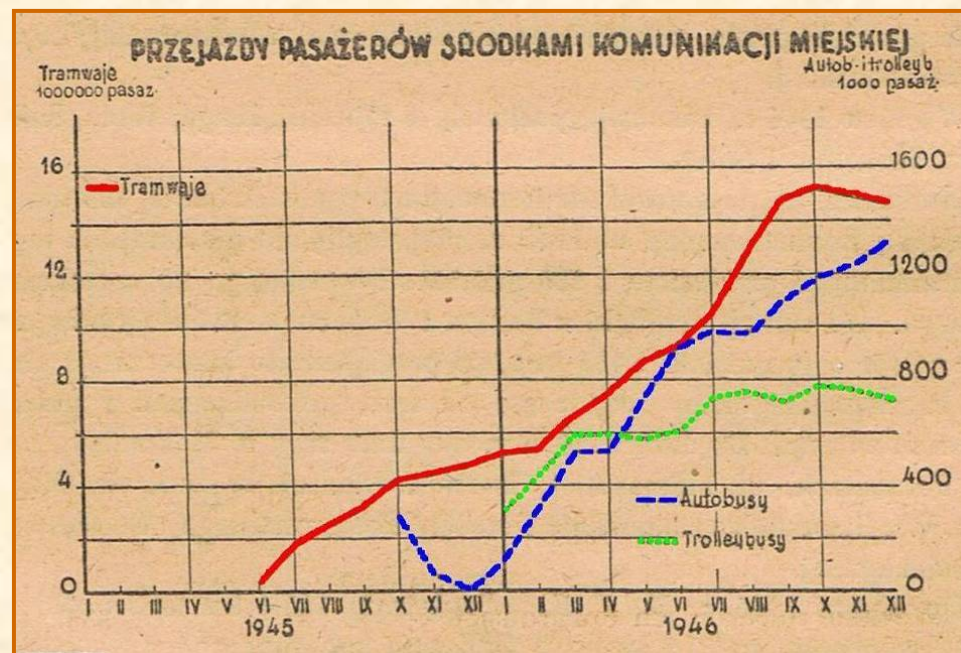
Dodatkowym rodzajem transportu były trolejbusy, które zostały wprowadzone do ruchu kołowego w styczniu 1946 r.

Bardzo interesujące informacje z historii komunikacji warszawskiej z 1945 r. znaleźliśmy na stronie internetowej Zakładów Transportu Miejskiego: <http://www.ztm.waw.pl/historia>

44. Autobusy miejskie.
(Źródło p. tab. 42)

Rok i miesiąc	Przejechano km		Wykonano wozó-dni	Przewieziono pasażerów
	w ruchu pasażerskim	w ruchu towarowym		
1938 ¹⁾	345 750	-	.	2 083 250
1945	.	.	.	.
I-IV	.	.	.	.
↓	.	.	.	.
VI	.	.	.	.
VII	58 720	17 227	637	.
VIII	71 325	10 920	709	.
IX	59 001	8 339	560	.
X	55 148	7 194	467	288 523
XI	22 157	12 423	476	66 566
XII	25 366	9 647	502	13 120

1) Średnia z 12 miesięcy.

Pierwszy tramwaj wyruszył w trasę na Pradze w dniu 20 czerwca 1945 r. o godz. 11⁰⁰. Linia tramwajowa nr 1 połączyła ul. Kawęczyńską z ul. Wiatraczną. Natomiast pierwszym tramwajem w Warszawie lewobrzeżnej był tramwaj Nr 7, który uruchomiony został w dniu 15 września i połączył pl. Starynkiewicza z Okęciem.

W 1944 r., aż do kwietnia 1945 r. głównym transportem w Warszawie były furmanki. Natomiast od kwietnia wprowadzono do komunikacji miejskiej ciężarówkę, które jeździły z pl. Narutowicza na ul. Targową. Regularną komunikację autobusową uruchomiono już w maju 1945 r. (brak danych za maj i czerwiec).

Natomiast od 5 stycznia 1946 r. rozpoczęło się regularne kursowanie trolejbusów.

OBRAZ WARSZAWY

Żegluga powietrzna

Według informacji z historii „LOT-u” zamieszczonych na stronie internetowej: <http://www.lot.com/web/lot/history> w 1945 r. zostało reaktywowane przedwojenne przedsiębiorstwo Polskie Linie Lotnicze LOT Sp. z o. o. W okresie od marca do maja powstała sieć oddziałów krajowych LOT. Pierwszy powojenny plakat reklamowy LOT-u, przedstawiał samoloty lecące nad ruinami obok klucza żurawi. Napis na plakacie głosił: „Skrzydła PLL LOT pomogą w odbudowie”. Pierwszy rozkład lotów był to arkusz papieru, na którym wyrysowano krajową siatkę połączeń, podając dni, godziny startów i lądowań oraz typ samolotu, jaki obsługuje daną linię. Dekretem Rady Ministrów z dnia 18 lipca 1945 r. o utworzeniu przedsiębiorstwa państwowego Polskie Linie

Lotnicze „LOT” (Dz.U. z 1945 r. Nr 24, poz. 138) powstało PLL „LOT”. Naczelnym dyrektorem został Wojciech Zieliński, przedwojenny prokurent LOT-u.

Warszawscy statystycy w swoich opracowaniach statystycznych również odnotowali fakt reaktywowania działalności żeglugi powietrznej. Według zebranych przez nich informacji P.L.L. „Lot” jako przedsiębiorstwo państwowe **wznowiło swą działalność w dniu 6 III 1945 r.** Warszawa połączona była wówczas następującymi liniami lotniczymi PLL LOT: Warszawa – Gdańsk; Warszawa – Katowice; Warszawa – Poznań – Szczecin; Warszawa – Kraków; Warszawa – Wrocław; Warszawa – Łódź – Gdańsk; Warszawa – Berlin – Paryż; Warszawa – Sztokholm; Warszawa – Praga. **Od sierpnia 1945 r.** odbywały się **loty specjalne** PLL LOT na zlecenie władz państwowych. **Regularną komunikację** lotniczą utrzymywały linie zagraniczne; **szwedzkie na linii Sztokholm-Warszawa, szwajcarskie na linii Zurych-Warszawa, czeskie na linii Praga-Warszawa.** Począwszy od **sierpnia 1945 r.** pomiędzy Warszawą a zagranicą odbywały się również **loty nieregularne** samolotami: **amerykańskimi, angielskimi, belgijskimi, duńskimi, fińskimi, francuskimi, jugosłowiańskimi, rumuńskimi, sowieckimi i UNRRA.** Ruch osobowy w komunikacji regularnej i nieregularnej, zarówno samolotami polskimi, jak i zagranicznymi na lotnisku w Warszawie, przedstawiał się następująco:

W komunikacji krajowej i zagranicznej w 1945 r.

- Wykonano 1 199 lotów
- Przewieziono 17 076 pasażerów

39. Ruch osob. i towar. w regularnej komunik. lotniczej.
(Dane z Polskich Linii Lotn. "Lot").

Rok i miesiąc Trasa	Ilość lotów	Przebyta droga w km.	Przewieziono			
			pasaze- rów	bagażu w kilogramach	towaru	poczty
1937 ¹⁾	.	30 250	1 508	26 242		10 692
1945 ²⁾	139	36 379	3 417	35 042	3 181	2 245
I-III	-	-	-	-	-	-
IV	99	16 791	1 672	16 720	6 064	1 041
V	214	41 394	4 001	40 210	3 775	1 414
VI	256	50 424	4 593	47 056	7 377	2 339
VII ³⁾	133	36 905	3 397	36 130	15 509	4 134
VIII-XII	-	-	-	-	-	-
Trasa						
W-wa Łódź - W-wa	265	31 738	5 119	51 919	13 717	3 820
" Rzeszów - "	14	3 500	1 136	1 360	372	138
" Lublin - "	37	13 446	1 682	17 036	3 952	2 665
" Gdańsk - "	160	46 330	2 633	27 817	5 681	679
" Bydgoszcz - "	37	19 707	1 303	18 522	7 305	820
" Kraków - "	72	17 253	1 416	14 451	836	156
" Białystok - "	63	12 290	840	3 671	794	673
" Olsztyn - "	4	700	34	340	18	27

- 1) Średnia miesięczna z 12 miesięcy.
- 2) Średnia miesięczna z 4 miesięcy.
- 3) Z dniem 1 sierpnia regularna komunikacja lotnicza została przerwana na skutek braku materiałów pędnych.

OBRAZ WARSZAWY

Żegluga powietrzna (dok.)

Już w końcu kwietnia 1945 r. rozpoczęła się regularna działalność Polskich Linii Lotniczych „Lot”. Objęła ona połączenia z 8 dużymi miastami wojewódzkimi, w tym: Gdańskiem, Krakowem, Rzeszowem, Białymstokiem. Rozpoczęły się również loty międzynarodowe od lipca 1945 r., czyli zaledwie w półtora miesiąca po zakończeniu wojny.

Żegluga powietrzna jest świadectwem nie tylko procesów odbudowy wewnątrz miasta, ale także obecności miasta w świadomości kraju i Europy. Najdobitniejszym tego przykładem był transport lotniczy między ważniejszymi miastami kraju oraz między Warszawą a sześcioma krajami Europy. Działał także transport lotniczy linii amerykańskich, który jak można się było domyślać, dotyczył wojsk amerykańskich stacjonujących w Europie. Najintensywniej uczestniczyły w tym transporcie linie angielskie, szwedzkie i francuskie. Ilość lotów i liczba przewiezionych pasażerów nie była zbyt imponująca, ale port lotniczy w Warszawie już w sierpniu 1945 r. był na mapie połączeń lotniczych Europy i można było do niego kupić bilet, o ile oczywiście posiadało się magiczny klucz dostępu do tej części Europy.

40. Ruch osobowy w specjalnej komunikacji lotniczej. (Źródło p.tab.39).

Rok i miesiąc	Ilość lotów	Przybyta droga km	Przewieziono pasażerów
1945	139	139 262	1 193
I-VII	-	-	-
VIII	40	35 497	355
IX	40	39 090	326
X	27	27 576	240
XI	19	24 311	132
XII	13	12 783	90

41. Ruch osobowy w komunikacji samolotami zagranicznymi¹⁾ (Źródło p.tab.39).

Rok i miesiąc	Ilość lotów	Przebyta droga km	Przewieziono pasażerów
1945	304	275 973	
I-VI	-	-	-
VII	4	3 740	
VIII	16	15 830	49 ¹⁾
IX	30	74 673	559
X	96	93 275	643
XI	62	52 760	605
XII	46	35 695	354
Samoloty amerykańskie	88	53 011	217
" angielskie	96	87 337	644
" czeskie	4	3 320	49
" francuskie	54	74 070	902
" jugosłowiańskie	2	1 640	-
" rumuńskie	2	1 370	6
" szwedzkie	58	54 230	397 ²⁾

1) Dla linii Z.S.R.R. brak danych.

2) Liczba pasażerów przewiezionych linią szwedzką niepełna.

Informacje, które posiadamy o transporcie lotniczym nie dotyczą połączeń z ZSRR. Szacunkowo ocenia się, że ta liczba lotów i przewiezionych pasażerów była większa niż wyniki wszystkich pozostałych linii lotniczych razem wziętych. Nigdzie jednak nie znaleźliśmy żadnych danych, jakie to były loty i kim byli ludzie przywożeni do Polski i wywożeni z Polski.

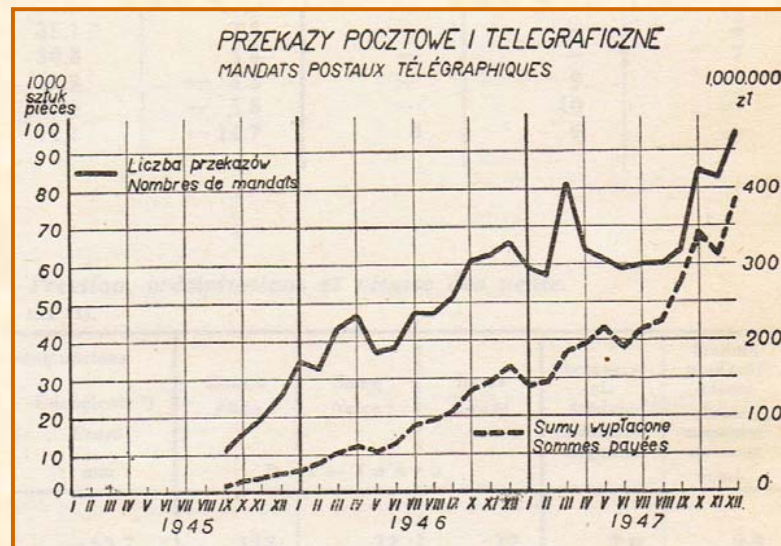
Od 1 sierpnia do końca roku kalendarzowego nastąpiła przerwa w komunikacji, z powodu braku materiałów pędnych. W tym czasie odbywały się jedynie loty specjalne na zlecenie władz państwowych.

OBRAZ WARSZAWY

Pocztą, telefon, telegraf

Mieliśmy wodociągi, kanalizację, transport miejski i lotniczy, mieli też warszawiacy sieć telefoniczną i to już od września 1945 r. Było 1011 abonentów telefonicznych, którzy dysponowali 1256 aparatami. Nie znamy dzisiaj nazw abonentów i właścicieli aparatów telefonicznych, ale możemy się domyślać, kto właściwie nimi dysponował. Ważne jest jednak, że była centrala, sieć połączeń, system abonencki i możliwość połączeń.

Natychmiast po oswobodzeniu Warszawy uruchomione zostały placówki pocztowe – 18 września 1944 r. na Pradze, a 31 stycznia 1945 r. w Warszawie lewobrzeżnej. W końcu 1945 r. liczba urzędów pocztowych wynosiła 25. Obok przedstawiamy wykresy pochodzące ze *Statystycznego Zestawienia Rocznego m.st. Warszawy za 1947 r.*

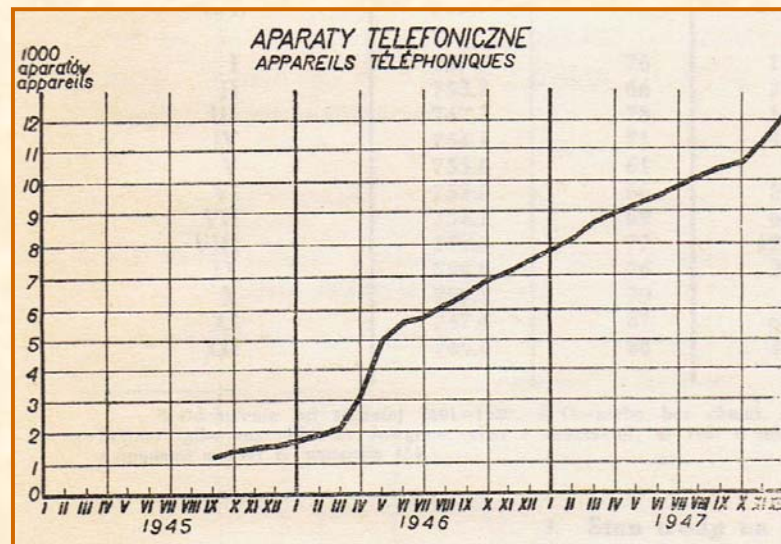

43. Sieć telefoniczna. (Źródło p.tabl.46).

Rok i miesiąc	Abonenci telefoniczni Stan w końcu okresu	Aparaty telefoniczne	Liczba rozmów między- miastowych 1000 połączeń
1937	65 203	31 267	222.5 ¹⁾
1945	1 173	1 547	.
I-VIII	.	.	.
IX	1 011	1 256	10.13
X	1 049	1 390	13.21
XI	1 070	1 430	13.14
XII	1 173	1 547	13.30

1) Średnia z 12 miesięcy.

Liczba połączeń telefonicznych międzymiastowych i międzynarodowych, nadanych z Warszawy w okresie od IX do XII 1945 r. wynosiła 50 tys.

Edukacja

Odbudowa miasta to reaktywacja życia rodzinnego. Tam gdzie są rodziny tam są dzieci, przy tym wśród ludności napływowej z Mazowsza do Warszawy było bardzo wiele rodzin z dziećmi. Stąd też natychmiast powstał problem uruchomienia szkół podstawowych, gimnazjalnych, licealnych. Z wielu gimnazjów i liceów, które działały w Warszawie w roku szkolnym 1937/38 zostało zaledwie ok. 20%. Ale mimo to już w roku szkolnym 1944/45 na Pradze działało 18 gimnazjów i 16 liceów. Rok później liczba gimnazjów i liceów nieznacznie wzrosła, ale jeszcze w roku szkolnym 1946/47 liczba gimnazjów i liceów stanowiła mniej niż 30% stanu z roku szkolnego 1937/38. Również liczba uczniów rosła bardzo powoli i do 1946 r. była niewiele większa niż według stanu z 1938 r. Problemem, który nękał szkoły podstawowe i średnie było ogromne zagęszczenie szkół uczniami

i duże kłopoty wynikające z liczby dzieci o opóźnionej edukacji ze względu na wojnę. To bardzo zaciążyło na jakości kształcenia i na rozwoju szkolnictwa podstawowego i średniego.

Znaczna część uczniów uczęszczała do szkół w wieku opóźnionym. Odsetek opóźnionych w roku szkolnym 1945/46 wynosił w gimnazjach 15,2%, w liceach 18,5%.

Szkoły średnie ogólnokształcące.

Szkół średnich ogólnokształcących oraz uczniów w tych szkołach było:

	1937/38	1944/45	1945/46	1946/47
Gimnazjów	100	18	24	34
państwowych	16	10	12	22
miejskich	5	5	6	6
prywatnych	79	3	6	6
męskich	41	3	3	11
żeńskich	53	4	6	13
koedukacyjnych	6	11	15	10
Liceów	90	16	17	28
państwowych	16	9	9	19
miejskich	5	4	4	5
prywatnych	69	3	4	4
męskich	39	3	3	6
żeńskich	49	4	4	6
koedukacyjnych	2	9	10	16
Uczniów	29 650	5 445	10 258	11 813
W szkołach: państwowych	7 184	3 282	6 293	8 220
miejskich	2 164	1 814	2 897	2 355
prywatnych	20 302	349	1 068	1 238

OBRAZ WARSZAWY

Edukacja (cd.)

Wraz z życiem powróciła działalność edukacyjna. Kształcenie prawdę mówiąc w Warszawie nigdy nie zostało przerwane na okres okupacji, ale dopiero w 1945 r. i to już w pierwszej połowie roku ruszyło 18 gimnazjów i 16 liceów, ale była w nich zaledwie jedna szóstka uczniów z liczby uczniów z 1938 r. Jednak już rok później liczba szkół i uczniów wzrosła 2-krotnie. Kształcenie było tym Feniksem, który nie dotyczył tylko szkół podstawowych, gimnazjalnych, licealnych, ponieważ już od początku 1945 r. studenci odbudowali swoje uczelnie. We wrześniu 1945 r. było 2 tys. studentów Uniwersytetu Warszawskiego, 740 studentów Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, 270 studentów Szkoły Głównej Handlowej oraz 370 – Wyższej Szkoły im. Wawelberga i Rotwanda.

§5. Szkolnictwo Wyższe.
(Dane z Ministerstwa Oświaty).

Rodzaj szkoły	Liczba słuchaczy	
	1937/38	Wrzesień 1945
Uniwersytet Warszawski	9 136	2 000
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	1 276	740
Szkoła Główna Handlowa	1 315	270
Państw. Wyższa Szkoła Budowy Ma- szyn i Elektr. im. Wawelberga i Rotwanda	.	370
Politechnika	4 413	-
Akademia Stomatologiczna	481	-
Akademia Sztuk Pięknych	401	-
Polna Wszechnica Polska	1 796	-
Szkoła Nauk Politycznych	1 754	-
Wyższa Szkoła Dziennikarska	294	-

Z informacji zamieszczonych w *Zestawieniu rocznym za 1945 r.* Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego dowiadujemy się, że w dniu **17 lipca 1945 r.** zapadła **decyzja Ministerstwa Oświaty** o wznowieniu zajęć na Uniwersytecie Warszawskim, jednak **już w lutym** czynne były 2 **wydziały: Lekarski i Farmaceutyczny.** **W ciągu maja** tegoż roku wydział Humanistyczny, Przyrodniczo-Matematyczny i Prawny prowadził seminaria i repetytoria ze starszymi studentami. **Normalne zajęcia** na UW rozpoczęto **w październiku 1945 r.,** uruchamiając wydziały: Teologii Katolickiej, Teologii Ewangelickiej, Lekarski, Farmaceutyczny, Prawa, Humanistyczny, Matematyczno-Przyrodniczy. Wydział Weterynarii został przeniesiony do Puław.

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego została ponownie uruchomiona w 1945 r. **Pierwszy wykład odbył się 16 maja.** Czynne były wydziały: Rolniczy, Ogrodniczy i Leśny dla 2,3 i 4 roku studiów. Słuchacze z **pierwszego roku** rozpoczęli wykłady **w październiku 1945 r.**

Szkoła Główna Handlowa wznowiła naukę **20 marca 1945 r.,** w którym to dniu odbył się pierwszy wykład.

Szkoła Inżynierii im. H. Wawelberga i S. Rotwanda (1945-1951) - **wznowiła wykłady 1 maja 1945 r.** Czynne były wydziały: Budowy Maszyn i Elektryczny. W 1951 r. przyłączona została do Politechniki. W okresie swojego funkcjonowania szkoła nosiła kolejno następujące nazwy: Szkoła Mechaniczno-Techniczna Wawelberga i Rotwanda w Warszawie (1895–1915); Państwowa Szkoła Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga i S. Rotwanda w Warszawie (1919–1929); Państwowa Wyższa Szkoła Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga i S. Rotwanda w Warszawie (1929–1939); Szkoła Inżynierii im. H. Wawelberga i S. Rotwanda w Warszawie (1945–1951).

OBRAZ WARSZAWY

Edukacja (dok.)

Kontynuacja kształcenia w szkołach wyższych była więc przede wszystkim elementem ogromnych potrzeb na kadry wykwalifikowane, ale także była wyrazem ogromnego pragnienia przywrócenia do życia nauki polskiej. Jednym z największych problemów była reakcja na ogromną hekatombę ofiar wśród inteligencji warszawskiej we wszystkich dziedzinach nauki i formach działalności naukowej. Zawsze jest tak, że kształcenie na poziomie wyższym jest wyrazem woli narodu do jego przetrwania i rozwoju. Pamięć działalności akademickiej w pierwszej i drugiej połowie roku, a w tym przede wszystkim pamięć pierwszych wykładów, pierwszych seminariów, pierwszych magisteriów i doktoratów świadczy o tym, że Feniks jakim była Warszawa w tym czasie miał naprawdę piękne „naukowe skrzydła”.

W *Statystycznym Zestawieniu Rocznym m.st. Warszawy za 1948 r.* umieszczone zostały tablice z danymi dotyczącymi słuchaczy według szkół wyższych.

117. Słuchacze Uniwersytetu Warszawskiego. — Etudiants à l'Université de Varsovie.
(Zródło p. tabl. 109).

Wydział — Faculté	Studenci Etudiants		Wolni słuchacze Etudiants libres		Doktoranci Candidats au doctorat		Ogółem — Ensemble			Wydano dyplomów ¹⁾ Diplômes conférés
	Mężczyźni Hommes	Kobiety Femmes	Mężczyźni Hommes	Kobiety Femmes	Mężczyźni Hommes	Kobiety Femmes	Mężczyźni Hommes	Kobiety Femmes	Razem Total	
1945/46	2 267	2 652	72	78	20	10	2 359	2 740	5 099	²⁾ 339
1946/47	3 763	3 962	71	71	97	31	3 931	4 064	7 995	³⁾ 343
1947/48	2 893	3 501	67	87	79	29	3 039	3 617	6 656	
Prawa — Droit	872	412	1	1	58	16	931	429	1 360	120
Lekarski — Médecine	634	700	45	68	—	—	679	768	1 447	71
Humanistyczny — Lettres	472	1 357	14	17	9	13	495	1 387	1 882	64
Matem.-przyrodniczy — Sciences	389	535	—	—	—	—	389	535	924	28
Farmaceutyczny — Pharmacologie	125	416	—	—	—	—	125	416	541	38
Weterynaryj. y — Méd. Vétérinaire	229	43	—	—	—	—	229	43	272	10
Teologii Katolickiej — Théologie Catholique	153	36	6	1	12	—	171	37	208	9
Teologii Ewangelickiej — Théologie Protestante	19	2	1	—	—	—	20	2	22	3

¹⁾ Bez doktoratów. Podział wydanych dyplomów według wydziałów podany został dla 1946/47 r. ²⁾ W tym mężczyznom 222. ³⁾ W tym mężczyznom 220.

116. Liczba słuchaczy na wyższych uczelniach. — Nombre d'étudiants dans les écoles supérieures.

(Zródło p. tabl. 109).

Rok akademicki Année scolaire	Uniwersytet Université	Politechnika Ecole Polytechnique	Szkoła Główna Gosp. Wiejskiego Ecole Supérieure d'Agriculture	Akademia Sztuk Pięknych Académie des Beaux Arts	Akademia Stomatologiczna Académie de Stomatologie	Szkoła Główna Handlowa Ecole Supérieure de Commerce	Akademia Nauk Politycznych Académie des Sciences Politiques	Szkoła Inżynierii im. Wawelberga i Rotwanda Ecole Technique	Akademia Wych. Fizycznego Académie d'Education Physique	Razem Total
1937/38	9 136	4 413	1 276	401	481	1 315	¹⁾ 2 048	²⁾	·	19 070
1944/45	2 000	—	740	—	—	270	—	370	—	3 380
1945/46	5 099	2 298	913	161	363	879	578	651	—	10 942
1946/47	7 995	3 411	1 231	176	545	1 595	2 397	946	101	18 397
1947/48	6 656	4 076	1 553	216	660	1 656	3 248	1 016	193	19 274

¹⁾ Łącznie z b. Wyższą Szkołą Dziennikarską (z liczbą 294 słuchaczy w 1937/38 r.), która od dn. 2.XII.1946 r. jest Wydziałem Akademii Nauk Politycznych.
²⁾ W 1937/38 r. szkoła nie była zaliczana do szkół wyższych.

OBRAZ WARSZAWY

Biblioteki

Biblioteka Uniwersytecka czynna była od **1 kwietnia 1945 r.**, jednak **czytelnie** dla publiczności udostępnione zostały od dnia **15 września 1945 r.** Liczba **odwiedzających** czytelnię w ostatnim kwartale 1945 r. wynosiła **1 929 osób**, liczba **wypożyczających** do domu **2 255 osób**. **Biblioteka Szkoły Głównej Handlowej** czynna była od **28 lutego 1945 r.** Liczba **odwiedzających** czytelnię w ostatnim kwartale 1945 r. wynosiła **12 163 osoby**, natomiast **wypożyczających** do domu **429 osób**.

W poniższej tabeli z *Zestawienia rocznego za 1945 r.* nie wymieniono Biblioteki Głównego Urzędu Statystycznego, ponieważ trwała jeszcze reewakuacja zbiorów bibliotecznych. Historia Centralnej Biblioteki Statystycznej im. Stefana Szulca przedstawiona została na jej stronie internetowej: <http://statlibr.stat.gov.pl/> z której dowiadujemy się m.in. o losach księgozbioru w czasie II wojny światowej i tuż po.

W latach II wojny światowej misją pracowników Biblioteki GUS było uchronienie jej zbiorów (**60 000 wol.**) przed zniszczeniem i grabieżą. Po wkroczeniu do Warszawy w **październiku 1939 roku niemieckie władze okupacyjne przewiozły cały księgozbiór Biblioteki GUS do Krakowa**, gdzie ulokowano go w Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego, zajmowanego przez niemiecki urząd statystyczny. Gdy w **sierpniu 1944 roku** niemiecki urząd statystyczny Generalnego Gubernatorstwa został ewakuowany z Krakowa, **księgozbiór Biblioteki GUS pozostał na miejscu w Collegium Novum**, którego gmach obsadziły wojska Wehrmachtu. Pracownicy Biblioteki podjęły prace w kuchni Wehrmachtu. **Stefania Zdrodowska**, formalnie nie pracując w Bibliotece, **sprawowała pieczę nad księgozbiorem**, mając klucze do gmachu Collegium Novum. Za chronienie przed grabieżą i rozproszeniem zbiorów Biblioteki GUS odznaczono w **1948 roku Stefanię Zdrodowską Złotym Krzyżem Zasługi**. Pod koniec lutego 1945 roku zbiorami Biblioteki i czuwającym nad nimi personelem zaopiekował się czasowo krakowski Urząd Wojewódzki, a **po reaktywowaniu Głównego Urzędu Statystycznego w marcu 1945 roku – rozpoczęto reewakuację księgozbioru**. Na czele GUS stał wówczas prof. Stefan Szulc, wybitny demograf i statystyk, który osobiście czuwał nad kilkumiesięczną operacją przewiezienia m.in. księgozbioru Biblioteki do stolicy. Dlatego też, w uznaniu wybitnych zasług profesora dla Biblioteki, w 1989 roku decyzją ówczesnego Prezesa GUS – Franciszka Kubiczka – nadano Bibliotece imię Stefana Szulca. Po dokonaniu bilansu strat wojennych w 1945 r. okazało się, że wśród zbiorów bibliotecznych były one niewielkie. Pierwsze powojenne skontrum wykazało **stratę ok. 5000 woluminów**. **Odbudowę pracy Biblioteki po wojnie oraz nadanie jej statusu centralnej biblioteki naukowej w kraju w zakresie statystyki i demografii** zawdzięcza CBS przede wszystkim **wieloletniej dyrektorce – dr Irenie Morsztynkiewiczowej**, znanej działaczce Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions), autorce kilkudziesięciu prac naukowych i popularno-naukowych z dziedziny bibliografii i bibliotekoznawstwa.

56. Inwentarz ważniejszych Bibliotek.
(Dane z poszczególnych bibliotek).

Biblioteki	Okres przedwojenny		Okres powojenny	
	Stan z	Liczba tomów skatalogowanych w tys.	Stan z	Liczba tomów skatalogowanych w tys.
Uniwersytecka	1. IX. 39	1 120	1. XII. 45	1 042
Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy	1. VIII. 39	503	31. I. 46	173
Centralna Wojskowa	1938	186	1)	-
Rapperswilska	1937	93	1)	-
Narodowa	1938	855	31. XII. 45	603
Ordynacji Zamoyskich	1933	212	2)	-
Szkoły Głównej Handlowej	1938	143	31. XII. 45	150
Politechniki	1937	74	31. XII. 45	2
Sejmu i Senatu	1937	85	3)	-
Ordynacji Krasieńskich	1938	252	2)	-

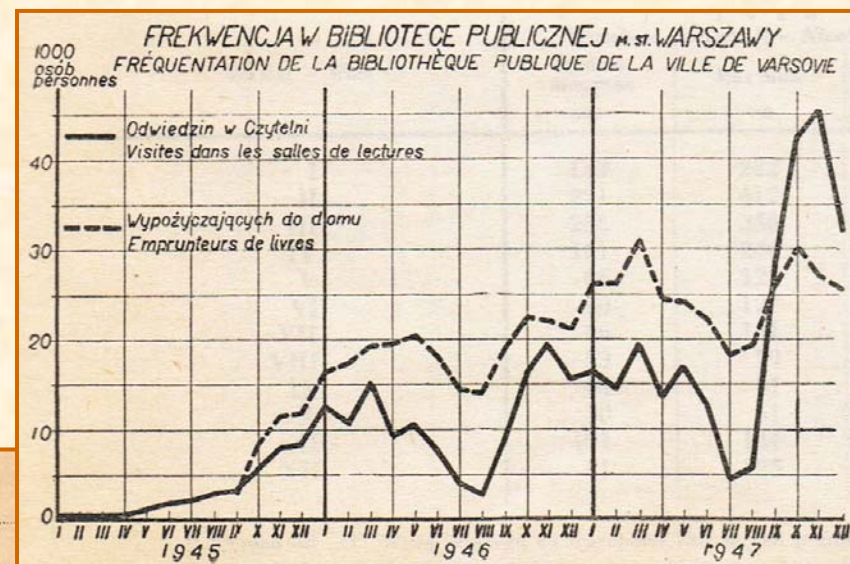
1) Spalone w 1939 r. 2) Spalone w 1944 r. 3) Wywiezione do Niemiec i zabezpieczone.

OBRAZ WARSZAWY

Biblioteki (dok.)

Mimo ogromnych strat jakie poniosła kultura, jak widać z wyżej przytoczonych danych udało się ocalić sporo zbiorów, a wszystkie najważniejsze biblioteki Warszawy nieomal natychmiast podjęły pracę po usunięciu zniszczeń i uporządkowaniu zbiorów. Na szczególne podkreślenie zasługuje działalność Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego oraz Biblioteki Narodowej.

Odrębną natomiast sprawą jest rekonstrukcja sieci bibliotek publicznych. Tu przede wszystkim trzeba podkreślić wznowienie działalności Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, która zaczęła wypożyczenia już w styczniu 1945 r., a od września 1945 r. zaczęła także wypożyczać książki do domu.

57. Frekwencja w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy.
(Dane z Biblioteki Publicznej).

Rok i miesiąc	Czytelnia		Wypożyczalnia	
	Odwiedziny	Wypożyczono tomów	Odwiedziny wypożyczających do domu	Wypożyczono tomów do domu
1936/37	361 525	411 290	25 708 ¹⁾	75 711 ²⁾
1945	34 994	51 549	8 599 ³⁾	8 749 ³⁾
I	279	379	-	-
II	216	267	-	-
III	257	319	-	-
IV	612	854	-	-
V	964	1 263	-	-
VI	1 951	3 046	-	-
VII	2 198	3 817	-	-
VIII	2 852	4 323	-	-
IX	3 406	5 704	2 870	3 033
X	5 711	8 791	8 140	8 259
XI	8 196	11 380	11 571	11 729
XII	8 352	11 406	11 813	11 975

1) Abonenci w dn. 31. III. 1937 r., 2) Średnia z 12 miesięcy.

3) Średnia z 4 miesięcy.

↑
Kształtowanie się frekwencji w Bibliotece Publicznej w m.st. Warszawie w latach 1945–1947 przedstawiono na wykresie w Statystycznym Zestawieniu Rocznym m.st. Warszawy za 1947 r.

W kolejnych latach wypożyczono

ogółem tomów:

1945 r. – 86,6 tys.

1946 r. – 430,7 tys.

1947 r. – 639,8 tys.

OBRAZ WARSZAWY

Teatry i kina

Kultura to także kina i teatry. Niezwykle i ciekawe jest to, że tak szybko i w tak dużej skali rozpoczęły działalność teatry i teatryki. I było ich więcej niż kin.

W *Zestawieniu Rocznym za 1945 r.* znalazła się tablica prezentująca frekwencję w teatrach i kinach w 1945 r. Poszerzone informacje z życia kulturalnego miasta znalazły się w publikacji *Warszawa w liczbach 1947*, w której czytamy: „W Warszawie było w końcu 1938 r. 20 teatrów i teatryków (w tym 3 żydowskie i 1 rosyjski) oraz 3 teatry dla dzieci. Do większych teatrów należały: Opera licząca 1 290 miejsc, Narodowy - 994, Letni - 984, Polski - 961, Ateneum - 744, Mały - 320 i Nowy - 253.

Z działań wojennych i niszczycielskiej akcji okupanta ocalał tylko gmach Teatru Polskiego.

Na skutek uchwały Miejskiej Rady Narodowej z dnia 7 VII 1945 r., zarząd nad czynnymi wówczas 2 teatrami miejskimi: **Powszechnym** na Pradze i **Małym** w Warszawie lewobrzeżnej, objęła Dyrekcja Miejskich Teatrów Dramatycznych, która **do końca 1945 r.** uruchomiła **jeszcze 2 teatry (Commedia - dnia 3 XI na Pradze i Scena Muzyczno-Operowa - dn. 4 XII w Warszawie lewobrzeżnej)** oraz dnia 7 XII 1946 r. teatr dla dzieci „Jaskółka”.

Na dzień 31 XII 1946 r. czynnych było w Warszawie 10 teatrów, w tym 5 miejskich wymienionych wyżej, 1 państwowy (Polski), 1 Milicji Obywatelskiej „Studio” oraz mieszczący się w nim Teatr Dzieci Warszawy i 2 prywatne (Ludowy i Praski Teatr Rewii). Do większych teatrów należały: Polski, liczący 986 miejsc (uruchomiony 17 I 1946 r.), Powszechny - 652 i Scena Muzyczno-Operowa - 536 miejsc.

Frekwencja we wszystkich teatrach i teatrykach stolicy wynosiła: w 1938 r. 2 686 tys. osób, w 1945 r. 245 tys. (prawdopodobnie dotyczy 4 teatrów prowadzących sprzedaż biletów), w tym w teatrach miejskich 168 tys., w 1946 r. ogółem 1 107 tys., w tym w Teatrze Polskim 371 tys., w teatrach miejskich 504 tys. osób.

Warszawa posiadała na początku 1939 r. 70 kin o łącznej liczbie miejsc 42 784 (w 2010 r. były 24 kina stałe i 29 956 miejsc). Pod koniec 1945 r. były 4 kina z liczbą miejsc 2 573, w 1946 r. - 5 z liczbą miejsc 3 370. Kina te pozostawały pod zarządem państwowego przedsiębiorstwa „Film Polski”.

Frekwencja w kinach wynosiła: w 1938 r. - 15 372 tys. osób, w 1945 r. - 1 390 tys., w 1946 r. - 3 111 tys.”

58. Frekwencja w teatrach, teatrykach i kinach.
(Dane z Wydz. Finansowego)

Rok i miesiąc	Teatry i teatryki		K i n a
	Ogółem	w tym teatry miejskie	
1937 ¹⁾	159 291	58 900	1 082 091
1945			115 867 ¹⁾
I			6 961
II			28 121
III	2 262		27 766
IV	11 563		98 106
V	19 469	14 302	104 786
VI	18 432	16 242	123 896
VII	21 265	13 431	130 792
VIII	22 257	15 509	134 949
IX	27 681	21 174	135 082
X	28 700	21 157	184 777
XI	44 295	27 358	216 564
XII	49 515	38 652	198 605

1) Średnia z 12 miesięcy.

OBRAZ WARSZAWY

Muzea

W 1936 r. dyrektorem Muzeum Narodowego w Warszawie został Stanisław Lorentz. Funkcję tę pełnił przez 47 lat z przerwą w czasie II wojny światowej. Dzięki niemu Muzeum stało się jedną z najnowocześniejszych placówek tego typu. Tak, jak cała Warszawa, tak i Muzeum Narodowe przechodziło trudny i tragiczny w skutkach okres II wojny światowej. W tym to czasie część eksponatów uległa zniszczeniu. Jednakże dzięki wysiłkowi i poświęceniu pracowników Muzeum większość z eksponatów została uratowana. Chronili oni nie tylko zbiory swojej instytucji, ale również innych placówek zabytkowych, jak np. wnętrza Zamku Królewskiego czy Łazienek. Działalność pracowników Muzeum polegała m.in. na dokumentowaniu wywożonych do Rzeszy zbiorów,

Muzea.

Warszawa posiadała w końcu 1938 r. 29 muzeów publicznych, w 1946 r. czynnych było 9 muzeów, a mianowicie: Muzeum Narodowe, Muzeum Wojska, Państwowe Muzeum Archeologiczne, Muzeum Kultur Ludowych, Państwowe Muzeum Zoologiczne, Muzeum Kolejowe, Muzeum Poczty, Muzeum Pedagogiczne oraz Muzeum Ziemi (geologiczne).

Frekwencja w ważniejszych muzeach, łącznie z wystawami czasowymi (w tys. osób):

	1938	1945	1946
Muzeum Narodowe	966.0	317.9	397.7
„ Wojska	86.8	—	185.3

Do 1939 r. Muzeum Narodowe było własnością Miasta, dekretem z dn. 12.V.1945 r. zostało upaństwowione. W Muzeum, w lipcu 1946 r., została otwarta „Stała Galeria Malarstwa Polskiego i Obcego”, obrazująca całokształt sztuki polskiej od gotyku do impresjonizmu.

Już od maja 1945 r. organizowano w Muzeum szereg wystaw czasowych, m. in.: „Warszawa oskarża”, „Ruiny Warszawy”, „Chopin i Jego Warszawa”, „Wystawa lotnictwa angielskiego R. A. F.”, „Współczesna Sztuka Włoska”, „Współczesne Malarstwo Francuskie”, „Grafika i Akwarele artystów Związku Radzieckiego”.

Otwarcie Muzeum Wojska nastąpiło w styczniu 1946 r. Obok prowadzonych przed wojną działów, Muzeum zorganizowało dział „Odrodzonej Armii Polskiej” oraz kilka wystaw czasowych, m. in.: „Grafika wojskowa”, „Prace Br. Gembarzewskiego” i inne.

aby po wojnie istniała możliwość odzyskania ich. Z dniem 7 maja 1945 r. Stanisław Lorentz rozpoczął organizowanie i uruchamianie działalności Muzeum. Dzięki prowadzonej przez niego akcji rewindykacyjnej odzyskano wiele polskich zbiorów muzealnych, jak również zbiory poniemieckie.

Najbardziej trudną dziedziną, którą miasto zrekonstruowało w 1945 r. były muzea. Ponieważ muzea to przede wszystkim obiekty w których przechowuje się i prezentuje artefakty kultury. Mimo skali ciężaru zniszczeń wojennych doceniono wartość pamięci narodowej przechowywanej w muzeach i już w maju 1945 r. działało Muzeum Narodowe.

Muzeum w Wilanowie zostało otwarte w 1946 r. Ponadto była tam czynna wystawa „Portret Polski”.

W 1947 r. w Muzeum Techniki i Przemysłu czynne były działy takie, jak: budownictwo, cement, ceramika i szklarstwo.

W marcu 1948 r. zorganizowane zostało Muzeum m.st. Warszawy składające się z działów: historycznego i odbudowy stolicy.

OBRAZ WARSZAWY

Przestępczość

Informacje statystyczne dotyczące przypadków naruszenia prawa są dla lat 1945–1946 mocno niepełne i mało wiarygodne. W publicznej statystyce tego okresu zabrakło niestety dwóch źródeł, które znacznie zmieniłyby ten obraz. Po pierwsze nie ma w nich informacji o skutkach działania Dekretu z dnia 16 listopada 1945 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa (Dz.U. z 1945 r. Nr 53, poz. 300), a po drugie nie ma żadnych statystyk związanych z przestępczością dotyczącą armii radzieckiej, a w tym przede wszystkim z działalnością NKWD i „SMIERSZ”. Nie mamy także informacji związanej z działalnością Armii Polskiej. Sądzić należy, że braki te wynikają z bardzo ograniczonego zasięgu kontroli nadzoru milicyjnego na terenie miasta. Być może także, że decydujące znaczenie dla tak nikłej statystyki miała wyraźnie opcja polityczna (poszukiwanie wrogów ustroju) przez milicję i Urząd Bezpieczeństwa Publicznego.

	1938	1945	1946
Przestępstwa	29 645	3 271	11 575
W tym: zabójstwa	79	90	121
kradzieże	15 110	2 430	4 678
szabrownictwo	—	154	26
Wykroczenia	19 701	117	6 331

Bardziej szczegółowa tablica dotycząca przestępstw według rodzajów w latach 1937–1947 została opublikowana w *Statystycznym Zestawieniu Rocznym m.st. Warszawy za 1947 r.*

XVI. Przestępczość. — Criminalité.				
111. Niektóre zameldowane przestępstwa i wykroczenia. — Certains délits et contraventions déclarés.				
(D'a 1937 r. dane z Gł. Urzędu Statystycznego, dla lat 1945–1947 z Komendy M. O. m. st. Warszawy).				
Rodzaj przestępstwa lub wykroczenia — Nature du délit ou de la contravention	1937	1 45 (III–XII)	1946	1947
Przestępstwa. — Délits.				
Zniewaga władzy lub urzędu — <i>Insultes des autorités publiques</i>	111	2	322	976
Opór jednostkowy — <i>Résistance individuelle aux autorités publiques</i>	402	12	229	152
Zniewaga i czynna napaść na urzędnika — <i>Insultes et attaques contre des fonctionnaires publiques</i>	1 471	25	92	69
Puszczanie w obieg fałszywych pieniędzy — <i>Mise en circulation de fausses monnaies</i>	4 749	11	637	336
Zabójstwa dokonane — <i>Assassinats</i>	36	89	100	25
„ usiłowane — <i>Tentatives d'assassinat</i>	32	1	21	3
Ciężkie uszkodzenia ciała — <i>Lésions corporelles graves</i>	369	98	376	301
Dzieciobójstwo — <i>Infanticides</i>	33	2	36	28
Podrzucenie dziecka — <i>Abandon d'enfants</i>	764	1	55	28
Rozbój zwykły — <i>Pillages</i>	90	237	309	135
„ w bandzie — <i>Pillages en bande</i>	6	20	22	33
Kradzieże kieszonkowe — <i>Vols dans la rue</i>	2 034	314	1 609	1 226
„ kasowe z włamaniem — <i>Cambriolages</i>	8	6	8	1
„ środków lokomocji — <i>Vols des voitures et d'autres moyens de communication</i>	1 187	62	285	270
„ kolejowe — <i>Vols dans les chemins de fer</i>	296	43	478	487
„ mieszkaniowe — <i>Vols dans les logements</i>	3 381	964	2 290	2 282
„ inne — <i>Autres vols</i>	9 990	1 033	4 115	4 358
Paserstwo — <i>Recel</i>	111	2	88	62
Oszustwo — <i>Fraude</i>	2 786	167	215	269
Wykroczenia. — Contraventions.				
Nielegalne posiadanie broni — <i>Possession illégale d'armes</i>	186	21	141	189
Opilstwo — <i>Ivrognerie</i>	5 927	75	3 809	5 913
Zakłócenie spokoju publicznego — <i>Infraction de l'ordre publique</i>	5 927	75	2 381	5 306

OBRAZ WARSZAWY

Straż Ogniowa

O utworzeniu w Warszawie Straży Ogniowej zdecydowała Rada Administracyjna Królestwa Polskiego postanowieniem z dnia 23 grudnia 1834 r., w którym napisała o zaprowadzeniu w Warszawie stałej Straży Ogniowej „sformowanej i kompletowanej z mieszkańców miasta dobrowolnie do niej zaciągnąć się pragnących, w razie niedostatku tychże, ze spisowych do służby frontowej mniej zdolnych”.

Straż Ogniowa utrzymywana była przez Miasto i w 1938 r. składała się z 5 oddziałów, z których jeden znajdował się na Pradze oraz jednego posterunku (Praga).

W publikacji *Warszawa w liczbach 1947 r.* znajdujemy następującą wzmiankę o Straży: „**W 1945 r. uruchomiono 4 oddziały**, w tym 1 na Pradze oraz 2 posterunki (Praga). W 1946 r. było oddziałów 2, w tym 1 na Pradze oraz 3 posterunki, w tym 2 na Pradze.

Straż liczyła: w 1938 r. 12 oficerów i 472 strażaków, w 1946 r. 11 oficerów i 280 strażaków.

Tabor straży liczył: w 1938 r. – 13 autopomp, 4 drabiny mechaniczne, 3 cysterny, 5 motopomp przenośnych, 4 samochody rekwizytowe, 3 samochody ciężarowe i półciężarowe oraz 3 osobowe; **w 1945 r. – 3 autopompy, 1 drabina mechaniczna, 9 motopomp, 2 samochody gospodarcze, 1 motocykl, 1 samochód osobowy;** w 1946 r. – 4 autopompy, 1 drabina mechaniczna, 9 motopomp, 3 autocysterny i 5 samochodów gospodarczych.

Pożarów w stolicy było: w 1938 . – 653, w 1945 r. – 98, w 1946 r. – 216

Straż Ogniowa w powojennej Warszawie tak naprawdę rekonstruowała swoje struktury i wyposażała swoje bazy. Ówczesny

poziom wyposażenia strażaków warszawskich był gorszy niż poziom wyposażenia technicznego przeciętnej dzisiejszej gminy w Polsce.

Pożarów zarejestrowanych zresztą wtedy było bardzo mało ponieważ w zburzonym mieście nie bardzo miało się co palić.

50. Pożary wg przyczyn.
(Dane ze Straży Ogniowej).

Rok i m-c	Przyczyny						Razem	Paż-szywe alarmy
	Rozmysł. podpalenie	Eksplozje	Wadliwa konstrukcja	Uco- atroz- ność	Inne przyczyny	Niewiadome		
1937	4	16	171	222	240	56	709	13
1945	2	3	23	27	4	39	98 ¹⁾	3
I-V	-	-	5	9	-	18	32	1
VI	1	-	-	-	1	9	11	-
VII	-	1	2	3	1	-	7	-
VIII	-	-	1	-	-	2	3	2
IX	-	1	2	2	-	3	8	-
X	-	-	4	1	1	3	9	-
XI	-	1	2	6	1	1	11	-
XII	1	-	7	6	-	3	17	-

¹⁾ Prócz tego 27 wyjazdów Straży Ogniowej w związku z wypadkami.

8. Pożary według wielkości.

Incendies suivant l'étendue.

(Dane ze Straży Ogniowej Z. M.).

Rok i miesiąc Annés et mois	Małe Petits	Średnie Moyens	Duże Grands	Bardzo duże Très grands	Razem Total
1945	64	30	4	-	98
1946	159	49	8	-	216
1947	255	35	25	-	315
I	41	12	5	-	58
II	28	3	9	-	40
III	18	3	1	-	22
IV	21	1	1	-	23
V	15	5	3	-	23
VI	12	1	1	-	14
VII	14	3	2	-	19
VIII	20	1	1	-	22
IX	13	-	-	-	13
X	31	1	-	-	32
XI	17	3	1	-	21
XII	25	2	1	-	28

BIBLIOGRAFIA

1. Bulska Bogusława: *Statystyka Warszawy 1864-1994*. "Wiadomości Statystyczne". *130 lat statystyki Warszawy 1864-1994*. Warszawa, 1995, tom 49, s. 20.
2. Bulska Bogusława Małgorzata: ***Warszawa u schyłku XIX i na progu XXI wieku w dokumentacji statystycznej***. PTS Oddział Warszawski. Warszawa, wrzesień 2000.
3. Bierut Bolesław: *Sześćoletni Plan Odbudowy Warszawy*. Referat na Konferencji Warszawskiej PZPR w dniu 3 lipca 1949 r. Książka i Wiedza. Warszawa 1949.
4. Boss Eugeniusz : *Dzieje Warszawskiej Straży Ogniowej (1836–1936)*. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych. Warszawa 1937.
5. *400 lat stołeczności Warszawy w świetle statystyki 1596-1996*. Przewodnicząca KR – B. Bulska. PTS Warszawa, 1997, s. 91
6. *130 lat statystyki Warszawy 1864–1994*. Red. – B. Bulska. Wojewódzki Urząd Statystyczny w m.st. Warszawie. Warszawa, grudzień 1994
7. Drozdowski Marian Marek: *Lata 1988–1991 w dzienniku historyka*. Vipart. Warszawa 2010.
8. Drozdowski Marian Marek: *Prezydent Powstańczej Warszawy*. Vipart. Warszawa 2010.
9. Drozdowski Marian Marek: *Eugeniusz Kwiatkowski*. Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania. Rzeszów 2005.
10. Drozdowski Marian Marek: *Władysław Grabski*. Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania. Rzeszów - Warszawa 2004.
11. Drozdowski Marian Marek: *Starzyński. Legionista, polityk gospodarczy, prezydent Warszawy*. Wyd. ISKRY. Warszawa 2006.
12. *Encyklopedia Warszawy*. Red. nac. Barbara Petrozolin-Skowrońska. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1994, s. 399, 671, 700, 802, 888.
13. Jan Berger, Czesław Domański, Stanisław Kwiatkowski: *Sylwetki statystyków polskich*. Warszawa: PTS, GUS, 1993.
14. *Ludność Warszawy w 1999 r.* Urząd Statystyczny w Warszawie. Warszawa 2000.
15. *Mały Rocznik Statystyczny Polski wrzesień 1939–czerwiec 1941*. Ministerstwo Informacji i Dokumentacji. Londyn 1941.
16. *Miesięcznik Statystyczny*. Rocznik 44. (styczeń – grudzień 1945 r.) Zarząd Miejski w m.st. Warszawie. Warszawa, 1945,
17. ***Miesięcznik Statystyczny. Rocznik 45. Nr 1. Styczeń 1946 r –..Nr 12. Grudzień 1946 r.*** Zarząd Miejski w m.st. Warszawie. Warszawa, 1946
18. ***Mapa zniszczeń Warszawy*** – w skali 1 : 20 000 (nazwy ulic aktualne na dzień 1 I 1949 r.). Główny Urząd Pomiarów Kraju. Warszawa, 1949
19. *Plan generalny Warszawy*. Rada Programowa Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy, Rada Główna Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy i Kraju. Warszawa, 1965, s. 33.
20. Pokropiński Bogdan : *Nasze koleje – Kolejka Marecka*. Wydawnictwo Komunikacji i Łączności. Warszawa 1985.
21. *Raport o stratach wojennych Warszawy*. Zespół ds. ustalenia wartości strat, jakie Warszawa poniosła w wyniku II wojny światowej. Przewodniczący Zespołu – prof. Wojciech Fałkowski. Urząd m.st. Warszawy. Warszawa, listopad 2004, s. 9.
22. *Rozwój Warszawy i innych miast województwa mazowieckiego*. US w Warszawie, Warszawa, 2009.
23. *Rocznik Statystyczny Warszawy 1945–1954*. Wydział Statystyki Prezydium Rady Narodowej w m.st. Warszawie. Warszawa, grudzień 1955,
24. *Rocznik Statystyczny Warszawy 1956*. Wydział Statystyki Prezydium Rady Narodowej w m.st. Warszawie. Warszawa, listopad 1957.

BIBLIOGRAFIA

25. **Sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej w Warszawie oraz zamknięcia rachunkowego za 1945 i 1946 r.** Warszawa, 1948
26. *Statystyczne Zestawienie Roczne m.st. Warszawy za 1946 r.* Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie. Warszawa, czerwiec 1947,
27. **Statystyczne Zestawienie Roczne m.st. Warszawy za 1948 r.** Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie. Warszawa, czerwiec 1949
28. Sterner Waclaw: *Mosty Warszawy.* Państwowe Wydawnictwo Techniczne. Warszawa 1960.
29. Strzelecki Edward: *Studia nad przekształceniami ludności Warszawy 1754–1865.* Wydawca Piotr Strzelecki. Warszawa 2011.
30. *Warszawa, osiągnięcia, perspektywy.* Stołeczny Komitet Frontu Jedności Narodu, Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy. Warszawa, 1961 r., s. 8–9.
31. *Warszawa 1945–1974.* Przewodniczący Komitetu Redakcyjnego – Leszek Lignar. Miejski Urząd Statystyczny m.st. Warszawy. Warszawa, styczeń 1975, s. 83–84.
32. *Warszawa.* Miejski Urząd Statystyczny m.st. Warszawy. Warszawa, 1974, s. 13.
33. **Warszawa w liczbach 1939.** Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie. Warszawa, 1939
34. *Warszawa w liczbach 1947.* Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie. Warszawa, 1947,
35. *Warszawa w liczbach 1948.* Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie. Warszawa, grudzień 1948,
36. *Wyniki spisu zakładów przemysłowych na terenie Warszawy w lipcu 1945 r.* Prace Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie Nr 7. Warszawa, 1945.
37. Wyganowski Stanisław : *Ustrój samorządu miasta stołecznego Warszawy. Dzielnica Śródmieście wczoraj, dziś i jutro.* Materiały z sesji z okazji 20-lecia samorządności w Dzielnicy Śródmieście m.st. Warszawy, Zamek Królewski, 25 maja 2010 r. Wydział Kultury dla Dzielnicy Śródmieście m.st. Warszawy. Warszawa 2010.
38. *Zakłady przemysłowe, rzemieślnicze i handlowe w Warszawie – na podstawie kart rejestracyjnych wg stanu na 1 X 1945 r.* Prace Wydziału Statystycznego Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie Nr 8, Warszawa 1945 r
39. *Zestawienie roczne za 1945 r.* Dodatek do *Miesięcznika Statystycznego.* Wydział Statystyczny Zarządu Miejskiego w m.st. Warszawie. Warszawa, kwiecień 1946
40. *Zestawienia statystyczne* z marca 1954 r. opracowane przez Wydział Statystyki Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy (do użytku służbowego)

STRONY INTERNETOWE

41. <http://www.warszawa.ap.gov.pl/BOS.html>
42. www.archiwa.gov.pl - zdjęcie z dokumentów Marcelego Porowskiego przekazanych Archiwum Państwowemu w m.st. Warszawie.
43. <http://pl.wikipedia.org/wiki>
44. http://utm.info.pl/ulica/4154/Szwankowskiego_Eugeniusza
45. <http://www.lot.com/web/lot/history>
46. <http://www.ztm.waw.pl/historia>
47. http://pl.wikipedia.org/wiki/Plan_Pabsta
48. <http://statlibr.stat.gov.pl/>

Lokalizacja

Urząd Statystyczny w Warszawie

ul. 1. Sierpnia 21, 02-134 Warszawa,

Tel. 22 464-23-15

Faks 22 846-76-67

E-mail: SekretariatUSWAW@stat.gov.pl

DOJAZD DO URZĘDU:

Przystanek tramwajowy:

"1 Sierpnia"

Przystanki autobusowe:

"Novotel",

"Urząd Statystyczny".

•Cena biletu 3,60 zł (jednorazowy przejazd)

GODZINY URZĘDOWANIA:

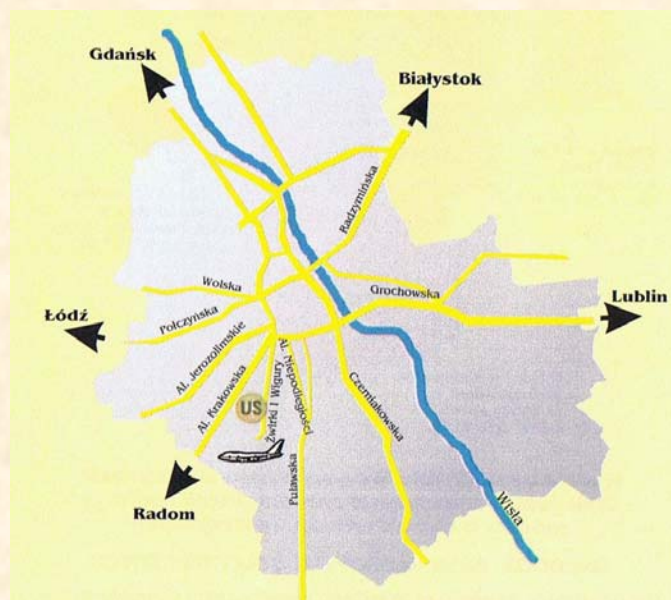
poniedziałek - piątek 7³⁰ - 15³⁰.

REJESTR REGON

I CENTRUM INFORMACJI STATYSTYCZNEJ:

poniedziałek 7³⁰ - 18⁰⁰,

wtorek - piątek 7³⁰ - 15⁰⁰.

Zadania

Centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach statystyki jest Prezes Głównego Urzędu Statystycznego wykonujący swoje zadania przy pomocy służb statystyki publicznej.

Służby statystyki publicznej stanowią: Prezes Głównego Urzędu Statystycznego, podlegli mu **dyrektorzy szesnastu urzędów statystycznych** oraz jednostki obsługi statystyki publicznej utworzone na podstawie art. 27 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz.U. Nr 88, poz. 439 z późn. zm.)

Główny Urząd Statystyczny jest urzędem administracji rządowej obsługującym Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego i działającym pod jego bezpośrednim kierownictwem.

1. Szczegółowy zakres zadań Urzędu obejmuje:

- 1) zbieranie, gromadzenie, przechowywanie, analizę oraz opracowywanie danych statystycznych;
- 2) zbieranie informacji o zapotrzebowaniu na analizy statystyczne w regionie oraz w zakresie specjalizacji Urzędu;
- 3) projektowanie formularzy i wejściowych danych statystycznych w zakresie specjalizacji Urzędu;
- 4) organizację pracy i tworzenie warunków organizacyjnych umożliwiających pracę rachmistrzów spisowych, ankierów statystycznych oraz rzeczoznawców;
- 5) prowadzenie prac koncepcyjnych nad metodologią badań statystycznych;
- 6) inicjowanie i prowadzenie systematycznych badań oraz analiz sytuacji społecznej i gospodarczej w regionie, prowadzenie monitoringu koniunktury gospodarczej oraz bazy wiedzy statystycznej o regionie;

- 7) prowadzenie Informatorium statystycznego;
- 8) prowadzenie prac dla potrzeb opracowań statystyki regionalnej i rachunków narodowych;
- 9) przedstawianie organom administracji rządowej oraz organom jednostek samorządu terytorialnego informacji statystycznych w zakresie, terminach i w formach określonych w programie badań statystycznych statystyki publicznej, przyjętym przez Radę Ministrów;
- 10) prowadzenie obsługi krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej REGON w części obejmującej osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, mające siedzibę na obszarze województwa mazowieckiego oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, mające miejsce zamieszkania na terenie województwa mazowieckiego, a także udostępnianie danych z rejestru REGON w tym zakresie;
- 11) prowadzenie obsługi krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju TERYT w części obejmującej system rejonów statystycznych i obwodów spisowych oraz system identyfikacji adresowej ulic, nieruchomości, budynków i mieszkań (wraz z katalogiem ulic) oraz współdziałanie z jednostkami samorządu terytorialnego i organami prowadzącymi urzędowe rejestry i systemy administracji publicznej w województwie mazowieckim w zakresie przekazywania informacji źródłowych do aktualizacji rejestru TERYT;
- 12) prowadzenie badań wspólnych z organami administracji rządowej lub samorządowej, ujętych na ich wniosek w programie badań statystycznych statystyki publicznej;
- 13) tworzenie warunków organizacyjnych umożliwiających popularyzację i promocję statystyki oraz wiedzy o statystyce publicznej;

Zadania (dok.)

2. Urząd może przyjmować zamówienia i zlecenia na wykonanie prac określonych w art. 21 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej, a w szczególności na:

- 1) wykonywanie na zamówienie opracowań wspomagających inne systemy informacyjne administracji publicznej;
- 2) prowadzenie na indywidualne zamówienie badań statystycznych nieobjętych programem badań statystycznych statystyki publicznej;
- 3) wykonywanie na zlecenie dodatkowych opracowań i analiz, w tym przy wykorzystaniu danych zgromadzonych w badaniach objętych Programem badań statystycznych statystyki publicznej;
- 4) prowadzenie szkolenia, doskonalenia i doskonalenia zawodowego w dziedzinie statystyki.

3. Zadania określone w ust. 2 są wykonywane poza statutowymi obowiązkami Urzędu.

Do Urzędu należą niżej wymienione specjalistyczne zadania ogólnokrajowe, wykonywane w ramach prac prowadzonych na rzecz statystyki publicznej jako całości:

1) w zakresie statystyki przedsiębiorstw niefinansowych:

- a) prowadzenie prac wynikających z programu badań statystycznych statystyki publicznej,
- b) przygotowywanie propozycji zmian do projektu programu badań statystycznych statystyki publicznej,
- c) projektowanie formularzy i wejściowych struktur danych statystycznych,
- d) zbieranie, gromadzenie, analiza oraz opracowywanie danych statystycznych,
- e) prowadzenie prac nad wykorzystaniem administracyjnych źródeł danych,
- f) współdziałanie w pracach metodologicznych oraz współpracy międzynarodowej,

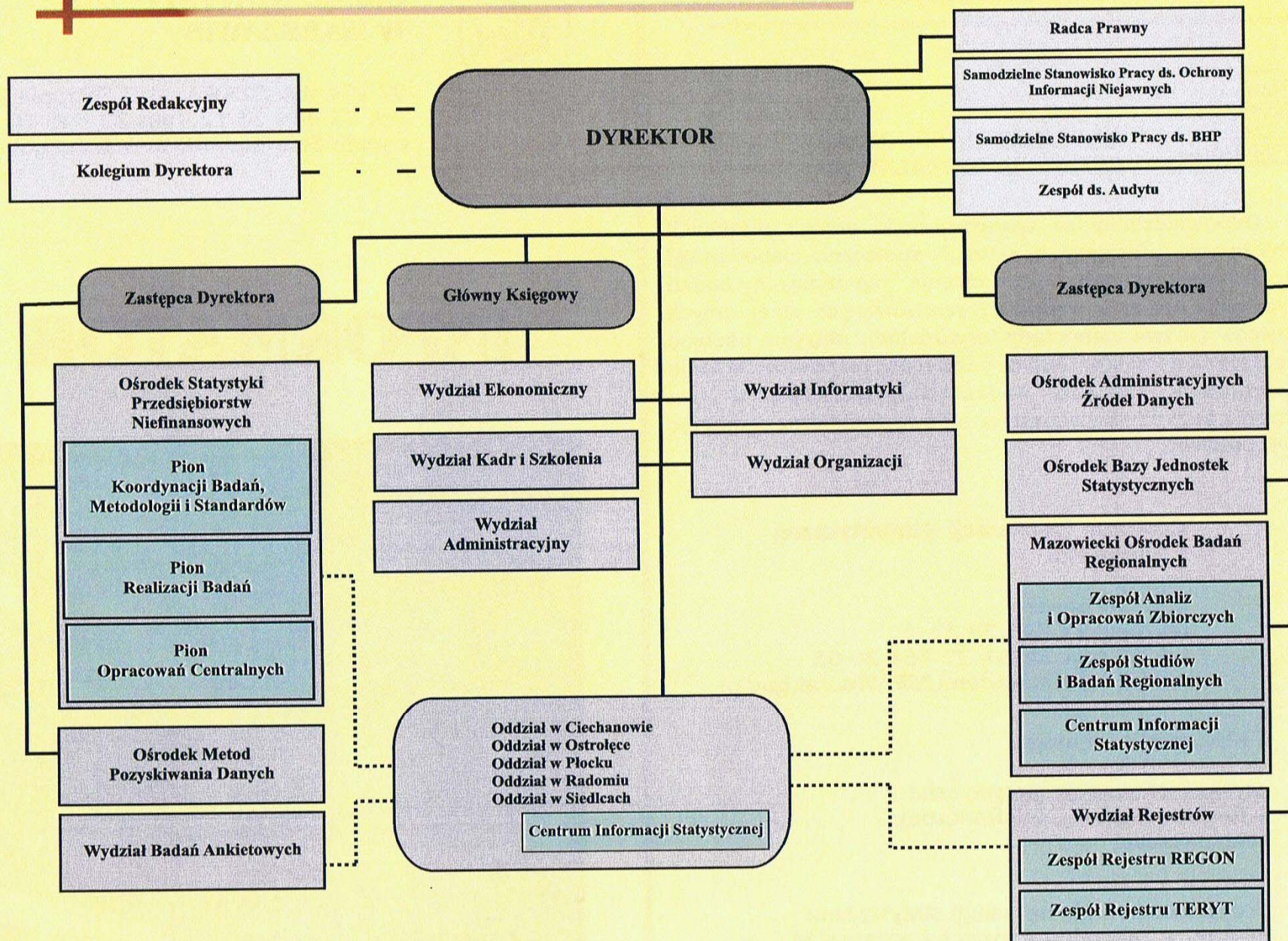
- g) opracowywanie publikacji zgodnie z planem opracowań statystycznych oraz planem wydawniczym,
 - h) prowadzenie dziedzinowej bazy danych statystyki przedsiębiorstw niefinansowych;
- 2) współdziałanie z Głównym Urzędem Statystycznym w prowadzeniu prac mających na celu utrzymanie i rozwój rejestrów statystycznych, ze szczególnym uwzględnieniem metod ich aktualizacji, na podstawie danych z systemów informacyjnych administracji publicznej;
 - 3) rozwój metod i form gromadzenia danych statystycznych, w szczególności projektowanie i testowanie formularzy, pojęć oraz pytań wykorzystywanych w badaniach ankietowych;
 - 4) opracowywanie metod integracji i standaryzacji danych z systemów Informacyjnych administracji publicznej;
 - 5) przekształcanie zbiorów administracyjnych w zbiory danych statystycznych;
 - 6) przygotowywanie opracowań z zakresu statystyki obszarów metropolitalnych;
 - 7) opracowywanie informacji i publikacji zbiorczych w układach terytorialnych;
 - 8) współdziałanie z Głównym Urzędem Statystycznym oraz Centrum Informatyki Statystycznej w zakresie testowania rozwiązań informatycznych;
 - 9) opracowywanie zbiorów i przygotowywanie tablic ogólnopolskich i regionalnych, a także prowadzenie prac projektowo-programistycznych w zakresie określonym odrębnie przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego.

Zasięg działania

Urząd Statystyczny w Warszawie z dniem 1 stycznia 1999 r. objął swoim zasięgiem działania obszar województwa mazowieckiego. Swoje zadania wykonuje zarówno w siedzibie Urzędu w Warszawie, jak i w pięciu oddziałach (patrz mapa obok).

Schemat organizacyjny

Jednostki organizacyjne i ich charakter

Dyrektor
tel. 22 464 23 15
DyrektorUSWAW@stat.gov.pl

Mazowiecki Ośrodek
Badań Regionalnych
tel. 22 464 23 56
faks 22 846 78 32
InformatoriumUSWAW@stat.gov.pl

Ośrodek Metod
Pozyskiwania Danych
faks 22 846 76 67
om.uswaw@stat.gov.pl

Wydział Kadr i Szkolenia
tel. 22 464 23 60
faks 22 846 76 67
kadryUSWAW@stat.gov.pl

Zastępca Dyrektora
tel. 22 464 23 15
ZastepcaDyrektoraUSWAW@stat.gov.pl

Ośrodek Statystyki
Przedsiębiorstw Niefinansowych
tel. 22 464 23 70
faks 22 846 76 67
op.uswaw@stat.gov.pl

Wydział Rejestrów
tel. 22 464 23 50, 22 464 20 83,
22 464 20 92, 22 464 22 48
faks 22 846 78 31
wr.uswaw@stat.gov.pl

Wydział Ekonomiczny
tel. 22 464 23 27
faks 22 846 76 67
we.uswaw@stat.gov.pl

Sekretariat
tel. 22 464 23 15
faks 22 846 76 67
SekretariatUSWAW@stat.gov.pl

Ośrodek Bazy
Jednostek Statystycznych
tel. 22 464 23 30
ob.uswaw@stat.gov.pl

Wydział Badań Ankietowych
tel. 22 464 23 25
faks 22 846 76 67
wb.uswaw@stat.gov.pl

Wydział Informatyki
tel. 22 464 23 19
faks 22 846 76 67
wi.uswaw@stat.gov.pl

Główny Księgowy
tel. 22 464 23 27
faks 22 846 76 67
we.uswaw@stat.gov.pl

Ośrodek Administracyjnych
Źródeł Danych
tel. 22 464 23 40
oz.uswaw@stat.gov.pl

Wydział Organizacji
tel. 22 464 20 32
wo.uswaw@stat.gov.pl

Wydział Administracyjny
tel. 22 464 23 17
faks 22 846 78 33
wt.uswaw@stat.gov.pl

W strukturze Urzędu Statystycznego w Warszawie funkcjonują następujące ośrodki, które realizują zadania o charakterze regionalnym i ogólnopolskim, a mianowicie:

REGIONALNYM**Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych**

Odpowiedzialny za opracowywanie analiz, publikacji oraz zbiorczych informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej i środowiskowej regionu, prowadzenie regionalnych badań statystycznych, udział w projektach realizowanych przez innych wykonawców (w tym samorządy terytorialne), aktywną obsługę informacyjną samorządów i innych odbiorców, rozpowszechnianie i udostępnianie wyników badań statystycznych, w tym prowadzenie bazy wiedzy statystycznej o regionie oraz promocję statystyki publicznej.

W ramach ośrodka działa **Centrum Informacji Statystycznej i Biblioteka.**

OGÓLNOKRAJOWYM**Ośrodek Bazy Jednostek Statystycznych**

Współdziałanie z GUS w prowadzeniu prac nad utrzymaniem i rozwojem Bazy Jednostek Statystycznych (BJS) i centralnych operatów do badań statystycznych.

Ośrodek Metod Pozyskiwania Danych

Wspieranie rozwoju metod i form gromadzenia danych statystycznych, w szczególności testowanie formularzy, definicji, pojęć i pytań wykorzystywanych w badaniach statystycznych oraz projektowanie formularzy dla badań ankietowych.

Ośrodek Statystyki Przedsiębiorstw Niefinansowych

Organizowanie, koordynacja oraz realizacja badań z obszaru statystyki przedsiębiorstw niefinansowych oraz prowadzenie prac związanych z tworzeniem, prowadzeniem i rozwojem dziedzinowej bazy danych o przedsiębiorstwach niefinansowych.

Ośrodek Administracyjnych Źródeł Danych

Rozpoznawanie i analiza we współpracy z GUS istniejących i tworzonych administracyjnych systemów informacyjnych, w tym możliwości ich wykorzystania przez statystykę publiczną oraz opracowywanie metod integracji i standaryzacji danych z systemów informacyjnych administracji publicznej.

**Statystyka publiczna zapewnia:
równoprawny
równorzędny
równoczesny
dostęp do informacji statystycznej**

Centrum Informacji Statystycznej

•Parter, pokój 18

Tel: 22 464 20 85

Tel./fax 22 846 78 32

E-mail: InformatoriumUSWAW@stat.gov.pl

czynne: w poniedziałki w godz. 7³⁰ - 18⁰⁰; od wtorku do piątku w godz. 7³⁰ - 15⁰⁰

oraz Centra Informacji Statystycznej w oddziałach: [Ciechanów](#), [Ostrołęka](#), [Płock](#), [Radom](#), [Siedlce](#).

Centrum Informacji Statystycznej oferuje:

- udostępnianie danych statystycznych telefonicznie, na miejscu i korespondencyjnie z:
 - Roczników Statystycznych US i GUS
 - Biuletynu Statystycznego US
 - Biuletynów Statystycznych GUS
 - pozostałych publikacji i opracowań US i GUS
 - komunikatów US i GUS
- przyjmowanie zamówień na usługi statystyczne (płatne) w zakresie informacji i opracowań w oparciu o dane z programu badań statystycznych statystyki publicznej
 - sprzedaż wydawnictw US (na miejscu, prenumerata)

Ponadto Urząd oferuje:

- dane z rejestru REGON
- dane z rejestru TERYT
- usługi informatyczne
- przygotowanie i przeprowadzenie badań na indywidualne zamówienia

Zamówienia na dane lub publikacje można składać:

- Poczta na adres:
Urząd Statystyczny w Warszawie
ul. 1. Sierpnia 21, 02-134 Warszawa
 - pocztą elektroniczną: SekretariatUSWAW@stat.gov.pl
 - faksem 22 846 76 67 lub 22 846 78 32
 - bezpośrednio w sekretariacie US w Warszawie,
 - lub w najbliższym właściwym terytorialnie Oddziale
- Zamówienia wykonywane są odpłatnie.

Portal Sprawozdawczy

Informacje dotyczące realizacji obowiązku sprawozdawczego zamieszczone są na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego <http://www.stat.gov.pl> w zakładce Portal Sprawozdawczy.

Każdy z szesnastu urzędów statystycznych realizuje badania z określonego obszaru tematycznego.

Na stronie informacyjnej Portalu Sprawozdawczego <http://form.stat.gov.pl/formularze/przewodnik/> umieszczono listy osób z poszczególnych urzędów statystycznych do kontaktu w sprawach:

- ✓ merytorycznych dotyczących sprawozdań (zasady sporządzania sprawozdań, obowiązujące terminy, podstawy prawne itp) <http://form.stat.gov.pl/formularze/kontakt>
- ✓ problemów z aktywacją konta,
- ✓ problemów z logowaniem, odzyskiwaniem hasła, instalacją certyfikatu itp.

Rejestracja działalności w Rejestrze REGON

Wszystkie informacje niezbędne do zarejestrowania działalności gospodarczej, klasyfikacji PKD można uzyskać w Wydziale Rejestrów pod bezpośrednimi numerami telefonów:

22 464 20 83,
22 464 21 77,
22 464 22 40,
faks 22 846 78 31,
lub pisząc na adres e-mail:
WydziałrejestrówUSWAW@stat.gov.pl

Na stronie internetowej pod adresem: <http://www.stat.gov.pl/regon>

funkcjonuje wyszukiwarka podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do Rejestru REGON, gdzie dysponując numerem identyfikacyjnym REGON lub numerem NIP podmiotu można sprawdzić informacje o danym podmiocie wpisane do Rejestru REGON.

Udostępnianie danych z Rejestru REGON

Zamówienia indywidualne na wyciągi z Rejestru REGON realizowane są odpłatnie, po złożeniu pisemnego zamówienia.

Dane udostępniane są przez urzędy województwa, na terenie którego urzędy te mają swoją siedzibę. W przypadku zamówienia z kilku województw wyciągi udostępni GUS.

Szczegółowe informacje z zakresu udostępniania danych z Rejestru REGON można uzyskać pod bezpośrednimi numerami telefonów:

22 464 22 48,
22 464 22 04

**STATYSTYKA PUBLICZNA ZAPEWNIĄ:
RÓWNOPRAWNY
RÓWNORZĘDNY
RÓWNOCZESNY
dostęp do informacji statystycznej**

Publikacje z wynikami Powszechnego Spisu Rolnego 2010 przewidziane do wydania w 2012 r.

Obszary wiejskie w Polsce (wrzesień 2012 r.)

Analiza zróżnicowania i stopnia rozwoju gospodarczego oraz poziomu życia na obszarach wiejskich w Polsce w oparciu o dane z PSR 2010 oraz PSR 1996 i 2002, ze szczególnym uwzględnieniem dywersyfikacji prowadzonej działalności rolniczej i innej niż rolnicza, informacji o wielkości i strukturze zasobów pracy w rolnictwie oraz struktury dochodów gospodarstwa rolnego. Część tabelaryczna dla obszarów wiejskich wyróżnionych na podstawie podziału terytorialnego według Krajowego Rejestru Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju (TERYT), definicji obszarów wiejskich przyjętej na potrzeby Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 oraz typologii przyjętej przez EUROSTAT i OECD.

Przekroje: podregiony, województwa.

Charakterystyka gospodarstw rolnych (kwiecień 2012 r.)

Analiza zbiorowości gospodarstw rolnych z uwzględnieniem m.in.: cech użytkowników gospodarstw rolnych, struktury dochodów gospodarstw domowych z użytkownikiem, grup obszarowych użytków rolnych, rodzaju prowadzonej działalności, skali upraw, natężenia chowu, wyposażenia gospodarstw w ciągniki i maszyny rolnicze, zasobów pracy, metod produkcji rolnej. Klasyfikacja gospodarstw rolnych według kryteriów stosowanych w Unii Europejskiej (typ rolniczy i wielkość ekonomiczna).

Przekroje: formy własności, wybrane informacje według regionów i województw.

16 publikacji – Charakterystyka gospodarstw rolnych w województwie ... (czerwiec 2012 r.)

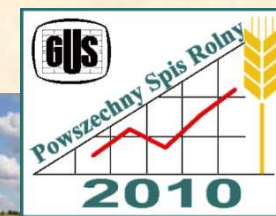
Szczegółowe dane o gospodarstwach rolnych z uwzględnieniem m.in.: cech użytkowników gospodarstw rolnych, struktury dochodów gospodarstw domowych z użytkownikiem, grup obszarowych użytków rolnych, rodzaju prowadzonej działalności, skali upraw, natężenia chowu, wyposażenia gospodarstw w ciągniki i maszyny rolnicze, zasobów pracy, metod produkcji rolnej. Klasyfikacja gospodarstw rolnych według kryteriów stosowanych w Unii Europejskiej (typ rolniczy i wielkość ekonomiczna).

Przekroje: formy własności, wybrane informacje według podregionów i powiatów.

Pracujący w gospodarstwach rolnych (październik 2012 r.)

Charakterystyka społeczno-demograficzna pracujących w gospodarstwach rolnych. Dane dotyczące nakładów pracy wyrażonych zarówno w pełnozatrudnionych (AWU), jak i w liczbie pracujących, wykonywania przez użytkownika i członków jego rodziny działalności innej niż rolnicza bezpośrednio związanej i niezwiązanej z gospodarstwem rolnym, bieżącej aktywności ekonomicznej osób mieszkających z użytkownikiem gospodarstwa rolnego. Porównanie podstawowych danych z wynikami PSR 2002 i reprezentacyjnych badań struktury gospodarstw rolnych.

Przekroje – województwa.

ISBN 978-83-63246-08-2